

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINĖS GEROVĖS IR NEGALĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
SPECIALIOSIOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

Specialiosios pedagogikos (specializacija - Specialiojo ugdymo koordinavimas) magistrantūros
studijų programa

Kristina Butkutė

**BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOS ĮPRASTAI BESIMOKANČIŲ IR
TURINČIŲ SPECIALIŲJŲ UGDYMO SI POREIKIŲ MOKINIŲ POŽIŪRIS
Į TARPUSAVIO KONFLIKTUS**

Magistro darbas

*Magistro darbo vadovė –
doc. dr. Irena Kaffemaniėnė*

2012

Magistro darbo santrauka

Darbe atlikta *teorinė* konfliktų raiškos visuomenėje ir mokyklose *analizė*. Čia analizuojama konflikto samprata, priežastys ir jų pasireiškimo būdai, konflikto rūšys, valdymas, sprendimo būdai bei mokinių tarpusavio konfliktai.

Iškelta *hipotezė*, kad mokiniai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) dažniau patiria konfliktus mokyklose ir negeba jų tinkamai išspręsti negu įprastos raidos mokiniai.

Anketinės *apklausos metodu* buvo atliktas tyrimas, kurio tikslas - išanalizuoti įprastai besimokančių ir turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių požiūrį į tarpusavio konfliktus. Atlikta *lyginamoji duomenų analizė*.

Tyrime dalyvavo 328 bendrojo lavinimo mokyklos 5–8 klasių mokiniai ir 150 bendrojo lavinimo mokyklos 5–8 klasių SUP mokiniai, turintys specifinių mokymosi sunkumų.

Empirinėje dalyje nagrinėjamas įprastos raidos ir specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių požiūris į konflikto esmę, raišką, paplitimą, priežastis, sprendimo būdus bei prevencines galimybes mokyklose.

Svarbiausios empirinio tyrimo *išvados*:

1. Mokyklose konfliktai pasireiškia kasdien tarp įvairaus amžiaus ir lyties mokinių. Tačiau konfliktiškesni yra 7–8 klasių mokiniai, kadangi tai yra paauglystės laikotarpis. Į konfliktus dažniau įsitraukia berniukai nei mergaitės, tačiau dažnai įtraukiami į juos ir mokiniai turintys SUP. Dažniausiai konfliktai mokiniams pastebimi mokyklose ir visuomenėje. Čia paaugliai mato, kaip suaugusieji, mokiniai konfliktuoja tarpusavyje bei tyčiojasi vienas iš kito. Konfliktai sprendžiami ieškant kompromisų, kurie tenkintų abi puses, tačiau iškilus konfliktams klasėse, mokiniai į pagalbą kviečiasi trečius asmenis, t.y. mokytojas arba draugus.
2. Konfliktai turi didelę įtaką mokinių emocinei būsenai, kadangi po jo mokiniai jaučiasi sužlugdyti ir nusivylę. Mergaitės ir SUP mokiniai yra emociškai ir psichologiškai silpnesni, todėl mokyklose dažniau už kitus mokinius patiria patyčias bei įtraukiami į konfliktines situacijas.
3. Pasitvirtino hipotezė, kad mokiniai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių dažniau patiria konfliktus mokyklose ir negeba jų tinkamai išspręsti, negu įprastos raidos mokiniai.

Esminiai žodžiai: specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniai, konfliktas, konflikto sprendimas, konflikto valdymas.

Turinys

Magistro darbo santrauka	2
Įvadas	4
1 skyrius. KONFLIKTŲ RAIŠKA VISUOMENĖJE	8
1.1. Konflikto samprata	8
1.2. Konfliktų priežastys ir jų pasireiškimo būdai	10
1.3. Konfliktų rūšys.....	13
1.4. Konfliktų valdymas ir sprendimo būdai	15
1.5. Mokinių tarpusavio konfliktai.....	23
2 skyrius. BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOS ĮPRASTAI BESIMOKANČIŲ IR TURINČIŲ SPECIALIŲJŲ UGDYMO SI POREIKIŲ MOKINIŲ POŽIŪRIS Į TARPUSAVIO KONFLIKTUS, JŲ PRIEŽASTIS IR PREVENCIJOS PRIELAIDAS	29
2.1. Tyrimo metodika.....	29
2.2. Tyrimo dalyviai.....	30
2.3. Mokinių nuomonė apie konfliktų esmę, jų apraiškas, priežastis ir paplitimą mokyklose.....	31
2.4. Konfliktų poveikis mokinių emocinei būsenai	48
2.5. Mokinių nuomonė apie konfliktų prevenciją mokyklose	56
Išvados	58
Literatūra	59
Summary	63
Priedai	64

Ivadas

Mokslinė problema ir tyrimo aktualumas. Konfliktai dėl savo įvairovės, sudėtingumo ir aktualumo yra daugelio mokslų tyrimo objektas (Račelytė, 2009). Konfliktus tyrinėja ir savaip apibūdina psichologija, sociologija, politikos mokslai, teisė, vadyba, ekonomika bei kiti mokslai. Visi šie mokslai, nagrinėjantys konfliktus, pateikia nevienodus konflikto apibūdinimus. Konfliktų sprendimo žodyne (Yarn, 1999) galima rasti net du konflikto sąvokos apibūdinus, t.y. siaurą ir plačiąją prasme. Siaurąją prasme, konfliktas apibūdinamas, kaip nesutarimas ar nesuderinamumas. Plačiąją prasme konfliktas yra neatskiriama socialinės sąveikos dalis, tai yra bendras socialinis reiškinys, apimantis individus, visuomenes, valstybes bei grupes.

Konfliktai žmogaus gyvenime neišvengiami ir kaip daugelis autorių teigia, netgi kartais naudingi mūsų santykiuose. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, ką teigiamo konfliktas gali duoti asmenybei, grupei, organizacijai ar visuomenei (Guščinskienė, 2000). Targamadžė (2006) teigia, kad konfliktai padeda palaikyti ir išsaugoti pusiausvyrą santykiuose ir prisitaikyti prie nuolat kintančių veiklos sąlygų. Šiandieninėje visuomenėje konfliktai pasireiškia visuose socialiniuose sluoksniuose, pradedant nuo darželinuko iki suaugusiojo, todėl kaip teigia Čiuladienė (2007) dabartinė visuomenė socialinių santykių požiūriu apibūdinama kaip probleminė, konfliktiška. Remiantis Pasaulio sveikatos organizacijos nustatytais rodikliais, apibūdinančiais sparčiai plintančias pavojingas nusikalstamumo formas (savižudybes, nužudymus, psichologinį, fizinį smurtą ir kt.), konstatuotina anorminė Lietuvos visuomenės būklė. Visuomenėje esama socialinės situacijos krizė neigiamai veikia ir mokyklos bendruomenę (Čiuladienė, 2007).

Mokykla – ugdymo įstaiga, kurioje vaikai mokydamiesi subręsta, išmoksta bendrauti, išreikšti save, bendradarbiauti, spręsti iškilusias problemas ir priimti teisingus sprendimus. Ugdymo įstaigos pagrindinis tikslas išugdyti sąmoningą ir kūrybingą asmenybę, gebančią prisitaikyti prie nuolat besikeičiančių politinių, socialinių bei ekonominių sąlygų (Barkauskaitė, 2001). Autorės teigimu ugdant tokį žmogų reikalingos dvasinės ir intelektualinės investicijos į vaikus, į jaunimą, jų dorinį ir pilietinį ugdymą, socialinį saugumą, žinias bei visapusišką asmenybės švietimą. Tam pasiekti reikalingas saugumas mokyklose. Viena iš aktualiausių visuomenės problemų – paauglių agresyvaus elgesio problemos mokykloje, konfliktiški mokinių tarpusavio, mokinių ir mokytojų santykiai (Lakis, Ignatavičius ir kt., 1996; Navaitis, 2001; Čiuladienė, 2007).

Lakis (1996) teigia, kad atsirandantys prieštaravimai tarp individų sukelia įtampą ir konfliktą, konfliktas atveda prie smurto. Neišspręsti poreikių konfliktai būna labai žalingi, nes dažniausiai virsta jėgos konfliktais (Дмитриев, 2000). Smurtas pasireiškia ne tik tarp suaugusių žmonių, bet ir tarp vaikų. Smurtiniai atvejai, susiję su vaikų dalyvavimu smurtiniuose

veiksmuose, yra tapę kasdienybe, tai patvirtina kiekvieną dieną Lietuvos dienraščiuose, per televiziją rašomos ir rodomos publikacijos šia tema („Gelbėkit vaikus“, 2005). Pasaulinės sveikatos organizacijos atliktas tyrimas (2002) (cit. Koršunovė, 2008) parodė, kad mokyklose 13 metų vaikai daugiausia patiria bendraamžių patyčias. Dėl nuolatinių patyčių vaikai mokyklose jaučiasi nesaugūs, nelaimingi, o tai sukelia kitas problemas – mokyklos nelankymą, smurtavimą prieš kitus vaikus. Manoma, kad smurto, savižudybių atvejai – tai neišspręstų konfliktų pasekmės (Lakis, 1996). Todėl itin aktualu analizuoti ir tyrinėti konfliktų raišką ir priežastis mokyklose.

Konfliktais domisi Vakarų Europoje ir JAV. Daugybė organizacijų šviečia ir moko žmones racionalios elgsenos bei veiklos, mažinant įtampą bei konfliktus (Lakis, 1996). Lietuvoje didesnis dėmesys kreipiamas į konfliktų pasireiškimo formas ir tipus (Barvydienė, Kasiulis, 2001; Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė, 2002; Ignatavičienė, Račelytė, 2003 ir kt.). Konfliktai tyrinėjami filosofiniais (Edelman, 1997 ir kt.), teisės (Lakis, 2008; Račelytė, 2009 ir kt.), psichologiniais aspektais (Benesch, 2002; Gailienė, 2002; Gliokler, 2003; Lekavičienė, 2007; Myers, 2000; ir kt.). Edelman (1997) savo knygoje aprašo konflikto prigimtį ir sampratą iš filosofinės pusės. Lakis (2008) ir Račelytė (2009) savo darbuose taip pat pateikia konflikto sampratą, jo priežastis, klasifikavimą iš teisinės pusės. Šie autoriai savo knygose patvirtina, kad konflikto sprendimo ir konflikto valdymo sąvokos yra skirtingos. Gailienė (2002), Gliokler (2003), Lekavičienė (2007) savo knygose aprašo konflikto priežastis, konflikto sprendimo būdus, konflikto atsiradimo signalus bei konflikto prevenciją.

Palujanskienė, Uzdila (2004) tyrinėja mokinių problemas – agresiją, stresą bei konfliktus. Atliktame tyrime (2004) nustatė, kad mokinių konfliktuose pasireiškia dviejų rūšių vidutinio laipsnio agresija, t.y. verbalinė ir nukreipta prieš save agresija; mokiniai stengiasi konstruktyviai išspręsti susidariusius konfliktus, tačiau tokie mokiniai dažniausiai konfliktinėse situacijose linkę naudoti agresiją prieš save (savęs kaltinimai). Paauglių konfliktais taip pat domisi ir juos tyrinėja Čiuladienė (2006, 2007). Atliktuose tyrimuose autorė nustatė, kad mokiniai konfliktinėse situacijose naudoja agresiją, bet agresijos rūšys priklauso nuo to su kuo mokiniai konfliktuoja (su draugais, tėvais, mokytojais); paauglių konfliktai atsiranda dėl jų poreikių netenkinimo arba saugumo pažeidimo. Čiuladienės (2007) teigimu, mokykliniams konfliktams kol kas skiriamas tik epizodinis dėmesys: vykdomi projektai, konfliktų sprendimo tema rengiami seminarai, leidžiamos rekomendacijos.

Ignatavičius, Gendvilienė (1996) teigė, kad konfliktai tarp mokinių dažniausiai kyla dėl konkurencijos, lyderiavimo klasėje ir mokykloje, "pataikavimo" mokytojams, nesąžiningumo tarpasmeniniuose santykiuose, neobjektyvaus mokytojų vertinimo ir kt. priežasčių. Visos šios priežastys susijusios su paauglių poreikiais ir teisingumo bei neteisingumo motyvais. Mokiniai

pasijutę nesaugūs pradeda jaustis nusivylę, įsitempę, kas nulemia jų agresyvų ir konfliktišką elgesį prieš kitus klasės draugus, mokytojus. Čiuladienės (2007) nuomone, konfliktiškumas – ryškiausias paauglystės bruožas. Mokykloje kylančių konfliktų priežastys ir sprendimo būdai tyrinėti, tačiau tarp paauglių konfliktų nemažėja, todėl svarbu nagrinėti, kas nulemia paauglių konfliktus, kokia daroma prevencija mokyklose, kad konfliktų mažėtų. Čiuladienė (2006, 2007), Palujanskienė (2004) ir kt. nagrinėja konfliktų bruožus, pasireiškimo priežastis, būdus, pasekmes, tačiau svarbu, ką patys mokiniai galvoja apie konfliktus. Daugumos mokinių bendravimui būdingas konfliktiškumas, tačiau mokslinėje literatūroje mažoka tyrimų apie tai, kaip patys mokiniai supranta konfliktus, jų priežastis, sprendimo būdus bei jų prevenciją.

Tyrimo aktualumą apibūdina šie probleminiai klausimai: Ar specialiųjų ugdymosi poreikių mokiniai (SUP) linkę daugiau konfliktuoti negu įprastos raidos mokiniai? Kaip konfliktus sprendžia SUP ir įprastos raidos mokiniai?

Tyrimo objektas – įprastai besimokančių ir turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių požiūris į tarpusavio konfliktus.

Hipotezė – mokiniai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) dažniau patiria konfliktus mokyklose ir negeba jų tinkamai išspręsti negu įprastos raidos mokiniai.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti įprastai besimokančių ir turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių požiūrį į tarpusavio konfliktus.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti konflikto sampratą, konfliktų rūšis, jų paplitimą, pasireiškimo priežastis, konfliktų raiškos būdus visuomenėje ir mokyklose.
2. Remiantis empiriniais duomenimis, nustatyti įprastos raidos ir SUP mokinių supratimo skirtumus apie konflikto esmę, raišką, priežastis.
3. Išanalizuoti ir palyginti įprastos raidos ir SUP mokinių nuomonę apie konfliktų paplitimą, dažnumą tarp skirtingo amžiaus ir lyties mokinių bei sprendimo būdus.
4. Nustatyti ir palyginti įprastos raidos ir SUP mokinių požiūrį į konfliktų poveikį jų emocinei būsenai.
5. Išanalizuoti mokinių nuomonę apie konfliktų prevenciją mokyklose.

Tyrimo metodai: teorinė analizė; anketinė apklausa, lyginamoji analizė.

Tyrimo dalyviai: Tyrime dalyvavo 328 bendrojo lavinimo mokyklos 5–8 klasių mokiniai. Tyrimas vyko nuo 2010–03–08 iki 2010–03–12 Šiaulių miesto bendrojo lavinimo mokyklose. Kitas tyrimas vyko nuo 2011–10–24 iki 2011–11–14 Raseinių, Šiaulių, Vilniaus, Kelmės miestų ir rajonų bendrojo lavinimo mokyklose. Tyrime dalyvavo 150 bendrojo lavinimo mokyklos 5–8 klasių SUP mokiniai, turintys specifinių mokymosi sutrikimų.

Pagrindinės sąvokos

Konfliktas – tai tikslų, pozicijų, nuomonių susidūrimas, kurių metu žmogų užvaldo nemalonūs jausmai arba išgyvenimai ir tarp kurių vyksta kova (Petrulytė, 2008).

Konflikto sprendimas – tai vienas iš būdų užbaigti tarpusavio susidūrimą pačių dalyvių pastangomis arba jiems kreipiantis į trečiąją šalį (Lakis, 2008)

Konflikto valdymas – tai priemonės, kurios yra skirtos aprobuoti, sumažinti ir sumenkinti konfliktą, galiausiai siekiant transformuoti konfliktą į ilgalaikę taiką taip išsprendžiant pagrindines priežastis ir pasekmes (United States Institute of Peace, 2007).

Specialieji ugdymosi poreikiai – pagalbos ir paslaugų ugdymo procese reikmė, atsirandanti dėl išskirtinių asmens gabumų, įgimtų ar įgytų sutrikimų, nepalankių aplinkos veiksnių (LR Švietimo įstatymas, 2011).

Magistro darbo struktūra: *Ši magistro darba sudaro: santrauka lietuvių kalba, įvadas, 2 skyriai, išvados, naudotos literatūros sąrašas (75 šaltiniai), santrauka anglų kalba, priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 22 paveikslai. Prieduose pateikiama anketos pavyzdys ir mokinių užpildytos anketos. Darbo apimtis – 64psl.*

I skyrius. KONFLIKTŲ RAIŠKA VISUOMENĖJE

1.1. Konflikto samprata

Konflikto sąvoka mokslinėje literatūroje pateikiama labai įvairiai. Konfliktas apibūdinamas iš teisinės, sociologinės, psichologinės ar kitų mokslo sričių pusių. Sociologinėje literatūroje pateikiamos net dvi konflikto sampratos. Viena vertus, konfliktu vadinami bet kokie susidūrimai ar nesutarimai atsiradę tarp dviejų žmonių ar jų grupių, kuriuose nesuderinami jų tikslai. Schrupf, Crawford, Bodine (1997) teigia, kad konfliktas – natūrali ir gyva gyvenimo dalis. Konfliktai gali pasireikšti labai skirtingose ir įvairiose situacijose, nes žmonės skirtingi savo poreikiais, interesais ir tikslais. Kadangi konfliktas – natūralus reiškinys, tai nuomonių susidūrimai įvyksta kiekvieną dieną tarp įvairaus amžiaus žmonių. Konfliktai iki tam tikro laipsnio neišvengiami (Lietuvos konfliktų prevencijos centras ir asociacija, 1996). Panašios nuomonės ir Petrulytė (2008), kuri teigia, kad konfliktas žmonių santykiuose neišvengiamas procesas.

Žodis *konfliktas* (lot. *confligire, conflixi, confliktum*) reiškia susidūrimą (Gliokler, 2003). Skirtinguose šaltiniuose konflikto samprata apibūdinama įvairiai. Konfliktas apibūdinamas kaip priešingų, nesuderinamų norų, poreikių, tikslų susidūrimas, sukeltantis sunkių išgyvenimų (Vaitkevičiūtė, 2007). Gliokler (2003) teigia, kad konfliktai – tai įvairių nuomonių susikirtimas, kartais net žūtbūtinė kova. Panašiai konfliktą apibūdina ir Petrulytė (2008, p. 35), kuri pateikia truputį platesnį, bet labai panašų apibrėžimą: „Konfliktai – tai tikslų, pozicijų, nuomonių susidūrimas, kurių metu žmogų užvaldo nemalonūs jausmai arba išgyvenimai ir tarp kurių vyksta kova“. Tokį pat konflikto apibūdinimą pateikė ir Lekavičienė (2007), tik ši autorė truputį sukonkretina kai kuriuos faktus ir teigia, kad konfliktas kyla dėl priešingų tikslų, interesų, pozicijų, nuomonių ar požiūrių susidūrimo. Froyd (2003) teigia, kad konfliktą galima apibrėžti kaip kovą ar konkursą tarp žmonių, turinčių priešingus poreikius, idėjas, įsitikinimus, vertybes ar tikslus. Dmitrijev (Дмитриев, 2000) konfliktu vadina objektyvių ir subjektyvių prieštaravimų atsiradimą, pasireiškiantį priešingose pusėse. Webne-Behrman (2002) nuomone konfliktą galima apibrėžti kaip nesutarimą tarp dviejų šalių sukeltą grėsmę jų poreikiams, interesams ir rūpesčiams. Konfliktas yra daugiau nei vien nesutarimai - tai situacija, kurioje žmonės suvokia grėsmę (fizinę, emocinę, galios, statuso ir t.t.) jų gerovei. Benesch (2002), Gailienės, Bulotienės ir Sturlienės (2002) nuomone, konfliktas – priešingų, nesuderinamų tendencijų susidūrimas, sukeltantis stiprius, nemalonius išgyvenimus. O štai Myers (2008) konfliktą apibrėžia kaip suvokiamą veiksmų, tikslų ir idėjų nesuderinamumą. Autorius teigia, kad visų lygių konfliktų elementai panašūs, neatsižvelgiant į tai, ar kalbama apie kariaujančias valstybes, ar apie kultūros problemų svarstymą visuomenėje, ar apie įvairius šeimos ginčus. Tiek vieni, tiek kiti įsipainioja į

socialinį procesą, kurio rezultatų niekas nenori. Artimą Myers apibrėžimui pateikia Rubin, Pruitt ir Kim (cit. Ignatavičienė, 2003) teigdami, kad konfliktas – tai suvokiamas interesų išsiskyrimas ir šalių įsitikinimas, kad tuo metu jų egzistuojantys siekiai negali būti įgyvendinami. Šios grupės autoriai konfliktą apibūdina kaip susidūrimą, tačiau yra kita autorių grupė, kuri konfliktą apibūdina kaip procesą.

Mokslinėje literatūroje randamas ir kitoks konflikto sąvokos apibūdinimas. Keletas tyrėjų, kaip kad Moorhead, Griffin (cit. Targamadžė, 2006), Edelman (1997), Targamadžė (2006), Everard, Morris (1997), Stoškus (2006) konfliktą apibūdina kaip procesą. Moorhead, Griffin (cit. Targamadžė, 2006) nurodo, kad konfliktas – tai situacija, kai vienos grupės tikslai kelia pavojų kitos grupės tikslams; tai atviras individų ar grupių priešiškus; tai taisyklių ir procedūrų pažeidinėjimas. Edelman (1997) pateikia paprasčiausią konflikto apibrėžimą: „tai situacija, kai du žmonės nesutaria dėl veiksmų, kurių vienas iš jų imasi, arba kai jis ar ji nenori, kad tų veiksmų būtų imtasi“. Konfliktas – procesas, kurio metu viena pusė mano, kad kita pusė pažeidžia arba neigiamai veikia jos interesus (Targamadžė, 2006). Rahim (2002) į konfliktą žiūrėjo kaip į interaktyvų procesą pasireiškiantį nepakankamumu, nesutarimu arba nedarna tarp socialinių subjektų (t.y. individų, grupių, organizacijų ir pan.). Stoškus (2006) teigia, kad konfliktas ne tik neišvengiamas, bet kartais ir naudingas procesas žmogaus gyvenime. Jo nuomone, konfliktas padeda įvertinti situaciją, skatina žmogaus pasikeitimą, susitarimą, išmėginimą bei užtikrina, kad bus atsižvelgta į skirtingas galimybes ir, svarstant jau pripažintas alternatyvas, galbūt, išsirutulios tolesnės galimos veiklos kryptys. Donohue and Kolt (1992) (cit. Rose ir kiti, 2006) nuomone, konfliktas tai situacija, kurioje nepriklausomi žmonės išreiškia (atskleistus ir paslėptus) skirtumus patenkinant jų individualius poreikius arba norus, ir jie susiduria su trikdžiais vienas kitam įgyvendinant savo tikslus. Everard, Morris (1997) nuomone, nekonfliktavimas gali rodyti nenorą prisiimti atsakomybės, domėjimosi stoką arba net vengimą. Net kinai žodį „konfliktas“ rašo dviem simboliais: vienas reiškia „pavojų“, o antras – „galimybę“ (Stoškus, 2006).

Apibendrinant visų šių autorių apibūdinimus apie konfliktus, galima pastebėti, kad daugelis apibrėžimų yra panašūs, tačiau galima rasti juose ir skirtumų. Autoriai apibūdinami konfliktus skirsto juos į dvi grupes, kurios konfliktus apibrėžia kaip procesą ir susidūrimą. Tiek vienu, tiek kitų autorių nuomone konfliktai susidaro dėl skirtingų tikslų ar nuomonių susikirtimo. Kiti autoriai savo apibrėžimuose taip pat pateikia ir konflikto metu išgyvenamų jausmų apibūdinimus. Daugelis jų pateikdami konfliktą kaip procesą apibrėžia ir konflikto dalyvius, t.y. kad konfliktuose dalyvauja keli žmonės ar jų grupės. Remiantis pateiktais autorių konflikto apibrėžimais, šiam darbui buvo pasirinkta ši sąvoka: tai tikslų, nuomonių susidūrimas, kurių metu žmogų užvaldo nemalonūs jausmai arba išgyvenimai ir tarp kurių vyksta kova. Šis

apibrėžimas buvo pasirinktas dėl to, kad jame konfliktas apibūdinamas išsamiai, pateikiant ne tik jo priežastis, bet ir išgyvenamą būseną. Kiti du naudojami darbe apibrėžimai taip pat yra teisingi, tačiau jie nėra tokie detalūs. Pateikiant šiuos tris apibrėžimus siekiama nustatyti, kaip mokiniai supranta, kas yra konfliktas ir kaip jį suvokia.

1.2. Konfliktų priežastys ir jų pasireiškimo būdai

Geriausias būdas išvengti konflikto – tai į jį neįsivelti, tačiau kartais tai yra neįmanomas dalykas (Lekavičienė, 2005). Konflikto priežasčių labai daug ir jį gali sukelti kelios priežastys. Suslavičius (2006) teigia, kad viena iš priežasčių – nemokėjimas nusileisti varžovui ir iš karto jo atsiprašyti. Šios priežastys nulemia konflikto atsiradimą ir jo baigtį.

Destruktyvusis konfliktas toks nebūtų, jei neturėtų tikslo sunaikinti priešininką fiziškai ar dvasiškai. Individo vidinis konfliktas kyla tada, kai: 1) žmogui reikia rinktis vieną iš vienodai patrauklių alternatyvų; 2) tas pats tikslas jį pasirenkančiam individui vienodai patrauklus ir nepatrauklus, kelia ir malonias, ir nemalonias emocijas; 3) žmogus turi rinktis vieną iš dviejų vienodai nepatrauklių alternatyvų; 4) tas pats individas turi atlikti vieną su kitu nesuderinamus vaidmenis (Augis ir kt., 1993). Lekavičienė (2005, 2007) teigia, kad dažniausiai pasitaikanti konflikto priežasčių – nesugebėjimas pažvelgti į situaciją lanksčiai, be išankstinių nuostatų. Autorės nuomone, dažniausiai į konfliktus su aplinkiniais įsivelia užsispyrę, inertiški žmonės, nepakenčiantys prieštaraujančio elgesio. Konfliktiški ir tie žmonės, kurių pagrindinis gyvenimo tikslas – bet kokia kaina iškovoti aplinkinių pripažinimą bei užimti prestižinę vietą visuomenėje. Suslavičiaus (2006) nuomone, konfliktuoja tie, kuriems patinka iššūkiai, nes jų dėka gali įtvirtinti savo asmenybę. Autorius teigia, kad didelę įtaką konfliktų atsiradimui turi ir žmogaus požiūris į konfliktus. Jei žmogus vertybę laiko rungtyniavimą, o ne bendradarbiavimą, toks nusistatymas gali būti pagrįstas įsitikinimu, kad gyvenimas yra kova. Edelman (1997) pabrėžia, kad kiekvienas konfliktas turi savo sąmoningai suvokiamas ar pasąmonėje glūdinčias priežastis. Pasak autoriaus, konfliktų priežastimis gali būti: nesusipratimai ir santykių neišsiaiškinimai, kai kita pusė visai kitaip, nei buvo tikėtasi, supranta ir reaguoja į elgesį; nesąžiningumas – kai žmonės vienas kitam nesako tiesos, atsiranda tikimybė, jog anksčiau ar vėliau kils konfliktas; daug konfliktų kyla dėl aplaidumo (netesėti pažadai, atsakomybė); nuostatos – konfliktų sprendimo ir jų išprovokavimo šaltiniai – jei turima nuostata kam nors pakenkti, daroma viskas, kad to būtų pasiekta; ypatingas pasitikėjimas savo nuomone ir įsitikinimais; nesugebėjimas nustatyti tam tikrų ribų; netinkamas konflikto sprendimas, nenoras tiesiai ir atvirai reaguoti į konfliktą; baimė, kuri glūdi daugelio konfliktų esmėje; slapti kėsni, kai viena pusė turi slaptų ketinimų ar motyvų.

Konfliktams palankios sąlygos ir tada, kai keliami per dideli reikalavimai aplinkai, dėl per didelio savojo „Aš“ idealizavimo. Tada žmogus pradeda jaustis pranašesnis už kitus, mano esąs teisuolis, neklystantis, galintis nurodinėti (Lekavičienė, 2005). Krech ir Crutchfield (cit. Lekavičienė, 2005) teigė, kad konfliktus taip pat gali sąlygoti pernelyg didelis konformizmas. Augis ir kt. (1993) teigia, kad konflikto atsiradimą ir pobūdį lemia grupės sutelktumo lygis. Kuo grupė vieningesnė, labiau susitelkusi, tuo mažesnė galimybė, kad individų interesai sukels vidinius grupės konfliktus. Bendroje veikloje išskylančios dalykiniai prieštaravimai daug rečiau nei asmeniniai pažeidžia normalius žmonių tarpusavio santykius. Račelytė (2008) teigia, kad konfliktams didžiausią įtaką turi emocijos, kadangi jas sudaro fiziologinis sužadinimas, išraiška bei sąmoningas išgyvenimas. Lindner (cit. Račelytė, 2008) teigia, kad emocijos yra labai svarbus konflikto elementas, galintis paveikti subjektyvų konflikto supratimą, patirtį ir būdą. Su šiuo teiginiu, kad emocijos neatskiriamas konfliktų elementas, sutinka daugelis autorių. Konflikto metu patiriamos emocijos (pyktis, neapykanta, baimė, gėda) išprovokuoja dar didesnę konfliktą, skatindamos dalyvius elgtis taip, kad ir kita konflikto pusė jaustųsi blogai bei patirtų tokias pat stiprias emocijas (Račelytė, 2008).

Ignatavičienė, Račelytė (2003) teigia, kad konfliktų atsiradimui turi įtakos ne vien tik jų dalyviai ir artimiausia aplinka, bet ir tam tikros sąlygos gali skatinti konfliktų atsiradimą. Rubin, Pruitt ir Kim (cit. Ignatavičienė, Račelytė, 2003), analizavo sąlygas, kurios gali turėti poveikį konfliktų atsiradimui: greitai pasiekiamos sėkmės laikotarpiai; neaiškumai įvertinant jėgų santykį; nuoskaudų keliantis palyginimas; statusų neapibrėžtumas; visuotinio susitarimo dėl socialinių normų susilpnėjimas; mąstymas pagal principą: „Viskas arba nieko“; grupės narių bendravimas; individai, gebantys tapti lyderiais. Dažniausiai konfliktai kyla dėl gyvybinių poreikių (dalykai, kurių reikia, kad išgyventume), skirtingų vertybių (būdingos skirtingų įsitikinimų, pasaulėžiūrų, religijų žmonėms), skirtingo suvokimo (skirtingos nuomonės apie tą patį dalyką), skirtingų interesų, psichologinių poreikių (tai, ko reikia, kad jaustumės gabūs, svarbūs, sveiki, kitų pripažįstami), ribotų išteklių (Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė, 2002).

Dapkienė (2006) išskiria kitokias priežastis, kai: netinkamai vadovaujama; keliami per dideli, nereali reikalavimai, trūksta dėmesio; nemoka priimti kritikos ir iš jos pasimokyti; nesugebama prognozuoti elgesio padarinių; nepakankamai išanalizuojama konfliktinė situacija, norima save apginti; į piktą puolimą atsakoma tuo pačiu, parodant priešininkui savo silpnumą, tokį pat netaktą. Autorė teigia, kad konfliktuojama tada, kai neturima žinių ir įgūdžių, kaip elgtis konfliktinių situacijų metu. Zaineb (2010) sutinka su Dapkienės (2006) nuomone, kad konfliktai dažniausiai kyla dėl trijų priežasčių - dėl prastų bendravimo įgūdžių, blogos vadybos ir neaiškių tikslų. Ignatavičienė, Račelytė (2003) teigia, kad konfliktų priežastis galima sugrupuoti pagal įvairius kriterijus. Autorės remiasi Moore (1986) ir pateikia konfliktų priežasčių grupes:

vertybių, interesų, informacijos, struktūros ir santykių. Nuo priešasčių, dėl kurių kilo konfliktas, priklauso sprendimo būdai. Denas (cit. Ignatavičienė, Račelytė, 2003) išskyrė trijų rūšių problemas – turinio, emocines ir apgaulingo turinio. Turinio problemos – tai klausimai, kurie rūpi abiem pusėms ir kuriuos iš tiesų reikia spręsti. Turinio problemos atspindi objektyvius ir racionalius interesus. Konfliktuose problemos kyla ne tik dėl nuomonių skirtumo, bet ir dėl emocinių išgyvenimų. Emocines problemas sunkiau atpažinti nei turinio problemas, kadangi ginčo metu paprastai neužsimenama apie emocines problemas, kurios palaiko konfliktą, nes jos nesuvokiamos ar nedrįstama pripažinti, kad jos egzistuoja. Būna, kad problemos, traktuojamos kaip turinio, nėra tokios reikšmingos kaip atrodo iš pirmo žvilgsnio. Kartais jos būna nesusijusios su pagrindiniais konfliktuojančių pusių interesais. Konfliktų metu iškeliami ir svarstomi kiti, anksčiau nepastebėti ar neatrodę svarbūs klausimai, vadinami apgaulingo turinio problemomis; šios problemos neišsprendžiamos, nors apie jas daug kalbama, ir atrodo, kad jos yra tikrasis konflikto turinys. Apgaulingo turinio problemos – tai emocinės problemos, slypinčios už turinio problemų.

Suslavičiaus (2006) manymu, destruktivyvų konfliktą skatina mąstymo fiksuotumas. Kadangi konflikto metu dėl didelio emocinio krūvio suvokiama mažiau reagavimo į problemą variantų. Oponentai įsikimba vienos kokios minties, vieno sprendimo ir tik juo vadovaujasi. Konflikto metu žmogus pradeda savęs nebevaldyti, sako tai, ką tuo metu galvoja ir elgiasi taip, kaip su juo elgiasi ir kalba konflikto pašnekovas. Suslavičius (2006) teigia, kad konflikto metu toks elgesys vadinamas gynybiniu. Gynybiškumas pasireiškia specifiniu reagavimu į oponento elgesį; oponento veiksmai ar žodžiai, vertinami tik tuo aspektu, kiek jie gali pakenkti prestižui. Dėl tokios priežasties daugiausiai energijos išnaudojama puolimui atremti, o ne į problemas įsigilinimui. Konfliktuodami dažnai žmonės prikalba ir pridaro tai, ko iš tikro nenorėtų pasakyti ir padaryti. Tačiau, kaip nurodo Suslavičius (2006), Heller (2000), kiekvienas konflikto metu nusistato ribą, iki kurios leidžia sau būti agresyviems. Riba yra individuali. Norint nusistatyti ribą, reikia žinoti, kokie požymiai būdingi konfliktui. Suslavičius (2006) pateikia tokius bręstančio konflikto bruožus: pasikeičia bendravimo pobūdis, bendravimas pasidaro nebe toks atviras, partneriai pradeda mažiau keistis informacija, apgalvoja kiekvieną sakomą mintį. Pokalbio dalyviai pradeda pastebėti, kad vis dažniau išsiskiria jų interesai ir vertybės, tai sukelia susierzinimą ir pyktį. Konfliktams būdingas savybes pateikia ir Jacikevičius (1995). Pasak autoriaus, pirma, kiekvienas konfliktas susideda iš serijos epizodinių dalinių konfliktų, kurių kiekvienam būdinga tam tikra seka ir raida; tuo pat metu konfliktas turi ir savo stabilumą. Antra, konfliktas gali būti ne tik neigiama, bet ir teigiama savybė; jo šaknys gali glūdėti individualiame ar grupės kontekste, kurių nežinant nėra galimi konfliktų sprendimai. Trečia, konfliktų savybė,

pasak Jacikevičiaus (1995), ta, kad konfliktai susiję su individo ar grupės (organizacijos) stabilumu ir pasikeitimais.

Cornelius ir Faure (cit. Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė, 2002) pateikia konfliktų signalus, kurie parodo konflikto gilumą: diskomfortas (intuityvus jausmas, kad kažkas ne taip), incidentas (nežymaus konflikto požymis – kokia nors smulkmena sukelia nerimą ir susierzinimą), nesutarimas (keletas incidentų su tuo pačiu žmogumi gali baigtis nesutarimu ir stiprinti nemalonius jausmus oponentui), įtampa (stiprūs jausmai, tvyrantys tarp žmonių, iškreipia kito žmogaus suvokimą), krizė (ekstremali konflikto stadija, kai prarandama emocijų kontrolė). Panašius konfliktų požymius nurodo ir Petruolytė (2008). Autoriai teigia, kad atpažinus konfliktą diskomforto ir incidento stadijoje galima užkirsti kelią nesutarimams, įtampai bei krizei.

Apibendrinant įvairių autorių nuomones, galima teigti, kad konfliktas – sudėtingas reiškinys, turintis savo priežastis ir požymius. Konfliktas sukelia ne tik nemalonius jausmus, bet kartais priveda prie drastiškų veiksmų. Pripažįstama, kad kartais konfliktas naudingas, nes skatina kažką pakeisti ar išspręsti, tačiau konfliktuoti reikia mokėti. Tiksliau reikia laiku pastebėti susidariusį konfliktą ir tinkamai jį išspręsti. Daugumos autorių nuomone pagrindinės konflikto priežastys yra emocijos ir jų nemokėjimas valdyti konflikto metu, nemokėjimas lanksčiai pasižiūrėti į susidariusią situaciją ir bandyti ją išspręsti teisingai, nemokėjimas bendrauti. Taip pat labai svarbi priežastis – žmogaus prigimtis ir tikslas su visais konfliktuoti.

1.3. Konflikto rūšys

Konfliktų analizei ir jų supratimui palengvinti naudojamos įvairios klasifikacijos. Klasifikavimas padeda geriau suprasti ir palyginti konfliktus. Kaip teigia Lakis (2008), didžiausias klasifikavimo sunkumas, kad konfliktų yra tiek ir tokių, kiek ir kokių yra gyvenimiškų situacijų. Tačiau dažniausiai konfliktai skirstomi į asmenybės konfliktus; tarpasmeninius konfliktus; konfliktus tarp grupių.

Panašią klasifikaciją pateikia ir Lekavičienė (2005), kuri išskiria pagrindinius konfliktų tipus – vidiniai asmenybės ir socialiniai konfliktai, kuriuos dar išskaido į tarpasmeninius, tarpgrupinius, tarptautinius. Babosovas (2001) (cit. Targamadžė, 2006) pateikia kitokią konfliktų klasifikaciją. Jis konfliktus skirsto, atsižvelgdamas į socialinių konfliktų esminius požymius. Pagal įsitvirtinimo lygį objektyviuose visuomeninių procesų bei sistemų socialiniuose – ekonominiuose pagrinduose skiriami struktūriniai (būtinai normaliai visuomeninio – istorinio proceso raidai) ir nestrukūriniai konfliktai; priklausomai nuo formos, proceso dramatiškumo – antagonistiniai ir neantagonistiniai; atviri ir paslėpti; organizuoti ir neorganizuoti; konstruktyvūs ir nekonstruktyvūs; racionalūs ir neracionalūs konfliktai; priklausomi nuo konfliktinės sąveikos

subjektų – asmeniniai (konfliktai individo viduje), tarpasmeniniai (konfliktai tarp asmenų), konfliktai tarp asmenų ir grupių, tarpgrupiniai (konfliktai tarp grupių), konfliktai tarp valstybių, globaliniai.

Augis ir kt. (1993) išskiria dar kitokią konfliktų klasifikaciją. Pasak autorių, egzistuoja individo vidinis konfliktas – beveik vienodai stiprių, bet priešingų žmogaus motyvų, poreikių, interesų, potraukių susidūrimas; konfliktas tarp individų, kurie siekia nesuderinamų tikslų, laikosi nesuderinamų požiūrių į vertybes ir normas bei mėgina jas realizuoti tarpusavio santykiuose, arba tokių žmonių, tarp kurių vyksta konkurencinė kova, nes jie siekia to paties tikslo, o tas tikslas gali būti pasiektas tik vieno iš konfliktuojančiųjų; grupių konfliktas – socialinių grupių, kurios siekia nesuderinamų tikslų ir praktiniais veiksmais trukdo viena kitai, susidūrimas.

Mokslinėje literatūroje randama dar kitokia susidūrimų klasifikacija: Pvz., Edelman (1997) pateikia tokią klasifikaciją: vienašaliai konfliktai – tai tokia situacija, kai nusiskundimų turi tik viena pusė; dvišaliai konfliktai – tai tokia situacija, kai nusiskundimai iš abiejų pusių ir kiekviena pusė ko nors nori iš kitos; asmeniniai konfliktai – susiję su ypatingomis asmenybėmis ir ypatingu požiūriu į jas; struktūriniai konfliktai – būdingi tam tikroms aplinkybėms ar konflikte dalyvaujančių žmonių grupėms.

Lekavičienė (2005), Misevičius, Urbonienė (2006) teigia, kad yra tik du konfliktų tipai, tai konstruktyvūs (stimuliuoja grupės dinamiką, naudingi kaip profilaktika prieš grupės sąstingį) ir destruktivūs (ardo grupę) konfliktai. Panašią klasifikaciją pateikia ir Deutsch (cit. Suslavičius, 2006), kuris konfliktus skirstė į produktyvius ir destruktivius (naikinančius). Produktyvieji arba konstruktyvieji konfliktai stimuliuoja grupės (individo) dinamiką, todėl jie naudingi kaip profilaktika prieš grupės (individo) sąstingį. Jis teigė, kad destruktivūs konfliktai orientuoti ne į problemos išsprendimą, o į oponento sunaikinimą, todėl problema lieka neišspręsta, o dalyviai laikosi priešiško nuostato, konfliktas stiprėja ir plėtojasi toliau, palikdamas pirminę konflikto priežastį, o jo dalyviai ieško naujų konflikto priežasčių. Tokie priežasčių pakeitimai ir kaltinimai yra ego gynybos mechanizmo – projekcijos – praktinis pasireiškimas. Pagal konflikto dalyvius, konfliktai skirstomi į: tarpasmeninius, „asmenybės – grupės“, tarpgrupinius, vidinius (Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė, 2002). Petruolytė (2008), Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė (2002) teigia, kad labiausiai paplitę tarpasmeniniai konfliktai, todėl jais labiausiai ir domisi bendravimo psichologija bei kitos mokslo šakos. Kadangi tarpasmeniniai konfliktai labai emocingi, jie pasireiškia visose žmogaus santykių srityse (šeimoje, darbe, visuomenėje). Barvydienė, Kasiulis (2001) konfliktus skirsto į penkias grupes: pseudokonfliktai (įvairūs nesusipratimai, kylantys dėl klaidingos informacijos), vertybių konfliktai (tai individualių esminių dorovinių, socialinių, politinių, estetinių nuostatų sandūra), interesų

konfliktai (psichologiniai, kai nesuderinti tų pačių tikslų siekimo būdai, ir esminiai, kai asmenys siekia skirtingų tikslų), struktūriniai konfliktai (gamybos ir organizavimo trūkumai), tarpasmeniniai konfliktai (dažniausiai kyla dėl individualybių nesuderinamumo bei įvairių bendravimo problemų).

Mokslinėje literatūroje aptinkamos įvairios konfliktų klasifikacijos, tačiau dauguma autorių skiria pagrindines konfliktų rūšis – asmenybės, tarpasmeninius bei konfliktus tarp grupių. Mokslininkus labiausiai domina tarpasmeniniai konfliktai, nes jie pasireiškia visose žmogaus veiklose, bei labiau pastebimi nei kitos konfliktų rūšys. Šiuos konfliktus dažniau pastebi ir patys žmonės, nes jie pasireiškia pykčio, užgauliojimo, prievartos ir kartais net smurto atvejais prieš kitą žmogų. Tyrimas taip pat remiasi tarpasmeniniais mokinių konfliktais, kadangi siekiama išsiaiškinti, kaip mokiniai patys supranta konfliktą, kaip jį vertina, kur pastebi ir su kuo dažniausiai konfliktuojama.

1.4. Konfliktų valdymas ir sprendimo būdai

Konflikto metu dėmesys sukonzentruotas į tai, kaip atsikirsti oponentui ir laimėti konfliktą (Suslavičius, 2006). Tuo metu žmogaus mąstymas tampa fiksuotas, naudojami tie patys argumentai ir problema gvildinama tik iš vieno kampo. Laikantis tokios pozicijos, maža tikimybė, kad konfliktų metu bus pasiektos paliaubos. Šį teiginį patvirtina Lekavičienė (2005, 2007) teigdama, kad žmonės konfliktuodami siekia tik vieno tikslo – atstatyti pažeistą savąją vertę, todėl nusileisti priešininkui labai sunku. Visa konflikto struktūra ir sprendimo pasirinkimas priklauso tik nuo pačių dalyvių.

Daugelyje mokslo šaltinių galima rasti dvi sąvokas, kurios susijusios su konflikto panaikinimu, t.y. konflikto valdymas ir konflikto sprendimas. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad šios sąvokos turi skirtingas reikšmes, tačiau analizuojant literatūros šaltinius paaiškėja, kad vieni autoriai šias sąvokas sugretina ir jos turi panašią reikšmę, o kiti autoriai – pateikia kaip atskiras sąvokas. Lakio (2008) nuomone, tai yra dvi skirtingos sąvokos, turinčios savo tikslus ir uždavinius. Šiai autoriaus nuomonei pritaria ir Carnegie (2010), Guščinskienė (2002), Yarn (1999), Sharon (2007), Račelytė (2009), Rahim (2002) ir kiti. Kiti autoriai pateikia vieną arba kitą sąvoką, o dažniausiai tos sąvokos tarpusavyje sugretinamos. Carnegie (2010), Lakis (2008) teigia, kad konflikto sprendimas yra būdas pašalinti susidariusį konfliktą arba jį padeda išspręsti trečioji šalis – tarpininkas. Tuo tarpu Stoškus (2004) savo darbe konflikto sprendimą apibūdina, kaip būdą, kuris padeda pagarbiai ir susikalbant išspręsti susidariusius konfliktus. Jo nuomone kiekvienas subrendęs žmogus privalo mokėti išspręsti savo konfliktus ir to mokyti aplinkinius. Konfliktų sprendimo sąvoką labai aiškiai apibūdina Sharon (2007), kuri teigia, kad konfliktų

sprendimas apibūdina konflikto proceso ir sąlygų pabaigą. Jos nuomone, tai ne tik reiškia konflikto pabaigą, bet taip pat reiškia ir problemos bei supančių jausmų pabaigą. Šios autorės nuomonė, lyginant su kitais autoriais, yra visai kitokia, nes konfliktų sprendimą aiškina, kaip visapusišką problemos ir jausmų pabaigą, o kiti autoriai daugiau akcentuoja į tai, kaip turi būti išspręstas susidaręs konfliktas. Tuo tarpu kitas autorius Yarn (1999) teigia, kad konfliktų sprendimu siekiama išspręsti giliai įsišaknijusius konflikto klausimus. Autoriaus nuomone, konfliktų sprendimas naudojamas tik tada, kai jau nieko kito nebeįmanoma padaryti. Rahim (2002) pateikia kitokį konfliktų sprendimo apibūdinimą, kuris tarsi paneigia Yarn (1999) nuomonę, kad konflikto sprendimas naudojamas tik išskirtiniais atvejais. Autorius teigia, kad konflikto sprendimas yra visiškas arba dalinis konfliktą sukėlusių priežasčių pašalinimas arba konflikto dalyvių tikslų ir elgesio pasikeitimas. Konflikto sprendimu siekiama konfliktą sumažinti, pašalinti arba nutraukti. Kitas autorius Spangler (2003) teigia, kad sprendimas tai ne tik siekis patenkinti visų konflikto pusių pagrindinius poreikius, bet kartu rasti būdą gerbti jų pagrindines vertybes ir identitetą. Tikras konfliktų sprendimas reikalauja daugiau analizės, problemų sprendimo veiklos, o ne konfliktų sprendimo. Pagrindinis skirtumas yra tai, kad konflikto sprendimui būtina nustatyti pagrindinę priežastį ir rasti būdą joms išspręsti. Račelytė (2009) konflikto sprendimą aiškina, kaip sudėtingą ir nekasdieninėje kalboje vartojama sąvoką. Jos nuomone konflikto sprendimas turi labiau formalią reikšmę, todėl sunku ją apibrėžti. Autorė teigia, kad konflikto sprendimas yra profesinė sritis ir akademinis dalykas, nagrinėjantis bendrąją konflikto prigimtį ir veiksmingas konfliktui įveikti skirtas priemones ir technikas. Konfliktų sprendimas yra tyrimas ir veikla, kurioje taikomos priemonės, skirtos užbaigti elgesį, dėl kurio kilo konfliktas, panaikinti interesų nesuderinamumą (Račelytė, 2009). United States Institute of Peace (2007) autorių nuomone, konfliktų sprendimas – tai priemonės, kurios yra skirtos siekiant išspręsti pagrindinius konflikto nesuderinamumus ir tokiu būdu įgalinant šalis nutraukti konfliktą ir spręsti nesutarimus per atvirus ir nuspėjamus procesus.

Moksliniuose šaltiniuose be konfliktų sprendimo sąvokos galima rasti ir konflikto valdymo sąvoką. Lietuvių mokslinėje literatūroje konflikto valdymo sąvoka dažniausiai suprantama kaip konflikto sprendimas, todėl labai dažnai galima sutikti šias sąvokas sugretintas, kas žmones gali supainioti. Apie konflikto valdymą lietuvių mokslinėje literatūroje pateikia vos keli autoriai, kurie teigia, kad konflikto valdymas ir sprendimas yra dvi skirtingos sąvokos (Lakis, (2008), Guščinskienė (2002), Račelytė (2009)). Užsienio mokslinės literatūros atstovai konflikto sprendimą ir valdymą pateikia, kaip atskiras ir savarankiškas sąvokas, kurios turi visiškai skirtingas reikšmes, rezultatus ir pasekmes (Yarn (1999), Rahim (2002), Spangler (2003), Sharon (2007)) ir kiti). Yarn (1999) teigia, kad konfliktų valdymas nuo sprendimo skiriasi tuo, kad apima visus veiksmus siekiant, kad konfliktas neišaugtų, ir tai paprastai skirta ne

giliai įsišaknijusiems konflikto klausimams spęsti. Autoriaus nuomone, konflikto valdymas pasireiškia tada, kai žmogus tik pastebi pirmuosius konflikto požymius. Pirmose konflikto stadijose valdymas yra veiksmingiausias. Tuo tarpu Spangler (2003) nesutinka su Yarn (1999) nuomone, kad konflikto valdymas naudojamas konflikto pradžioje. Autorius nuomone, konfliktų valdymas apima ilgalaikio arba gilaus konflikto valdymą, bet ne išsprendimą. Tai yra požiūris, kai visiškas konflikto išsprendimas yra neįmanomas, tačiau reikia kažką daryti. Sunkiai spendžiamų ir rezistencinių konfliktų atvejais galima valdyti situaciją taip, kad ji būtų labiau konstruktyvi ir mažiau destruktivi. Konfliktų valdymo tikslas yra įsikišti į vykstantį konfliktą tokiu būdu, kad jis būtų kuo naudingesnis ir atneštų mažiau žalos visoms šalims. Kai kuriais atvejais, ypač kai yra pavojuje pagrindiniai žmogaus poreikiai, konfliktų valdymas yra tinkamiausias žingsnis. Toks autoriaus apibūdinimas parodo, kad konflikto valdymas yra įmanomas ne tik konflikto pradžioje, bet taip pat ir jam įpusėjus. Tuo tarpu Robbins (2006) nuomone, konflikto valdymas, tai procesas, kurio metu dalyviai gali tinkamai ir laiku išspręsti susidariusius konfliktus. Kitas autorius Froyd (2003) teigia, kad konfliktų valdymas parodo, jog ne visi konfliktai gali būti išsprendžiami, tačiau išmokus valdyti konfliktus galima sumažinti neproduktyvumo padidėjimo šansus. Konfliktų valdymui yra būtini konfliktų sprendimo įgūdžiai, savimonės apie konflikto rūšis, konfliktų komunikacijos įgūdžiai ir konflikto valdymo struktūros sudarymas. Sharon (2007) nuomone, konflikto valdymas nepanaikina pačio konflikto, bet jį tik restruktūrizuoja į mažiau žalingą ir pavojingą dalyviams. Pasak autorės, konflikto valdymas padeda dalyviams numalšinti tik konflikto įtampą, todėl dalyviams lengviau išspręsti arba sumažinti konfliktą. Guščinskienė (2002) pateikia labai aiškų konflikto valdymo sąvokos apibrėžimą. Ji teigia, kad konflikto valdymas – tai kryptinga veikla, kuria norima pašalinti konfliktą sukėlusias priežastis arba pakoreguoti konflikto dalyvių elgesį. Leonienė (2001) teigia, kad kiekvieną konfliktą galima valdyti, bet reikia laiku jį pastebėti ir į jį sureaguoti. Autorės nuomone, tinkamas konflikto valdymas sąlygoja teigiamus padarinius ir pašalina konfliktą lėmusias priežastis.

Apibendrinant įvairių autorių nuomones apie konflikto valdymą ir konflikto sprendimą, galima teigti, kad šios dvi sąvokos yra savarankiškos, viena nuo kitos nepriklausančios, tačiau vieną kitą papildančios sąvokos. Tai patvirtina ir Lakis (2008) teigdamas, kad konfliktų valdymas ir sprendimas yra glaudžiai susiję. Konfliktų sprendimas, pasak autorių, daugiau orientuotas į būdus, kurie padeda pašalinti arba sumažinti susidariusį konfliktą. Konfliktų valdymas konkretaus apibūdinimo neturi, kadangi daugelis autorių jį supranta ir apibūdina skirtingai. Tačiau valdymą galima apibūdinti, kaip procesą, kuris tinkamai panaudotas padeda sumažinti konflikto įtampą tarp dalyvių, o tai padeda konstruktyviai išspręsti susidariusį konfliktą. Šio tyrimo sąvoka konflikto sprendimas apima ir sąvoką konflikto valdymas, nes

autoriai ją dažnai sutapatina su konfliktų sprendimu, taip pat ši sąvoka lengviau suprantama mokiniam.

Efektyvus konflikto valdymas priklauso nuo to, kokį žmogus pasirenka metodą. Metodo pasirinkimas priklauso nuo pačio konflikto dalyvio požiūrio į prasidedantį konfliktą bei konflikto stiprumą. Mokslinėje literatūroje pateikiama pakankamai daug konflikto valdymo metodų, tačiau dažniausiai naudojamas ir, pasak autorių, geriausias metodas – derybos. Guščinskienė (2002) savo darbe pateikia penkis konflikto valdymo metodų grupes, kurios, jos nuomone, yra pačios svarbiausios ir dažniausiai naudojamos: vidiniai asmeniniai metodai (jie skatina mus tinkamai elgtis, mokėti išsakyti savo nuomonę, neįžeidžiant kitų konflikto dalyvių ir neišprovokuojant jų gynybinės reakcijos (savisaugos)); struktūriniai metodai (jie dažniausiai veikia organizacinius konfliktus); tarpasmeniniai metodai (susidarius konfliktinei situacijai arba kilus konfliktui, jo dalyviai turi pasirinkti tolesnio elgesio formą, stilių, kad kuo mažiau būtų pažeidžiami jų interesai); derybos (šis metodas apima daugelį individų veiklos sričių, įvairius jų bendravimo aspektus ir įvairią taktiką, nukreiptą į konflikto dalyviams priimtinių sprendimų paiešką); agresyvūs atsakomieji veiksmai (tokių veiksmų imamasi labai retai (tik kraštutiniais atvejais), kai prieš tai išvardytais metodais tikslo nepavyko pasiekti). Tuo tarpu Sakalas, Šilingienė (2000) ir Sakalas (2003) teigia, kad konfliktų valdymo metodai yra tik du: struktūriniai ir asmeniniai metodai. Autoriai šalia šių dviejų metodų pateikia ir jiems būdingus būdus bei praktines rekomendacijas, kaip reikia valdyti iškilusius konfliktus. Webberis, Morganas, Browne (cit. Targamadžė, 2006) pateikia dar kitokias konfliktų valdymo strategijas: dominavimas; hierarchinis sprendimų priėmimas; sistemos restruktūrizacija; derėjimasis. Carnegie (2010) teigia, kad konflikto valdymo metodas yra tik vienas – derybos. Autoriaus nuomone, derybos sudarytos iš trijų strateginių principų: nusiteikimas siekti abipusės naudos; aiškus išdėstymas, ko norite ir kodėl; atsarginis planas, arba atsitraukimo galimybės apmąstymas. Taip pat, pasak Carnegie, konflikto metu svarbu nepamiršti sustiprinti savo poziciją sutelkiant dėmesį į tai, kaip patenkinti kito žmogaus poreikius ir kartu nepamiršti savųjų. Tam reikia ne tik pastangų, bet taip pat ir sąmoningumo bei praktikos. Lakio (2008) nuomone, derybos padeda konflikto dalyviams surasti optimaliausią išeitį iš susidariusios padėties.

Sugebėjimas spręsti konfliktus – vienas iš svarbiausių vadybinių gebėjimų. Tačiau kiekvienas vadovas turi žinoti, kad visiškai išspręsti konfliktų neįmanoma. Nors žmogus ir yra labai taikus, tačiau susidūręs su jam nepriimtinais idėjomis ar veiksmais, gali jausti vidinį pasipriešinimą ir išgyventi jei ne išorinį, tai vidinį konfliktą (Želvys, 2003). Pabrėžiama, kad kiekvienas žmogus turi sugebėti išspręsti iškilusius konfliktus. Šiam teiginiui pritaria ir Stoškus (2004), kuris teigia jog būtina kiekvienam žmogui tapti konfliktų specialistu. Tai taip pat svarbu, kaip kiekvienam išmokti kalbėti, bendrauti ir patenkinti kasdienes poreikius. Trukdymai,

neteisybė ir neatlyginama žala, kuri atsiranda dėl nesutarimų, turi būti suvaldyta taikingai, o mes turime nelikti tam abejingi. Autoriai Povilaitis ir Jasiulionė (2008) teigia, kad konstruktyviai išspręsti konfliktai parodo žmogaus gerą psichikos sveikatą. Dėl šios priežasties siekiama, kad kiekvienas žmogus mokėtų valdyti ir konstruktyviai spręsti iškilusius konfliktus. Mokydamiesi spręsti konfliktus, mes augame ir bręstame, o nespęsdami ar destruktvyviai spęsdami konfliktus mes traumuojamės.

Kilus konfliktui svarbu pasirinkti tinkamą sprendimo būdą, kuris duotų tinkamų rezultatų. Mokslinėje literatūroje šių būdų pateikiama gana daug. Lekavičienė (2005) teigia, kad konflikto sprendimo būdai yra du, tai tiesioginis ir netiesioginis. Sprendžiant konfliktą tiesiogiai, dažniausiai dalyvauja abu konfliktuojantys dalyviai, o kartais net ir trečiasis, su konfliktu nesusijęs, žmogus. Netiesioginiai sprendimo būdai: jausmų išliejimo principas („negesinti užsidegusio“ žmogaus jausmų, nesikišti, kol neišsiliejo); „pozicijų pasikeitimo“ principas; „agresijos apnuoginimo“ principas (nepastebimai suvesti konfliktuojančius žmones, kad jie padiskutuotų, pažaistų ir pan.); „opponento priverstinio klausymo“ principas (konfliktuojantys dažniausiai vienas kito negirdi, todėl reikalingas trečias žmogus, kuris padėtų įsiklausyti į sakomus žodžius); pajuokavimo principas (konfliktą nuleisti juokais). Šie būdai skirti daugiau trečiam, tiksliau pašaliniam žmogui, kuris mato visą konflikto procesą ir gali jį pakoreguoti, kadangi konflikto dalyviai tokiais būdais patys nepasinaudos, nes jiems konfliktuojant ne tas galvoje. Konflikto dalyviai galvoja tik apie savo pergalę, o ne apie būdus, kurie nuslopintų konfliktą.

Furst (1998) pateikia visai kitokius konflikto sprendimo būdus: vengimas (išsisukinėjimas); atsisakymas (kažkuris vienas turi nusileisti); perkėlimas (perkeliant pradinis tikslas pakeičiamas kitu, tačiau abu to paties lygio); kompensacija (skriauda ar stygius atlyginami kitokiu pasitenkinimu); sublimacija (nepriimtinas dažnai sau pačiam neprisipažįstamas poreikis įgauna visuomenėje labiau vertinamą kokybę); neigimas (savęs apgaudinėjimas, norint išvengti to, ko neįmanoma išvengti); išstūmimas (svarbiausias vidinių konfliktų įveikimo būdas, tačiau jis gali sukelti neurozę); regresija (nesąmoningas pasitraukimas į ankstesnes konflikto raidos stadijas); priešinga reakcija (išstumti impulsai paverčiami priešingais, tai nesąmoningas procesas); projekcija (nesąmoningas polinkis savo silpnybės ar nuo normos nukrypstančias ypatybes priskirti kitiems žmonėms); konversija (konfliktai iš psichikos perkeliama į, atrodytų, grynai fiziologinę sritį); racionalizacija (žmogus sugalvoja situacijas ir veiksmus, kurie objektyviai neteisingi, tačiau jais galima pasiteisinti pačiam ir nuraminti sąžinę). Šios autorės pateikti sprendimo būdai būdingi vidiniams konfliktams įveikti, tačiau vienas iš pateiktų būdų – vengimas – minimas daugumos autorių (Lekavičienė, 2007; Ignatavičienė, Račelytė, 2003; Petruilytė, 2008 ir kt.).

Lekavičienė (2007), Ignatavičienė, Račelytė (2003) pateikia vienodas konfliktų sprendimų strategijas: rungtyniavimas (konkurencija, laimėti – pralaimėti); prisitaikymas (nuolaida, nuslopinimas); vengimas (pasitraukimas, neveiklumas); kompromisas (abipusės nuolaidos); bendradarbiavimas (laimėti – laimėti). O štai Gailienė, Bulotaitė, Sturlienė (2002) šias strategijas vadina konfliktų sprendimo stiliais. Lekavičienė (2005) tuos pačius būdus įvardina kaip konfliktų sprendimo taktikas. Matome, kad daugelis autorių tuos pačius dalykus įvardina skirtingai. Tai gali klaidinti, todėl reikia surasti bendrą šių būdų įvardijimą. Visų šių skirtingų žodžių prasmės panašios; tiek vieni, tiek kiti reiškia elgesio pasirinkimą konfliktinėje situacijoje. Iš visų trijų apibūdinimų (strategijos, stiliai, taktikos) labiausiai tiktų įvardinti šiuos sprendimo būdus, kaip taktikomis; šis žodis parodo, kad žmogus prieš konfliktą pasirenka, kokios taktikos laikysis konflikto metu. Ignatavičienė, Račelytė (2003) teigia, kad konflikto sprendimo strategija – tai elgesys konflikto metu, o taktika – konkretus elgesio konflikto metu tipas. Konflikto tėkmė, struktūra ir jo baigtis priklauso nuo to, kaip elgiasi jo dalyviai, kokios jų pasirinktos taktikos.

Petrulytė (2008) mini du sprendimo būdus: destruktivusis (jėgos ar kovos naudojimo, vengimo, prisitaikymo ar nuolaidžiavimo) bei konstruktyvusis (kompromiso, bendradarbiavimo ir tarpininkavimo konfliktinėse situacijose). Konstruktyvusis konflikto sprendimas – tai siekimas išspręsti arba pašalinti konfliktą. Destruktyvusis – tai konflikto „aštrinimas“ ir gilinimas. Petrulytė (2008) iš esmės sutinka su Gailienės, Bulotaitės, Sturlienės (2002) pateiktais sprendimo būdais, ir pateikia dar vieną – konformistinį - sprendimo būdą. Konstruktyvus (pozityvus), destruktivus (negatyvus) ir konformistinis – kai daromos nuolaidos arba kai vengiama kalbėti apie skausmingus, aštrius dalykus. Toks klasifikavimas sukonkretina sprendimo būdus, leidžia analizuoti konflikto struktūrą, pobūdį ir baigtį.

Norint išspręsti konfliktus, neužtenka pasirinkti tinkamą sprendimo būdą, reikalingos ir tam tikros sąlygos. Tokias sąlygas nurodo Lekavičienė (2005). Ji teigia, kad yra dvi svarbiausios sąlygos: konflikto esmės atskleidimas (pagrindinį konfliktą sukėlusios priežasties išsiaiškinimas); atviras ir efektyvus konfliktuojančių bendravimas, savo klaidų pripažinimas, emocijų kontrolė, konflikto lokalizavimas (bet ne siekimas pereiti į totalų puolimą, norint laimėti bet kuria kaina). Petrulytė (2008) prie šių pateiktų dviejų sąlygų pateikia trečią svarbią, jos manymu, sąlygą: konflikto lokalizavimas.

Mouton (cit. Suslavičius, 2006) išskiria sprendimo strategijas, vieną konstruktyvią ir kelias nekonstruktyvias. Nekonstruktyvūs konflikto sprendimai: 1) išorinis konflikto nuslopinimas (konfliktas nuslopinamas, tačiau problema lieka, nes konfliktui tik neleidžiama plisti toliau, bet atsiradus kitai problemai iškart prisimena ir ankstesnę problemą); 2) konflikto užglostymas - tai nenoras spręsti problemos vardan gerų santykių ir savo pozicijos atsisakymas;

3) konfliktų vengimas – ne tik palieka neišspręstą problemą, bet ir pastiprina oponentą, sukelia jam pergalės įspūdį, o problemos vengimas ilginiui gali tapti asmenybės bruožu, tipiška reakcija į kliūtį; 4) kompromiso strategija – duoda galimybę tik iš dalies pašalinti konflikto priežastis; tai kelio vidurio strategija – kai kurių dalykų atsisakymas vardan susitarimo.

Konstruktivus konflikto sprendimas, pasak Mouton (cit. Suslavičius, 2006): pats konfliktas dar nėra blogis; neracionalu drausti, slopinti ar neigti konfliktą, jį reikia spręsti. Socialinė pažanga neįmanoma be konflikto. Autoriaus teigimu, konstruktyvioji konflikto sprendimo strategija prasideda problemos pripažinimu. Problemos pripažinimas pašalina iliuziją, kad konfliktai tave aplenkia. Kuo ilgiau problemos slepiamos, kuo daugiau jų susikaupia, tuo didesnė sprogimo tikimybė. Įsidėmėtina, kad išsakant problemą ramiu balsu, didesnė tikimybė, kad bus atsižvelgta į jos turinį.

Everard, Morris (1997) išskyrė penkiakopę konflikto sprendimo strategiją: 1) konflikto atpažinimas; 2) savo jausmų apmąstymas; 3) konflikto dalyvių interesų išsiaiškinimas; 4) būdų konfliktui išspręsti ieškojimas; 5) sprendimą, kuris geriausiai tenkina konfliktuojančių asmenų interesus įgyvendinimas.

Ignatavičienė, Račelytė (2003) teigia, kad kiekvienas konfliktas, net ir sudėtingiausias, anksčiau ar vėliau baigiasi (nors kartais jie užtrunka per ilgai, o pasekmės dalyviams būna liūdnos). Autorės pateikia priežastis, kurios gali sustabdyti vykstantį konfliktą: viena pusė nugalė kitą; viena pusė pasinaudoja savo vienpusišku pranašumu (kartais vienai pusei pasitaiko palankios aplinkybės, kuriomis ir pasinaudoja, kad įgyvendintų savo tikslus); viena pusė nusileidžia kitai, kad tik nebūtų konflikto; viena pusė ima vengti konflikto, jo šalintis; viena pusė pasiekia kritinį tašką, kai konfliktas tampa nepakeliamas ir norisi kuo greičiau jį užbaigti. Šių autorių išskiriamos konfliktų slopinimo priežastys labai panašios į sprendimo strategijas, jos pateikiamos, kaip situacijos, būdingos konfliktams. „Konflikto baigčiai įtakos turi plėtotės baimė, pagrįsta neigiama ankstesne dalyvių patirtimi, socialiniai pusių ryšiai bei dalyvavimas tose pačiose grupėse, taip pat normos ir visuomenės institucijos, skirtos konfliktams mažinti bei spręsti, konflikto pusių panašumas, konflikto valdymo įgūdžiai, problemų pobūdis, situacijos savybės“ (Ignatavičienė, Račelytė, 2003, 37 p.). Galima pasakyti, kad konflikto sprendimą lemia daug sąlygų, ne tik žmogaus asmeninės savybės, jo nusistatymai, bet ir konfliktuojančiųjų aplinka.

Su konflikto sprendimu yra glaudžiai susijusi ir konflikto prevencija. Ši sąvoka randama ne pas visus autorius, o dažnai šią sąvoką autoriai sugretina su konflikto sprendimo būdais. Yarn (1999) teigimu, konflikto prevencija yra tyrimas bei praktinis taikymas įvairių priemonių, neleidžiančių atsirasti interesų ir elgesio nesuderinamumui, dėl kurių gali kilti konfliktas. United States Institute of Peace (2007) autorių nuomone, konfliktų prevencija - tai priemonės, kurios

palaiko žemame lygyje nesutarimus arba ilgai trunkančius ginčus nuo išplitimo, iki žybaus smurto tarp šalių arba riboja smurto paplitimą, jei tai įvyksta. Kitas autorius Lakis (2008) teigia, kad konflikto prevencija – tai įtampa, galinčios virsti konfliktais, neutralizavimas. Misevičius, Urbonienė (2006) pateikia konflikto prevencijos veiksmus, kurie padėtų tinkamai išspręsti konfliktus: „garo nuleidimas“; nepasitenkinimo priežasties patikslinimas; pripažinimas, kad kaltinimas, priekaištai turi tam tikrą pagrindą; savo pozicijos paaiškinimas; problemos sprendimo paieška. Autoriai teigia, kad jei susiklosto tokia situacija, kai negalima suderinti tikslų, reikia pasinaudoti konflikto prevencija, t.y., pasirinkti priemones nepageidaujamam elgesiui nutraukti. Pasak Barvydienės ir Kasiulio (2001), vienas iš svarbesnių prevencijos metodų – psichokorekcija. Šis būdas veiksmingas tik tada, kai žmogus nusprendžia imtis ryžtingų veiksmų suvaldyti ir išspręsti iškilusį konfliktą. Skiriami keturi psichokorekcijos būdai: jausmų išreiškimas, emocinis atpildas, agresijos nuvainikavimas, autoritetingas trečiasis.

Jacikevičius (1995) teigia, kad jei konfliktas išspręstas pagal dalyvių pageidavimus ir pasitenkinimą, tai tuo gali būti padėtas pagrindas teigiamiems ir glaudesniems grupės santykiams. Tada dalyviams iškyla noras išspręsti ir kitus neišspręstus konfliktus. Tačiau, jei konfliktas buvo tik nuslopintas, tai yra tikimybė, kad jis ateityje įgaus rimtesnes ir pavojingesnes formas. Vadinasi, labai svarbu, kad dalyviai savo noru išspręstu iškilusius konfliktus, nes tai nulemia tolimesnius jų veiksmus ir emocijas būsenas. Neišspręsti konfliktai veikia ne tik psichinę, bet ir fizinę žmogaus sveikatą. Tuo tarpu Schrupf, Crawford, Bodine (1997) nurodo, kad kai konfliktas perprantamas, jis gali tapti galimybe mokytis ir kažką sukurti nauja. Autoriai teigia, kad konfliktai žmonėms yra tarsi iššūkiai, kurie parodo, kaip jie moka pritaikyti bendradarbiavimo principus tarpusavio santykiuose. Myers (2000) teigia, kad net iškilus labai stipriam asmeniniam konfliktui, kai visiškai nebendruojama, mažas susitaikymo gestas – šypsena, prisilietimas, atsiprašymo žodis – leidžia abiem šalims sumažinti įtampą, bendrauti ir suprasti vienas kitą.

Konflikto sprendimo būdų daug, žmogus turi pats pasirinkti jam tinkantį ir priimtina būdą. Autoriai teigia, jog nėra vieno universaliausio ir geriausio sprendimo būdo, kadangi skiriasi ne tik konfliktinės situacijos, bet ir patys jų dalyviai. Svarbiausia laiku pastebėti konfliktą, išsiaiškinti jo priežastis, konfliktinėse situacijose nesielgti savanaudiškai, atsižvelgti ir į savo oponentą, pasistengti jį išgirsti. Kaip teigia Targamadzė (2006), konfliktai – sudėtinga, komplikuota problema, tačiau ją privalu spręsti, o procesą – valdyti. Remiantis analizuotų autorių teiginiais apie konflikto sprendimo būdus, tyrime mokiniams pateikiama keletas konflikto sprendimo būdų variantų, iš kurių jie turi išsirinkti, kuriuos naudoja sprenddami jie patys, klasės draugai ir koks, jų manymu, pats geriausias sprendimo būdas sprendžiant konfliktus. Pasak autorių (Ignatavičienė, Račelytė, 2003; Lekavičienė, 2005, 2007; Petrulytė,

2008 ir kiti), tinkamiausi sprendimo būdai – bendradarbiavimo (ieškoti kompromisų, kurie tenkintų abi puses) arba tarpininkavimo (ieškoti trečio žmogaus, kuris padėtų išspręsti konfliktus). Kiti sprendimo būdai, kaip vengimas, pasitraukimas taip pat naudojami sprendimo būdai, tačiau jie nėra konstruktyvūs, todėl svarbu nustatyti, kokius sprendimo būdus mokiniai naudoja savo konfliktuose.

1.5. Mokinių tarpusavio konfliktai

Konfliktai būdingi visuose amžiaus tarpsniuose tiek ankstyvame, tiek senyvame amžiuje. Ne išimtis yra ir paaugliai, kurie tokiam amžiuje yra patys konfliktiškiausi. Mokiniai į mokyklas ateina su savo charakteriais, temperamentais, skirtingai auklėti šeimose. Paauglystės amžiui būdinga maištauti prieš suaugusius; paaugliai nori parodyti, kad jie yra asmenybės, turi savo norus ir nuomones. Paauglių konfliktai ypač pasireiškia mokykloje, ne tik tarp mokinių, bet ir tarp mokytojų. Vieni mokiniai ramūs, taikūs, drausmingi, o kiti atvirksčiai, mėgsta konfliktuoti su aplinkiniais, demonstruoja šiurkštų ir agresyvų elgesį. Didžiausia problema mokyklose – mokinių tarpusavio konfliktai, nes ne visi mokiniai moka apginti savo nuomonę. Stipresni mokiniai pradeda tuo naudotis, nes žino, kad tokius vaikus nesunkiai įveiks, o skūstis bijos. Todėl laiku į konfliktą neįsiterpus suaugusiems, gali būti labai skaudžios pasekmės. Paauglių konfliktus mokykloje turi spręsti mokytojai, todėl jie turi suprasti konfliktų priežastis, pasekmes ir sprendimo būdus. Kaip teigia Lissman (1997, p. 12), „skiriamasis mokyklinio konflikto bruožas – jei pažeistos elgesio normos, tai trukdo vesti pamoką.“

Ignatavičius, Gendvilienė (1996) išskiria penkių žmonių grupes, tarp kurių dažniausiai kyla konfliktai mokyklose: mokiniai tarp mokinių; mokiniai ir mokytojai; mokytojai ir mokytojai; administracija ir ūkinis personalas; mokytojai ir tėvai. Autoriai teigia, kad, vis dėlto, dažniausiai konfliktai mokyklose kyla tarp mokinių. Nesutarimai atsiranda dėl įvairių priežasčių – konkurencijos, lyderiavimo, nesąžiningumo tarpasmeniniuose santykiuose, neobjektyvaus mokytojų vertinimo ir kt. (Ignatavičius, Gendvilienė, 1996; Petruolytė, 2008). Šias konfliktų priežastis iš dalies patvirtina Ramani, Zhimin (2010) tyrime gauti rezultatai, kuriame mokiniai patvirtina, kad dažniausiai konfliktuoja dėl konkurencijos, lyderiavimo. Taip pat mokiniai teigia, kad konfliktai kyla ir dėl mokinių vienas kito ignoravimo, menkų bendravimo įgūdžių bei nemokėjimo valdyti konfliktinių situacijų. Kitas tyrimas, kuris buvo atliktas Nigerijos Ondo provincijoje (Adeyemi, 2009), parodė, kad konfliktai čia tarp mokinių atsiranda visai dėl kitokių priežasčių nei tos, kurios buvo nurodytos kitų autorių. Čia mokiniai konfliktuoja dėl skirtingos religijos, pakeliamų mokslo mokesčių. Skirtingos konfliktų priežastys parodo, kad konfliktų įvairovė gali priklausyti net ir nuo geografinės padėties.

Konfliktus bei patyčias patiria ir SUP mokiniai, kurie mokosi bendrojo lavinimo mokyklose. Šie mokiniai vieni iš dažniausiai patiriančių mokyklose patyčias ir konfliktus, kadangi jie dažnai būna jautrūs, nelabai savarankiški, nuolat bijantys (Robichaud, 2007). Šį autoriaus teiginį patvirtina ir Smithas (2005), kuris taip pat teigia, jog SUP vaikams ar neįgaliesiems mokiniams kyla daugiau pavojų patirti smurtą, patyčias ar konfliktus. Autoriaus nuomone, tai sukelti gali ne tik jų „kitoks“ elgesys, kitokia išvaizda, bet ir draugų neturėjimas, kurie galėtų juos apginti. Ališauskas, Jomantaitė (2008) tyrimu nustatė, kad penktadalis SUP vaikų savo klasėse jaučiasi atstumti, izoliuoti ir „kitokie“. Tokią mokinių savijautą patvirtina ir jų tėvai. SUP mokinių atstūmimas ir izoliacija pasireiškia tuo, kad šie mokiniai dažnai patiria bendraklasių patyčias, pašėpimus, pravardžiavimus, smurtą.

Čiuladienė (2006) nustatė, kad dažniausiai paauglių konfliktišką elgesį nulemia nusivylimas, įtempta būseną, atsirandanti negalint patenkinti kurio nors poreikio, realizuoti tikslo, įveikti sunkumus. Autorė nurodo, kad konfliktų priežastis nulemia vertybės, poreikiai, teisės ir pareigos. Becker (cit. Lissman, 1997) išskiria asmens, institucijos ir pažeistų santykių nulemtas konfliktų priežastis. Pasak autoriaus, asmens nulemtos konfliktų priežastys susijusios su mokinių socializacijos trūkumais, mokymosi sunkumais, negalėmis; konfliktų priežastys gali būti susijusios su mokytojų savybėmis – labili emocinė būseną, metodinio pasirengimo trūkumai. Becker (cit. Lissman, 1997) nurodo institucijų sąlygotas konfliktų priežastis (visuomenė: noras pasiekti konkrečių rezultatų, kolektyvizmas; švietimo politika: bendrojo lavinimo mokyklos veiklos planavimo trūkumai – nepakankamas aprūpinimas mokymo ir mokymosi priemonėmis, dideli mokinių ir mokytojų krūviai). Pasak autoriaus, konfliktus gali lemti ir socialiniai santykiai (šeima: įtampa tarp kartų, socialiniai ryšiai šeimoje; draugai: nepripažinimas prie bendraklasių; klasė ir mokytojas). Taigi, galima teigti, kad paaugliai konfliktuoja dėl labai įvairių priežasčių. Šį teiginį patvirtina ir Račelytė (2008) teigdama, kad paauglystėje konfliktai įprastas dalykas. Čiuladienė (2006) teigia, kad poreikių konfliktus gali sukelti ir poreikių frustracija, t. y. susidūrimas su kliūtimi tenkinant poreikį. Štai Campbel, Graziano (cit. Račelytė, 2008) tyrime dalyvavę paaugliai teigė, kad kasdien pakliūna vidutiniškai į du konfliktus. Vadinasi, paaugliai gali konfliktuoti dėl mažiausių smulkmenų.

Simsa (2000) teigia, kad paauglių konfliktai pasireiškia dėl nesutarimų, nesutapus interesams ir vertybėms. Autorius teigia, kad konfliktų atsiradimui įtakos turi ir paauglių išsivystymo lygis, amžius bei lytis. Čiuladienė (2006, 2007) teigia: paaugliai pasigenda mokytojų supratimo ir emocinio palaikymo, klasės draugai nepaiso jų norų, siekių. Autorės tyrimo duomenimis, kas trečias paauglys jaučiasi suaugusiojo nesuprastas, o kas penktas – klasės draugų. Paaugliai teigia, kad pasigenda mokytojų ir draugų jautrumo. Daugiausia paauglių nepatiria tėvų atjautos, kuri šiame amžiuje labai svarbi ir reikalinga. Kita autorė (Cowley, 2008)

teigia, kad labai dažnai mokiniai jau į mokyklą ateina įsitempę ir su tokia išankstine nuotaika, kad sunku mokytojui kažką pakeisti. Cowley (2008) nuomone, kai kurie paaugliai nešiojasi sunkų metaforinį bagažą – baisias situacijas ir įvykius, kuriuos yra patyrę už mokyklos ribų ir dėl kurių jie greičiau linkę išlieti savo pyktį ant bendraamžių; kai kurie mokiniai to išmoksta iš tėvų ar globėjų, kurie į problemas reaguoja konfliktiškai. Remiantis įvairių autorių (Gučas, 1990; Navaitis, 2001; Petrulytė, 2003; Vaičiulienė, 2004; Želvys, 1994) atliktais tyrimais, galima teigti, kad mokiniai negalintys patenkinti kurių nors poreikių, išsilieja ant savo klasės draugų, išprovokuodami konfliktą (Čiuladienė, 2007).

Čiuladienės (2006) teigimu, analizuojant vertybių įtaką konfliktiškam elgesiui, nustatyta, kad labiausiai su konfliktiškumu susijęs požiūris į malonumus, lygybę ir draugystę. Skirtingas konfliktuojančiųjų požiūris į malonumus turi didžiausią įtaką tiek fizinės, tiek verbalinės tiesioginės puolamosios agresijos raiškai. Galima teigti, kad vertybės svarbus veiksnys, nulemiantis destruktivius konfliktus. Palujanskienė, Uzdila, (2004) teigia, kad paaugliams labai svarbus teisingumo ar neteisingumo motyvas; jei teisingumas pažeistas, susidaro konfliktinė situacija. Autoriai teigia, kad paaugliai nori patraukti kitų dėmesį į save, todėl pasireiškia mokinių demonstratyvumas ir agresyvumas.

Autoriai (Čiuladienė, 2006, 2007; Ignatavičienė, Račelytė, 2003; Račelytė, 2008) teigia, kad paauglių konfliktai labai emocingi ir labiau išreikšti, nei suaugusių žmonių, jų konfliktai kyla dėl vertybinių nesutarimų, kurie jiems labai svarbūs. Goštautas, Rakauskienė (2006) teigia, kad paauglių konfliktai pasireiškia labai agresyviai, nes paaugliai linkę keiktis bei prasivardžiuoti. Labai dažnai, kaip teigia Čiuladienė (2006), paaugliai konfliktų metu grasina, gadina kitų mokinių daiktus, tyčiojasi iš mokinių nesėkmių. Goštautas ir Rakauskienė (2006) ištyrė, kad berniukai ir mergaitės konfliktų metu elgiasi skirtingai. Autoriai teigia, kad tiek mergaitės, tiek berniukai vienodai linkę atsikalbinėti, ginčytis, šaukti, trenkti durimis ar kerštauti, tačiau berniukai labiau nei mergaitės linkę muštis bei keiktis. Tai reiškia, kad berniukai konfliktų metu demonstruoja ne tik verbalinę, bet ir fizinę agresiją. Mergaitės stengiasi iškilusias problemas išspręsti labai gražiai ir draugiškai, panaudojant tinkamus sprendimo būdus. Mokytojai dažniausiai tėvus į mokyklas kviečia dėl berniukų konfliktų (Goštautas, Rakauskienė, 2006).

Lissman (1997) teigia, kad konfliktams būdingas pyktis, kuris gali iššaukti ir įniršį, rūstybę, nusivylimą. Becker (cit. Lissman, 1997) teigia, kad konflikto esmė – „emocinė žala konflikte dalyvaujantiems asmenims“. Paaugliai konflikto metu stengiasi emociškai pakenkti žmogui, su kuriuo konfliktuoja. Autorius nurodo, kad svarbu kiekvieną konfliktą mokykloje įvertinti pagal įtaką, kurią jis daro asmenims, dalyvaujantiems konflikte, ir kaip jie gali pakenkti pamokai. Bach (cit. Lissman, 1997) tyrimu buvo išsiaiškinta, koks mokinių elgesys gali trukdyti

pamokai. Dažniausiai mokytojų atsakymai buvo tokie: dėmesio nesukaupimas; hiperaktyvumas; išsiblaškymas; netikslus užduoties atlikimas; tingėjimas; fizinė agresija; žodinė agresija. Visi šie mokytojų išvardinti elgesio nukrypimai, konfliktų priežastys. Tuo tarpu O'Moore ir Mintonas teigia, kad mokinių konfliktai gali turėti ir teigiamų pasekmių, skatinant: motyvaciją mokytis; aukštesnį samprotavimo lygį; ilgalaikę prevenciją; socialinio pažinimo plėtrą; džiugią nuotaiką. Konfliktai taip pat gali praturtinti santykius, situaciją daryti aiškesnę, sustiprinti asmens tapatumą ir pasitikėjimą savimi, skatinti atsparumą nelaimėms ir paskatinti asmenybės būtinumą keistis. Dažnai mokytojai ir mokyklos bendruomenė stengiasi konfliktus paneigti, užgniaužti, numalšinti ir ignoruoti, o tai gali būti smurto proveržio mokykloje priežastis. Todėl būtina mokinius mokyti spręsti konfliktus, kad konfliktai turėtų teigiamų, o ne neigiamų pasekmių mokiniui.

Nagrinėjant mokyklinius konfliktus, pabrėžiami du pagrindiniai sprendimo būdai, tai konstruktyvūs ir destruktivūs. Kartais nagrinėjamos galimybės padėti mokiniams spręsti jų tarpusavio konfliktus. Casey (2005) nuomone mokinių konfliktams išspręsti reikalingi ne tik gebėjimai, žinios, bet ir nuostatos, kuriomis žmogus galėtų pasinaudoti, siekdamas taikiai išspręsti konfliktą ir gauti abiem pusėm priimtina sprendimą. Autorė teigia, kad konfliktų sprendimui svarbios savimonės, empatijos, jausmų valdymo, motyvacijos ir socialinių gebėjimų sritys. Šios sritys, pagal autorę, yra tarpusavyje susijusios ir įvairiai sąveikauja, todėl nė viena iš šių sričių negali būti analizuojama atsietai. Tuo tarpu Cowley (2008) pateikia keletą pasiūlymų, kurie padėtų išspręsti susidariusius mokinių konfliktus: problemos „pašalinimas“; laiku ir rimtai reaguoti į mokinių jausmus ir nusiskundimus (mokinių išklausymas); neišsprendus konflikto kviestis pagalbos; elgtis ramiai, o ne karščiau; ne iš karto spręsti konfliktą, o truputi palaukti kol visi nusiramins; kalbėti migdoma intonacija; kūno kalba turėtų būti neryški; nuolat kartoti vardus (kartojant mokinio vardą, lengviau atkreipti jo dėmesį, taip pat gali padėti jį atitraukti nuo konflikto); tai nelaimėjimo ar pralaimėjimo klausimas (mokytojo tikslas numalšinti konfliktą, o ne tenkintis pergales jausmu); akių kontaktas nebūtinai (kartais geriau kalbėti su vaiku nežiūrint jam tiesiai į akis). Kaip teigia Ignatavičienė, Račelytė (2003), įvairiose šalyse sukurta mokymo spręsti konfliktus programų, skirtų ne tik mokytojams, bet ir mokiniams. Daugiausiai tokių programų turi JAV. Jau daugiau kaip dešimt metų Lietuvos mokytojai ir mokiniai taip pat turi visas galimybes dalyvauti įvairiose analogiškose mokymo programose. Tokias galimybes sudaro specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras, kuris vis dažniau išleidžia programas mokytojams bei specialistams, kurie turi galimybę, naudojantis šiomis programomis, mokyti mokinius bendrauti ir bendradarbiauti, analizuoti, pažinti ir atpažinti, pritaikyti tinkamus sprendimo būdus, iškilusiems konfliktams (Sturlienė, 2007). Visos šios programos pritaikytos

konkreto amžiaus vaikams. Jos padeda mokiniams išmokyti spręsti problemas ir struktūruoti bendravimą.

Mokinių smurtui, patyčioms bei konfliktams sumažinti kuriamos ne tik įvairios programos, bet ir projektai. Projektai organizuojami ne tik mokyklos, šalies, bet ir Europos mastu, į kuriuos gali įsitraukti visos norinčios dalyvauti Europos mokyklos. Šiuose projektuose gali dalyvauti visa mokyklos bendruomenė, o svarbiausia, kad į juos įsitraukia patys mokiniai, kurie projektų metu ieško ir kuria strategijas, dalyvauja tarpusavio paramos grupėse, dalinasi įgauta patirtimi, kas padeda sumažinti smurto, konfliktų bei patyčių paplitimą mokyklose (Cowie, 2005).

Ignatavičius, Gendvilienė, (1996) teigia, kad labai didelis dėmesys turi būti skiriamas bendravimo ir bendradarbiavimo ugdymui. Ignatavičius, Gendvilienė (1996) akcentavo, kad „ugdymas – tai pirmiausia tarpasmeninis bendravimas. Bendraudami ugdome kitus ir ugdome patys. Bendravimas perauga į aukštesnį lygmenį - bendradarbiavimą“. Petrulytė (2004) teigia, kad ypatingas dėmesys, siekiant išvengti destruktivių konfliktų mokykloje, turėtų būti skiriamas ne tik bendravimo ir bendradarbiavimo kultūrai, bet ir konstruktyvių konfliktų paieškoms, tarpininkavimo konfliktinėse situacijose mokymas. Autorės nuomone tarpininkavimas tarp mokinių yra labai svarbus, nes: 1) padeda rasti dar vieną konflikto sprendimo būdą (ieškoma tarpininko); bendraamžių pagalba dažniau būna daug veiksmingesnė nei suaugusiųjų; 2) paverčia konfliktą teigiamu, konstruktyviu procesu (parodoma, kad konfliktą galima spręsti taikiai, nenaudojant smurto ir jėgos); 3) padeda gerinti santykius (mokiniai, kurie nesutaria, turi galimybę išsakyti savo mintis, išklaudyti vienas kitą, plėtoja tarpusavio santykius); 4) palengvina mokytojų darbą, didina drausmę (mokytojai gali nukreipti savo energiją į kitus, svarbesnius, ugdymo procesui dalykus); 5) lavina problemų sprendimo įgūdžius, bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius, stiprina demokratijos idealus. Vadinasi norint tinkamai išspręsti konfliktus reikia mokyti mokinius bendrauti ir išgirsti vienas kitą konfliktinėse situacijose.

Palujanskienė ir Uzdila (2004) nustatė, kad dauguma mokinių konfliktinėse situacijose ieško kompromisų. Kita dalis renkasi konfliktų vengimo strategiją. Tai reiškia, kad šių mokinių problemos lieka neišspręstos. Labai maža mokinių dalis pasirenka bendradarbiavimo strategiją. Autoriai teigia, kad paaugliai taikydami šį sprendimo būdą stengiasi, kad abi pusės būtų patenkintos ir surastų tinkamiausią išeitį. Ramani, Zhimin (2010) tyrimas parodė, kad mokiniai konfliktus linkę spręsti konstruktyviai, t.y. stengiantis tvirtai palenkėti problemą į savo pusę; stengiantis surasti konflikto problemą ir rasti sprendimą tinkamą visiems; stengiantis atvirai išdėstyti visus reikalavimus, kad problema būtų išspręsta pačiu geriausiu būdu; pasidalinant tikslia informacija su konflikto šalimis siekiama išspręsti problemą kartu; įsitraukiama į derybas siekiant pasiekti kompromisą; vengiama atviros diskusijos apie skirtumus tarp konfliktuojančių

šalių ir prisirišant prie savo problemos sprendimo. Tyrimai rodo, kad konfliktų priežastys yra skirtingos, todėl jos reikalauja skirtingų sprendimo būdų, nes dažnai priežastys būna specifinės.

Apibendrinant galima teigti, kad konfliktas – tai labai sudėtingas ir dažnas reiškinys. Jis suteikia įvairių neigiamų emocijų (pykčio, baimės, nusivylimo), tačiau pripažįstama, kad kartais nedideli konfliktai būna naudingi. Žmonės stengiasi išvengti konfliktų, tačiau visiškai jų neturėti neįmanoma. Svarbu, kokį žmogus pasirenka konflikto sprendimo būdą. Nuo pasirinkto sprendimo būdo priklauso, kokias konflikto dalyviai patirs emocijas, kiek ilgai tęsis konfliktas ir kokios bus pasekmės. Konflikto situacijos būdingos visiems amžiaus tarpsniams, tačiau dažniausiai ir emociingiausiai pasireiškia paauglystės tarpsnyje, mokyklose. Kaip nurodo Petrulytė (2008), konfliktai mokykloje, kaip ir kitose visuomeninio gyvenimo srityse, neišvengiami. Todėl, kad paaugliai šiame laikotarpyje bando maištauti, parodyti, kad yra asmenybės. Kadangi paaugliams būdingas konfliktiškumas, tai labai svarbu mokyklose daugiau dėmesio skirti mokinių mokymui bendrauti, bendradarbiauti, nagrinėti konflikto priežastis, pasekmes ir sprendimo būdus. Labai svarbus mokytojo vaidmuo, kaip tarpininko, kuris padėtų mokiniams suvokti konflikto priežastis ir pasirinkti tinkamiausią sprendimo būdą. Todėl labai svarbu atkreipti dėmesį į gebėjimo spręsti konfliktus ir bendradarbiauti ugdymą. Dėl šitų priežasčių buvo atliktas šis tyrimas, kurio pagrindinis tikslas išanalizuoti mokinių požiūrį į tarpusavio konfliktus. Konfliktai mokyklose tampa vis natūralesnis reiškinys, kuris dažnai turi nemaloniais pasekmes. Suvaldyti konfliktus ir sumažinti pasekmes gali padėti žinios apie tai, kaip mokiniai patys supranta konfliktus, kaip jaučiasi konfliktuodami, kokias žinias turi apie konfliktus, kaip reikia juos suvaldyti mokyklose. Taip pat svarbu sužinoti, kaip skiriasi pasisakymai įprastos raidos nuo SUP mokinių, kadangi konfliktus spręsti ir valdyti turi mokėti kiekvienas mokinytis. Todėl šiame tyrime bus palyginti SUP ir įprastos raidos mokinių atsakymai ir žinios apie konfliktą ir jo sprendimo būdus.

2 skyrius. BENDROJO LAVINIMO MOKYKLOS ĮPRASTAI BESIMOKANČIŲ IR TURINČIŲ SPECIALIŲJŲ UGDYMO SI POREIKIŲ MOKINIŲ POŽIŪRIS Į TARPUSAVIO KONFLIKTUS, JŲ PRIEŽASTIS IR PREVENCIJOS PRIELAIDAS

2.1. Tyrimo metodika

Tyrimo tikslas nustatyti įprastos raidos ir specialiųjų ugdymosi poreikių mokinių požiūrį apie tarpusavio konfliktų raišką, sprendimo būdus bei prevencijos galimybes mokyklose. Šiam tikslui pasiekti buvo naudojamas tyrimo instrumentas bei kiekybiniai metodai, kurie padėjo išsamiau išanalizuoti šią temą. Darbui buvo naudojami tokie metodai, kaip teorijos analizė, anketinė apklausa, lyginamoji analizė. Duomenys sisteminti ir apdoroti SPSS statistikos duomenų apdorojimo ir Microsoft excel programomis.

Siekiant atskleisti konflikto sampratą, raišką bei sprendimo būdus ir jų panaudojimo galimybes visuomenėje ir bendrojo lavinimo mokyklose, buvo panaudotas *teorijos analizės* metodas. Analizuota Lietuvos ir užsienio mokslininkų darbai ir straipsniai apie konflikto sampratą, raišką bei sprendimo būdus, ieškota tyrimų apie bendrojo lavinimo mokyklos mokinių požiūrį į tarpusavio konfliktus. Tai padėjo nustatyti, kad konfliktai nėra žalingi žmonių santykiuose, o netgi reikalingi, jeigu jie išsprendžiami konstruktyviai. Dėl šios priežasties mokyklose mokiniai turi būti mokomi, kaip tikslingai ir konstruktyviai reikia valdyti ir spręsti tarpusavio konfliktus.

Anketinė apklausa – tai būdas duomenims gauti, užduodant respondentams klausimus raštu (Kardelis, 2002; Kaffemanienė, 2006). Šiuo metodu siekta nustatyti, ar mokiniai supranta konflikto sampratą, ką jie priskiria konfliktams, kaip jie elgiasi ir kaip jaučiasi konfliktų metu, kaip mokiniai sprendžia savo ir klasėje iškilusius konfliktus, ką reikia daryti, kad mokyklose sumažėtų konfliktų.

Lyginimo metodas – sociologinis tyrimas, kai derinama informacija, gauta įvairiais rinkimo ar matavimo metodais (Tidikis, 2003). Lyginimo metodu galima siekti įvairių metodologinių ar metodinių uždavinių sprendimo būdų: aprašomojo (panašumo ar skirtumo nustatymo) arba analitinio (aiškinimo, numatymo, praktinių rekomendacijų) (Tidikis, 2003). Šiuo metodu norėta įprastos raidos mokinių gautus atsakymus palyginti su SUP mokinių atsakymais, siekiant sužinoti suvokimo skirtumus apie konflikto raišką, priežastis, sprendimo būdus bei prevenciją mokyklose.

Tyrimas atliktas anketinės apklausos metodu. Parengta pusiau uždaro tipo anketa (28 klausimai uždari, 1 atviras). Pagrindinės anketos dalys 1) demografiniai duomenys apie tyrimo dalyvius – lytis, amžius, klasė; 2) klausimų blokas, skirtas nustatyti mokinių nuomonę apie jų

tarpusavio konfliktų raišką, priežastis tarp skirtingo amžiaus ir lyties mokinių; 3) klausimų blokas, skirtas nustatyti konfliktų poveikį mokinių emocinei būsenai; 4) klausimų blokas, skirtas išanalizuoti mokinių nuomones apie konfliktų sampratą ir jų paplitimą mokykloje; 5) klausimų blokas, skirtas ištirti mokinių nuomones apie konfliktų prevenciją mokyklose.

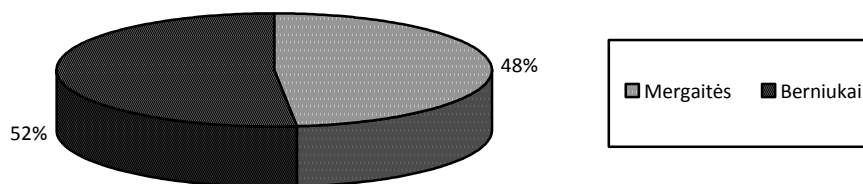
Tyrimai atlikti 2010 m. kovo mėnesį ir 2011 m. lapkričio mėnesį. Tyrimams atlikti buvo iš anksto susitarta su mokyklos direktoriais ir mokytojais. Tyrimas vyko valandėlių metu arba per pamokas, kurios buvo tuo metu laisvesnės. Apklausa buvo įvykdyta pačio autoriaus. Prieš išdalinant anketas, mokiniams buvo paaiškinta, koku tikslu dalinamos ir pildomos anketos. Mokiniams buvo akcentuota, kad anketos yra anonimiškos, todėl jie gali nebijodami rašyti, ką galvoja. Išdalintos anketos buvo apžvelgtos kartu su mokiniais. Apklausa, kiekvienoje klasėje, truko po 20 min. Tyrimams buvo pasiruošta 500 anketų (350 anketų įprastos raidos mokiniams ir 150 anketų SUP mokiniams), tačiau dėl kelių mokinių atsisakymo dalyvauti apklausoje ir mokinių nebuvimo klasėje, 22 anketos liko nepanaudotos.

2.2. Respondentai

Anketiniai apklausai taikyta atsitiktinė imtis. Pagrindiniai tyrimo dalyvių atrankos kriterijai – mokinių amžius – nuo 11 iki 15 metų (pasitaikė keletą mokinių, kurie mokosi 5 klasėje, bet turi 10 metų) bei tose klasėse besimokantys mokiniai su specialiaisiais ugdymosi poreikiais. Šis amžiaus tarpsnis pasirinktas todėl, kad šiame amžiuje mokiniai dažniausiai konfliktuoja su savo klasės draugais. Pasirinktos klasės, kuriose yra mokinių su specialiaisiais poreikiais, todėl, kad norėta palyginti įprastos raidos mokinių su SUP mokinių požiūrius į mokyklose kylančius konfliktus. Tyrimams atlikti buvo pasirinkti bendrojo lavinimo mokyklų 5–8 klasių mokiniai. Tyrimai vyko Šiaulių miesto bendrojo lavinimo (Dubijos, Vinco Kudirkos, Zoknių pagrindinėse, Romuvos, Stasio Šalkauskio gimnazijose, Vijolių vidurinėje, Jovaro, Rasos progimnazijose), Vilniaus (Karaliaus Mindaugo vidurinėje), Kelmės r. (Vaiguvo V. Šimkaus vidurinėje), Raseinių r. (Ariogalos, Viduklės Simono Stanevičiaus gimnazijose, Pryšmančių pagrindinėje, Nemakščių Martyno Mažvydo vidurinėje) mokyklose.

Apklausoje dalyvavo 141 – penktos, 89 – šeštos, 132 – septintos, 116 – aštuntos klasės mokiniai. Iš viso apklausta 478 mokiniai (231 mergaitė, 247 berniukai) iš jų 172 (73 mergaičių, 99 berniukai) mokiniai, turintys specialiųjų ugdymosi poreikių.

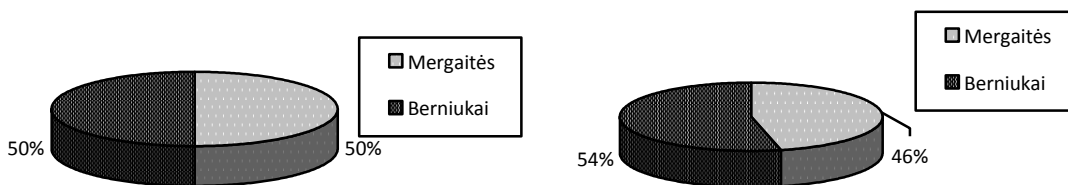
Apskaičiuojant apklausos rezultatus, mokiniai buvo suskirstyti į grupes pagal amžių: apklausta 309, kurių amžius 10–13 m.; 164, kurių amžius – 14–17 m. Iš jų 115 SUP mokiniai, kurių amžius 10–13 m.; 57 SUP mokiniai, kurių amžius prasideda – 14–16 m. Apklausoje dalyvavo truputį daugiau berniukų, negu mergaičių (žr. 1 pav.).

1 pav. Mokinių pasiskirstymas pagal lytį, %

10–13 m. mokinių grupėje tiek mergaičių, tiek berniukų pasiskirstymas vienodas (žr. 2a pav.), o 14–17 m. mokinių grupėje (žr. 2b pav.) berniukų daugiau, negu mergaičių. Palyginus abi diagramas matome, kad mokinių pasiskirstymas pagal lytį abejose amžiaus grupėse yra panašus. Remiantis šiais rezultatais galime manyti (žr. 2b pav.), kad didesnis amžiaus skirtumas nulemia ir tai, kad kartais berniukai dėl netinkamo elgesio ir nenoro mokytis, toje pačioje klasėje, paliekami antriems metams. Dėl šios priežasties klasėje atsiranda vyresnio amžiaus mokinys negu turėtų būti pagal normą. Šis reiškinys padidina riziką, kad šiose klasėse iškyla daugiau konfliktų nei kitose.

Daugumos tyrime dalyvavusių specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) turinčių mokinių amžius – 10–13 m., daugiau SUP turinčių berniukų (99), nei mergaičių (73).

a) 10-13 m. mokiniai

b) 14-17 m. mokiniai

2 pav. Mokinių pasiskirstymas pagal amžių, %

2.3. Mokinių nuomonė apie konfliktų esmę, jų apraiškas, priežastis ir paplitimą mokyklose

Mokinių nuomonė apie konfliktų esmę. Tirta, kaip mokiniai supranta konflikto esmę, pateikiant atsakymo variantus – įvairių autorių konfliktų apibūdinimus; mokiniai turėjo pažymėti jų nuomonę atitinkantį arba parašyti savo konflikto apibūdinimą. Visi trys pateikti konflikto apibūdinimai yra teisingi, tačiau išsamesnis apibūdinimas yra tas, kuriame pateikiama konfliktų priežastis bei emocijos (tai tikslų, nuomonių susidūrimas, kurių metu žmogų užvaldo nemalonūs jausmai arba išgyvenimai ir tarp kurių vyksta kova). Šį konflikto apibūdinimą dažniau nei kitus

naudoja autoriai savo darbuose rašydami apie konfliktą (Froyd, 2003; Gliokler, 2003; Webne – Behman, 2002). Dėl to šis tyrimas taip pat remiasi šiuo apibrėžimu ir siekiama nustatyti ar mokiniai tinkamai ir išsamiai supranta konflikto apibūdinimą. Dauguma mergaičių (89,5%) ir berniukų (83,3%) pažymėjo, kad *konfliktas – tai kelių ar daugiau žmonių nuomonių nesutapimas, dėl kurio kyla nesutarimai*. Mažiau nei puse (po 37,2%) mergaičių ir panašus skaičius berniukų (35,2% ir 38,4%), pažymėjo, kad *konfliktai – tai priešingų, nesuderinamų norų, poreikių, tikslų susidūrimas, sukeliantis sunkių išgyvenimų; tikslų, nuomonių susidūrimas, kurių metu žmogų užvaldo nemalonūs jausmai arba išgyvenimai ir tarp kurių vyksta kova*. Taigi, dalis paauglių konflikto sąvoką supranta teisingai, tačiau kita dalis mokinių pasirinko tą konflikto apibūdinimą, kuris labiau akcentuoja konflikto dalyvius. Maža dalis mergaičių (5,8%) ir berniukų (4,4%) parašė savo atsakymus apie konflikto esmę: mergaičių teigimu, konfliktai – tai *dviejų žmonių nesutarimas dėl kokio nors dalyko; mokytojos ir mokinio nesutampančios nuomonės; žmonių nesutarimai*. Berniukai konfliktą apibūdino kaip *vaikų pykčius, kurie gali privesti prie muštynių; kai du žmonės susimuša ir prasivardžiuoja dėl kažkokių menkniekių*. Tad mergaičių ir berniukų supratimas apie konfliktą šiek tiek skiriasi: berniukai konfliktą sieja su fizine, mergaitės – su verbaline agresija. Buvo mokinių, kurie pažymėjo, kad tinka visi pateikti konflikto apibrėžimai.

Specialiųjų ugdymosi poreikių (SUP) mokiniai konfliktus supranta panašiai, kaip ir įprastos raidos mokiniai. Dauguma SUP mergaičių (61%) pažymėjo, kad *konfliktas – tai kelių ar daugiau žmonių nuomonių nesutapimas, dėl kurio kyla nesutarimai*. Mažiau nei puse (46%) mergaičių pažymėjo, kad *konfliktas - tikslų, nuomonių susidūrimas, kurių metu žmogų užvaldo nemalonūs jausmai arba išgyvenimai ir tarp kurių vyksta kova*. Tuo tarpu SUP berniukai, lyginant su mergaitėmis, konfliktus apibūdina ir supranta sudėtingiau ir išsamiau: dauguma mano (49%), kad *konfliktas - tai priešingų, nesuderinamų norų, poreikių, tikslų susidūrimas, sukeliantis sunkių išgyvenimų; tikslų, nuomonių susidūrimas, kurių metu žmogų užvaldo nemalonūs jausmai arba išgyvenimai ir tarp kurių vyksta kova* (45%). Todėl galima teigti, kad SUP berniukai konfliktus supranta teisingai, nors buvo nemaža dalis mokinių, kurie konfliktus sugretina su patyčiomis, teigdami, kad *konfliktas – muštynės, prasivardžiovimai ir patyčios*. SUP berniukai taip pat, kaip ir įprastos raidos berniukai konfliktus sieja su fizine, o mergaitės – su verbaline agresija.

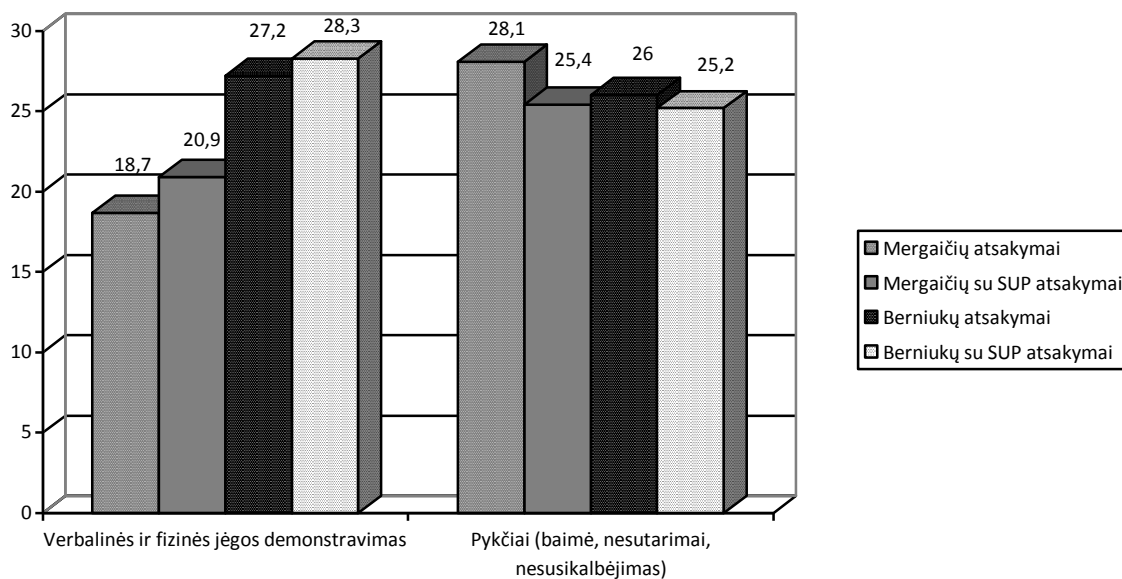
Dauguma berniukų mano, kad *konfliktai yra neigiama patirtis*, o daugiau nei pusė mergaičių pažymėjo, kad *konfliktai reikalingi žmonių santykiuose*. Tuo tarpu SUP mokiniai (mergaitės ir berniukai) mano, kad *konfliktai visada yra neigiama patirtis*.

Šalia konfliktų labai dažnai būna ir patyčios, kurios tampa konfliktų priežastimi. Siekta nustatyti, kaip mokiniai suvokia patyčių sąvoką. Mergaitės (80,2%) patyčias supranta, kaip

pasikartojantį tyčinį, neišprovokuotą šiurkštų elgesį tikslu sukelti kitam vaikui skausmą ar kančią. 61,6% mergaitės pažymėjo, kad tai nuolatinis niekinimas, keikimas, barimas, skriaudimas ir noras padaryti negero kitam. Berniukai (58,9%) pažymėjo, kad patyčios, tai ko nors darymas kito apmaudui, piktumui, tyčiojims. Tiek mergaitės (9,8%), tiek berniukai (10,8%) pateikė savo patyčių sampratos apibūdinimus: *savo trūkumų ar privalumų parodymas/neparodymas, ir išsiliejimas ant kito dėl savo trūkumų; kai žmogus įvairiais būdais pašiepiamas ar net mušamas*. Tokie pasisakymai parodo, kad patyčios klasėse tikrai vyksta ir gana agresyvia forma; mokiniai supranta, kas tai per reiškiny, tačiau nemoka su juo susidoroti.

SUP mokinių atsakymai labai panašūs į įprastos raidos mokinių. Dauguma mergaičių ir berniukų (54,8% ir 53,5%) pažymėjo, kad patyčios – *pasikartojantis tyčinis, neišprovokuotas šiurkštus elgesys su tikslu sukelti kitam vaikui skausmą ar kančią*. Tai rodo, kad tiek mergaitės, tiek berniukai teisingai suvokia patyčių sampratą, kadangi patyčios ne nuolatinis žeminimas, bet pasikartojantis. Taip pat buvo mokinių, kurie pateikė savo patyčių sąvokas: *tyčiojasi iš kito vaiko ir jį muša; elgiasi blogai ir keikiasi; kai tyčiojasi iš tavęs; muštynės ir šaipymasis iš kito vaiko; kai vienas tyčiojasi, o kiti pamatę tai prie to prisideda*. Tokie SUP mokinių pasisakymai parodo, kad šie mokiniai tikrai patiria patyčias ir jas mato, tačiau nieko negali padaryti. Iš to galime daryti išvadą, kad ir tie mokiniai ir tie žino, kas yra patyčios ir su jomis dažnai susiduria mokyklose.

Mokinių nuomonė apie konfliktų apraiškas. Tirta, kaip mokiniai supranta konflikto pasireiškimo formas. Mergaičių ir berniukų atsakymai pasiskirstė panašiai (žr. 3 pav.).

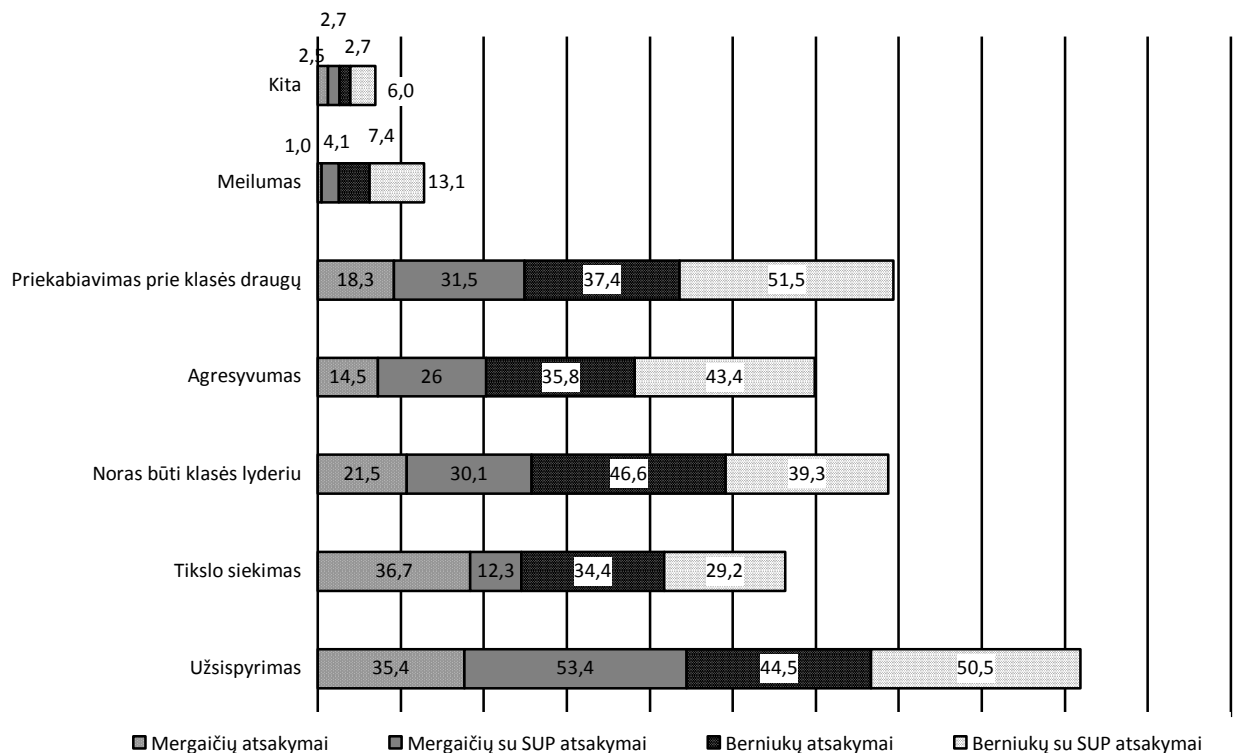

3 pav. Mokinių nuomonė apie konflikto apraiškas mokykloje, %

Anketoje mokiniams buvo pateikti aštuoni atsakymų variantai, iš kurių galėjo pažymėti kelis jiems tinkamus atsakymus. Pateikti anketoje atsakymai tyrime buvo sugrupuoti į dvi grupes (verbalinės ir fizinės jėgos demonstravimas: smurtas, muštynės, patyčios, agresija; pykčiai: nesutarimai, nesusikalbėjimas, baimė). Pagal šias pateiktas grupes galima pastebėti, kad mokinių atsakymai, pagal lytį, pasiskirstė labai panašiai. Vis dėlto mergaitės konfliktams priskiria pykčius (28,1%), negu verbalinės ir fizinės jėgos demonstravimą. Tuo tarpu berniukai konfliktams priskiria labiau verbalinės ir fizinės jėgos demonstravimą (27,2). Panašius tyrimo rezultatus gavo Goštautas, Rakauskienė (2006); autoriai nustatė, kad berniukai linkę naudoti ne tik verbalinę, bet ir fizinę agresiją. Remiantis gautais rezultatais, galima daryti prielaidą, kad mergaitės savo konfliktuose dažniau naudoja verbalinę agresiją, kuri pasireiškia pykčiais, nesutarimais, nesusikalbėjimais. Berniukai konfliktams priskiria, jų manymu, būdingas apraiškas, kaip smurto, muštynių, patyčių bei agresijos. Tai leidžia manyti, kad jie savo konfliktuose naudoja šiuos būdus, kas konfliktą paverčia dar sudėtingesnį bei agresyvesnį procesą.

SUP mokinių atsakymai pasiskirstė labai panašiai: mergaitės (25,4) konfliktus supranta, kaip pykčių ir nesusipratimų procesą, dėl ko ir atsiranda konfliktai. Tuo tarpu berniukai (28,3) daugiau, negu įprastos raidos berniukai, pasisakė, kad konfliktams būdinga verbalinės ir fizinės jėgos panaudojimas. Tai rodo, kad SUP berniukai konfliktuose dažniau nei kiti berniukai naudoja smurtą, patyčias bei agresiją prieš kitus mokinius. Galima daryti prielaidą, kad mokiniai nemoka kitaip konfliktuoti ir savęs pateikti, kaip tik tai per verbalinės ir fizinės jėgos panaudojimą.

Mokinių nuomonė apie konfliktiškų mokinių bruožus. Lekavičienės (2005, 2006) nuomone, dažniausiai į konfliktus įsivelia užsispyrę, inertiški žmonės, nepakenčiantys prieštaravimo; konfliktiški gali būti ir tie žmonės, kurie nori būti lyderiais. Šiuos autorės žodžius patvirtina gauti tyrimo rezultatai. Dauguma mokinių, apibūdinami bruožus, būdingus konfliktuojančiam žmogui, teigė, kad konfliktuojantys mokiniai siekia būti savo klasės lyderiais, parodyti, kad jie kuo nors „pranašesni“ už kitus klasės mokinius (žr. 4 pav.).

4 pav. Respondentų nuomonė apie konfliktiškų mokinių bruožus, %

Anketoje buvo pateikti konfliktiškų mokinių bruožai, iš kurių respondentai turėjo išrinkti, jų manymu, būdingus ir tinkamus bruožus, kuriuos turi linę konfliktuoti mokiniai. Iš gautų rezultatų paaiškėjo, kad mergaitės konfliktiškus mokinius apibūdina, kaip užsispyrusius (34,4%), tikslo siekiančius (36,7%) klasės lyderius (21,5%), kurie nori parodyti savo valdžią klasėje. Berniukų nuomonė panaši į mergaičių, tačiau prie mergaičių išvardintų bruožų (užsispyrimas, tikslo siekimas, noras būti klasės lyderiu) jie mano, kad konfliktuojantiems mokiniams taip pat būdingas priekabiavimas prie klasės draugų (37,4%) bei agresyvumas (35,8%). Remiantis gautais duomenimis, galima manyti, kad mergaičių ir berniukų atsakymai truputi skiriasi dėl to, kad konfliktiško mokinio bruožai gali skirtis ir dėl jo lyties.

8 mokiniai pateikė savo variantus apie konfliktiškų mokinių bruožus. Jie teigė, kad šiems mokiniams būdinga *noras būti pastebėtais, išsišokimai, kitų žmonių nuomonių netoleravimas bei priekabiavimai prie mokinių be jokio reikalo*. Tuo tarpu SUP mokiniai pažymėjo, kad konfliktiškiems mokiniams būdingas *mandagumas, draugiškumas*. Tai parodo, kad mokiniai nesuprato klausimo arba jie apibūdina konfliktuojančių mokinių elgesio bruožus, kai jie bendrauja su mokytojais.

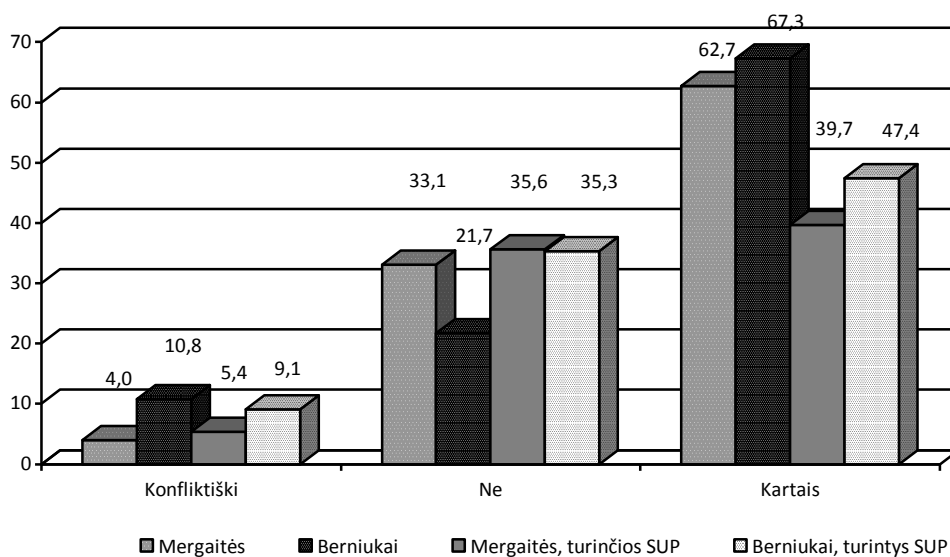
Šiuos rezultatus patvirtina ir Palujanskienės, Uzdilos (2004) tyrimo duomenys; autorių teigimu, paaugliai nori patraukti kitų dėmesį į save, tai pasireiškia mokinių demonstratyviu ir

agresyviu elgesiu; konfliktuojantys mokiniai stengiasi visais būdais parodyti, kad jie yra klasės šeimininkai ir gali daryti, ką tik nori.

SUP mokinių nuomonė, palyginus su įprastos raidos mokiniais, truputi skiriasi dėl konfliktuojančių mokinių bruožų. Tiek mergaitės, tiek berniukai pažymėjo, kad svarbiausias ir būdingiausias konfliktuojančių mokinių bruožas – užsispyrimas (53,4% ir 50,5%) ir priekabiavimas prie klasės draugų (31,5% ir 50,5%). Tokie gauti rezultatai leidžia daryti prielaidas, kad SUP mokiniai dažnai tampa konfliktuojančių mokinių „taikiniu“. Kadangi SUP mokiniai dažniausiai būna silpnesni, neturintys draugų, bijantys išsakyti savo nuomonę ir pasisakyti, negebantys savęs užstoti, tai konfliktuojantys mokiniai norintys tapti klasės lyderiais tuo pasinaudoja, kad galėtų prieš kitus mokinius įrodyti savo valdžią ir galią.

Nemaža dalis berniukų (tarp jų ir SUP berniukai) pažymėjo, kad konfliktiškiems mokiniams būdingas meilumas. Šis atsakymo variantas buvo mokiniams pateiktas dėl to, kad būtų galima pamatyti, ar mokiniai suprato klausimą ir ar anketą pildė išsikaitydami į klausimus.

Mokinių nuomonė apie savo konfliktiškumą. Tirta, ar apklausoje dalyvavę mokiniai laiko save konfliktiškais. Mokinių atsakymų duomenys pasiskirstė netolygiai (žr. 5pav.).

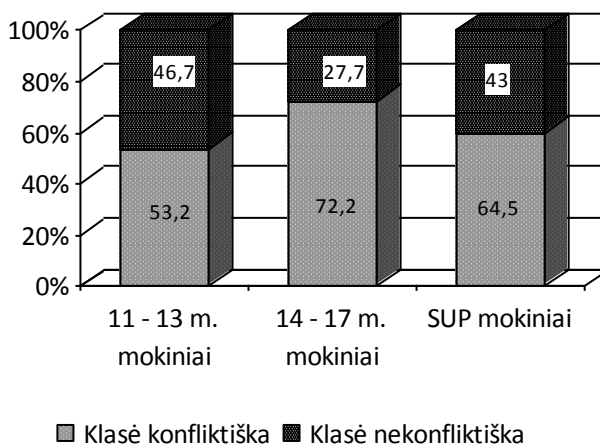

5pav. Mokinių nuomonė apie savo konfliktiškumą, %

Mokiniams reikėjo įsivertinti savo konfliktiškumą. Pagal įsivertinimą galima sužinoti, kaip žmogus dažnai linkęs konfliktuoti su aplinkiniais. Gauti duomenys parodė, kad tiek mergaitės, tiek berniukai, priklausomai nuo situacijos, nuotaikos ir kitų priežasčių kartais linkę konfliktuoti su aplinkiniais išprovokuodami patys konfliktus (62,7% ir 67,3%). Nemaža dalis berniukų laiko save konfliktišku žmogumi, kas parodo jog konfliktus dažniau išprovokuoja

berniukai. SUP mokinių atsakymai taip pat pasiskirstė panašiai, kaip ir įprastos raidos mokinių. SUP berniukai (9,1%) teigia, kad yra konfliktiški mokiniai. Remiantis gautais rezultatais, galima manyti, kad konfliktus išprovokuoti gali ne tik berniukai, bet ir mergaitės bei SUP mokiniai.

Mokinių nuomonė apie klasės konfliktiškumą. Tirta, ar apklaustųjų mokinių klasės konfliktiškos (žr. 6 pav.).

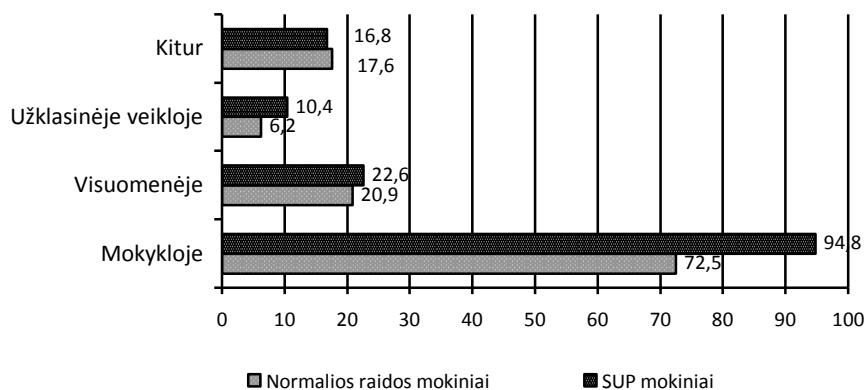

6 pav. Mokinių nuomonė apie jų klasės konfliktiškumą, %

Remiantis gautais duomenimis daugiau nei puse (61,4%) mokinių teigia, kad jų klasės yra konfliktiškos. Pastebima (žr. 6 pav.), kad klasės konfliktiškumas priklauso nuo amžiaus grupės. 11–13m. mokiniai lyginant su 14–17m. mokiniais konfliktų klasėje pastebi mažiau (19%). Tuo tarpu vyresni mokiniai klasėje konfliktuoja pakankamai dažnai. Todėl galime daryti prielaidą, kad 14–17 m. tai pats paauglystės įpusėjimas, kada vaikai perauga į suaugusius žmones ir savo konfliktais stengiasi parodyti visiems, kad jie taip pat yra asmenybės. Šią prielaidą patvirtina Palujanskienė ir Uzdila (2004), kurios teigia jog paaugliai konfliktuoja norėdami ne tik parodyti savo valdžią, bet taip pat įrodyti, kad jie jau yra suaugę žmonės su savo poreikiais ir norais.

Diagramoje pavaizduoti SUP mokinių rezultatai rodo, kad daugiau nei puse (64,5%) mokinių teigia jog jų klasės yra konfliktiškos. Tokie duomenys leidžia manyti, kad SUP mokiniai taip pat būna įtraukti į klasėje vykstančius konfliktus. Tai patvirtina ir prieš tai analizuota diagrama, kurioje daugiau nei puse SUP mokinių pažymėjo, kad jie yra arba kartais būna konfliktiški. Dėl šios priežasties, galima teigti, kad SUP mokiniai patys išprovokuoja konfliktus arba jie į juos būna įtraukti konfliktiškų mokinių.

Mokinių nuomonė apie konfliktų paplitimą mokyklose. Mokiniai viską perima iš suaugusių žmonių, konfliktai nėra išimtis. Kasdien patyčios, konfliktai ir kiti neigiami reiškiniai pastebimi mokyklose. Tirta mokinių nuomonė apie konfliktų paplitimą (žr. 7 pav.).

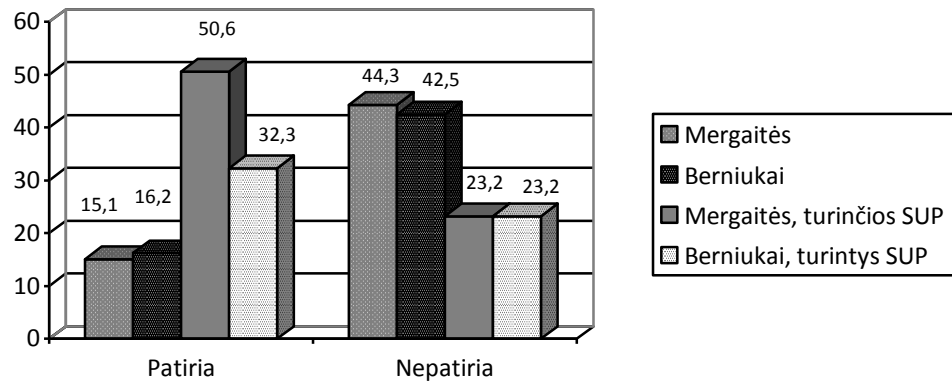
7 pav. Konfliktų paplitimas, %

Gauti duomenys rodo, kad dauguma mokinių, tarp jų ir SUP mokiniai, konfliktus dažniausiai pastebi ir juos patiria mokyklose. Šie duomenys patvirtina, kad mokyklose konfliktai labai dažnai pasireiškia tarp mokinių, o visus tuos konfliktus mokiniai perima iš visuomenės (22,6% ir 20,9%). Remiantis diagrama, galima pastebėti, kad SUP mokiniai daugiau išskyrė mokyklos konfliktus, negu įprastos raidos mokiniai. Tai leidžia daryti prielaidą, kad SUP dažnai stebi ar patys dalyvauja konfliktuose, tačiau nemoka jų išspręsti. Buvo respondentų, kurie pažymėjo, kad konfliktus pastebi kitur. Mokiniai teigė, kad konfliktai pasireiškia ir juos pastebi gatvėse, žiniasklaidoje, šeimose.

Mokinių nuomonė apie patyčias. Tirta mokinių nuomonė, ar klasėse yra tokių mokinių, kurie kuo nors skiriasi nuo bendraamžių. Moksliniai tyrimai (Robichaud, Maria G.R., 2007; Smithas, 2005; Ališauskas, Jomantaitė, 2008) rodo, kad dažniau patyčias, smurtą bei konfliktus patiria tie mokiniai, kurie silpnesni už kitus, nesavarankiškai, kuo nors išsiskiriantys iš kitų (turi negalę, mokymosi sunkumų); jie kenčia klasės draugų patyčias ir nieko niekam nesisako, nes gėda. Kaip Ališauskas, Jomantaitė (2008) teigia, kad SUP mokiniai klasėse jaučiasi izoliuoti, atstumti ir „kitokie“. Dauguma (68,6%) respondentų atsakė, kad jų klasėse yra tokių mokinių, kurie išsiskiria savo išvaizda, mokymosi lygiu ir pan. SUP mokiniai taip pat pažymėjo, kad jų klasėse yra kitokių mokinių (84,8%). Remiantis šiais gautais rezultatais, galima teigti, kad SUP mokiniai adekvačiai vertina situaciją, t.y. supranta ir laiko save kitokiais nei kiti klasės mokiniai. Daugiau nei pusė (60,1% ir 63,3%), tarp jų ir SUP vaikai, teigia, kad šie mokiniai daugiau nei

kiti patiria patyčias bei konfliktus ir iš jų nuolat tyčiojamosi. Šie gauti rezultatai patvirtina autorių atliktų tyrimų duomenis, kad SUP mokiniai mokyklose dažniau nei kiti patiria patyčias.

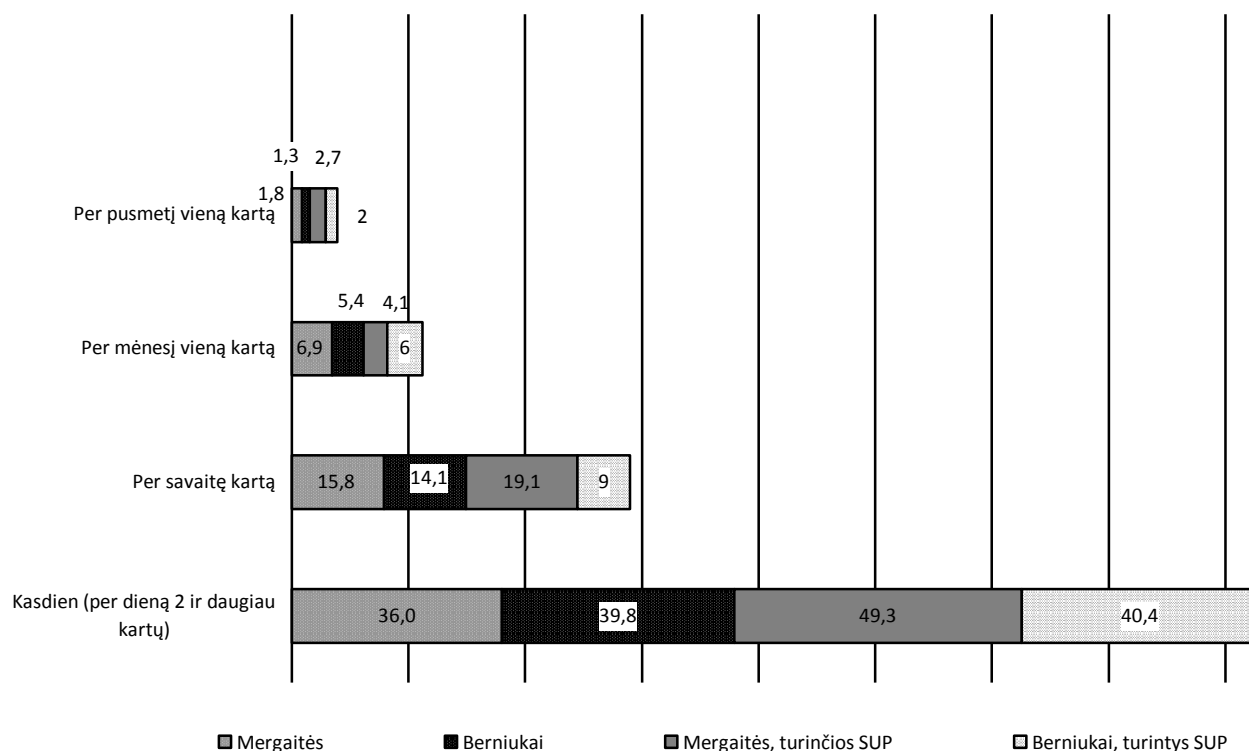
Apklauso duomenimis, patyčių patiria ir berniukai, ir mergaitės (žr. 8 pav.). Ši diagrama papildo ankstesnį klausimą, nes respondentai turi pažymėti, ar mokykloje jie patiria patyčias.

8 pav. Respondentų nuomonė apie patiriamas patyčias, %

Remiantis gautais duomenimis, pastebime, kad įprastos raidos mokiniai taip pat patiria patyčias (15,1% ir 16,2%), tačiau palyginus su SUP mokiniais tokių mokinių nedaug. Iš pateiktos diagramos matome, kad daugiau nei puse SUP mokinių (50,6% ir 32,3%) mokykloje patiria nuolatinės patyčias. Diagramos duomenis lyginant pagal lytį, matome, kad patyčių dažniau patiria SUP mergaitės, negu berniukai. Taigi galima daryti prielaidą, kad mokiniai dažniau tyčiojasi iš mergaičių, nes žino, kad jos yra silpnesnės, greičiau pažeidžiamos, bijančios kažkam pasipasakoti bei negebančios atsikirsti stipresniam mokiniui. Tuo tarpu berniukai yra stipresni, nors jie ir yra SUP mokiniai, tačiau kaip teigė patys respondentai (žr. 5 pav.) kartais jie yra konfliktiški ir patys išprovokuoja konfliktus. Vadinasi, galima teigti, kad daugelis berniukų gali save apginti, pasireikšti prieš mokinius, kurie iš jo tyčiojasi ir parodyti, kad jis moka už save „pastovėti“.

Mokinių nuomonė apie konfliktų dažnumą klasėje. Kitas šio bloko klausimas skirtas nustatyti, kiek dažnai mokiniai konfliktuoja savo klasėje. Campbel, Graziano (cit. Račelytė, 2008), tyrimo duomenimis, dalyvavę paaugliai teigė, kad kasdien pakliūna vidutiniškai į du konfliktus. Tuo tarpu iš diagramų matome, kad mokinių atsakymai apie konfliktų dažnumą mokykloje pasiskirstė labai nevienodai (žr. 9 pav.).

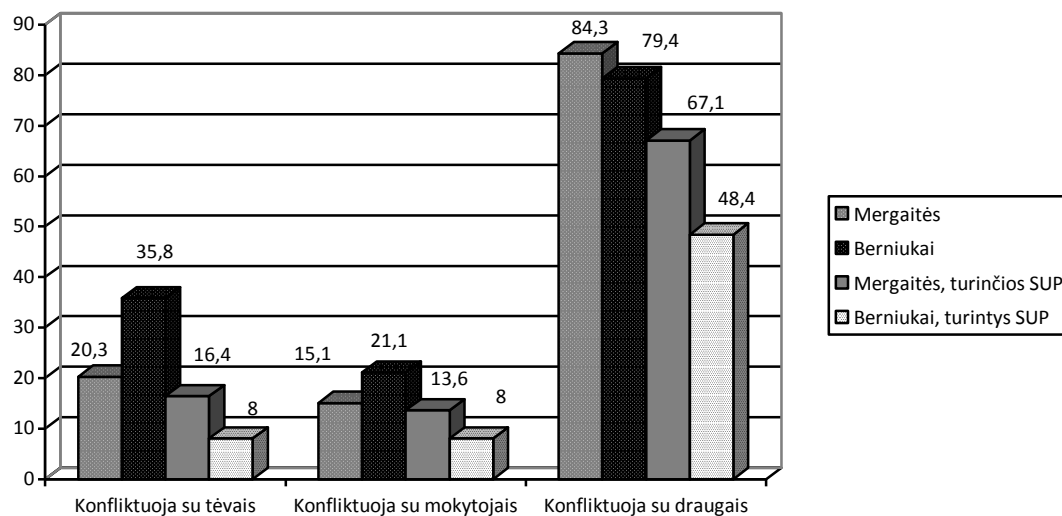
9 pav. Konfliktų dažnumas klasėje (mokinių teigimu), %

Gauti duomenys patvirtina Campbel, Graziano (cit. Račelytė, 2008) paauglių pasisakymus, kad mokiniai konfliktus patiria kasdien. Remiantis gautais rezultatais pastebime, kad dauguma (36.0%; 39.8%; 49.3%; 40.4%) mokinių konfliktuoja kiekvieną dieną. Iš diagramos, galima pastebėti, kad SUP mokiniai dažniau patiria konfliktus negu įprastos raidos mokiniai. Taip pat iš pateiktų duomenų, galime pastebėti, kad kiekvieną dieną konfliktuoja SUP mergaitės. Šie rezultatai dar kartą patvirtina, kad mergaitės yra silpnesnės, todėl dažniau įtraukiamos į konfliktus.

Rezultatai parodė, kad dalis mokinių (45%) konfliktus patiria per savaitę, mėnesį ar net pusmetį 1 – 2 kartus. Iš to galime daryti prielaidą, kad šie respondentai stengiasi išvengti konfliktų arba juos tinkamai išsprendžia, kad jie nepasikartotų. Tarp šių pasisakančių buvo ir SUP mokinių, kurie teigė, kad konfliktų nepatiria kiekvieną dieną. Tai parodo, kad šie mokiniai taip pat stengiasi ieškoti būdų, kad sumažintų konfliktų. Vadinasi galima teigti, kad puse mokinių moka išvengti konfliktų arba tinkamai juos suvaldyti, o dauguma jų nuolat konfliktuoja.

Mokinių nuomonė apie konflikto dalyvius. Mokiniai daugiausiai laiko praleidžia mokykloje, čia juos supa klasės draugai ir mokytojai; tikėtina, kad su šiais žmonėmis daugiausiai ir patiria konfliktų. Čiuladienė (2007), Ignatavičius, Gendvilienė (1996) teigia, kad paaugliai

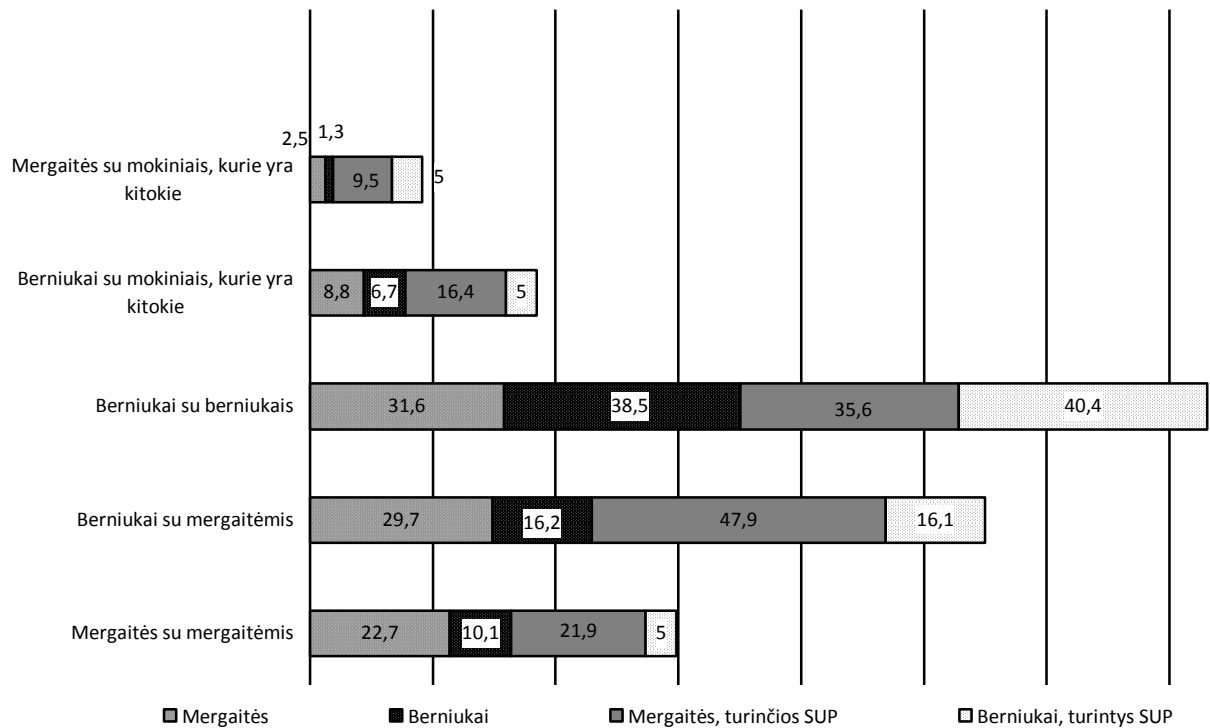
dažniausiai konfliktuoja tarpusavyje. Apklauso rezultatai patvirtina šių autorių teiginį (žr. 10 pav.).

10 pav. Mokinių konfliktų dalyviai, %

Dauguma respondentų, tarp jų ir SUP turintys mokiniai, pažymėjo, kad dažniausiai konfliktuoja su savo klasės draugais. Remiantis duomenimis, daugiausiai su draugais konfliktuoja mergaitės (84,3%). Tuo tarpu berniukai konfliktuoja ne tik su draugais (79,4%), bet ir su tėvais (35,8%) bei mokytojais (21,1%). Tai leidžia daryti prielaidą, kad berniukai, iš paauglių, yra konfliktiškiausi. Tai patvirtina ir Goštautas, Rakauskienė (2006) teigdami, kad į mokyklą tėvai dažniausiai ateina dėl berniukų. SUP mokiniai pakankamai mažai konfliktuoja su mokytojais bei tėvais. Tai parodo, kad savo neigiamą nuotaiką, nenusisekimus bei nesutarimus išlieja ant savo draugų, sukeldami konfliktus. Šią prielaidą patvirtina ir įvairių autorių (Gučas, 1990; Navaitis, 2001; Petrulytė, 2003; Vaičiulienė, 2004; Želvys, 1994) atlikti tyrimai, kuriuose teigiama, kad mokiniai negalintys patenkinti kurių nors poreikių, išsilieja ant savo klasės draugų, išprovokuodami konfliktą (Čiuladienė, 2007).

Mokinių nuomonė apie tai, kas daugiau konfliktuoja. Tirta mokinių nuomonė apie tai, kurios lyties mokiniai konfliktiškesni (žr. 11 pav.).

11 pav. Mokinių nuomonė apie lyčių skirtumus konfliktiškumo aspektu, %

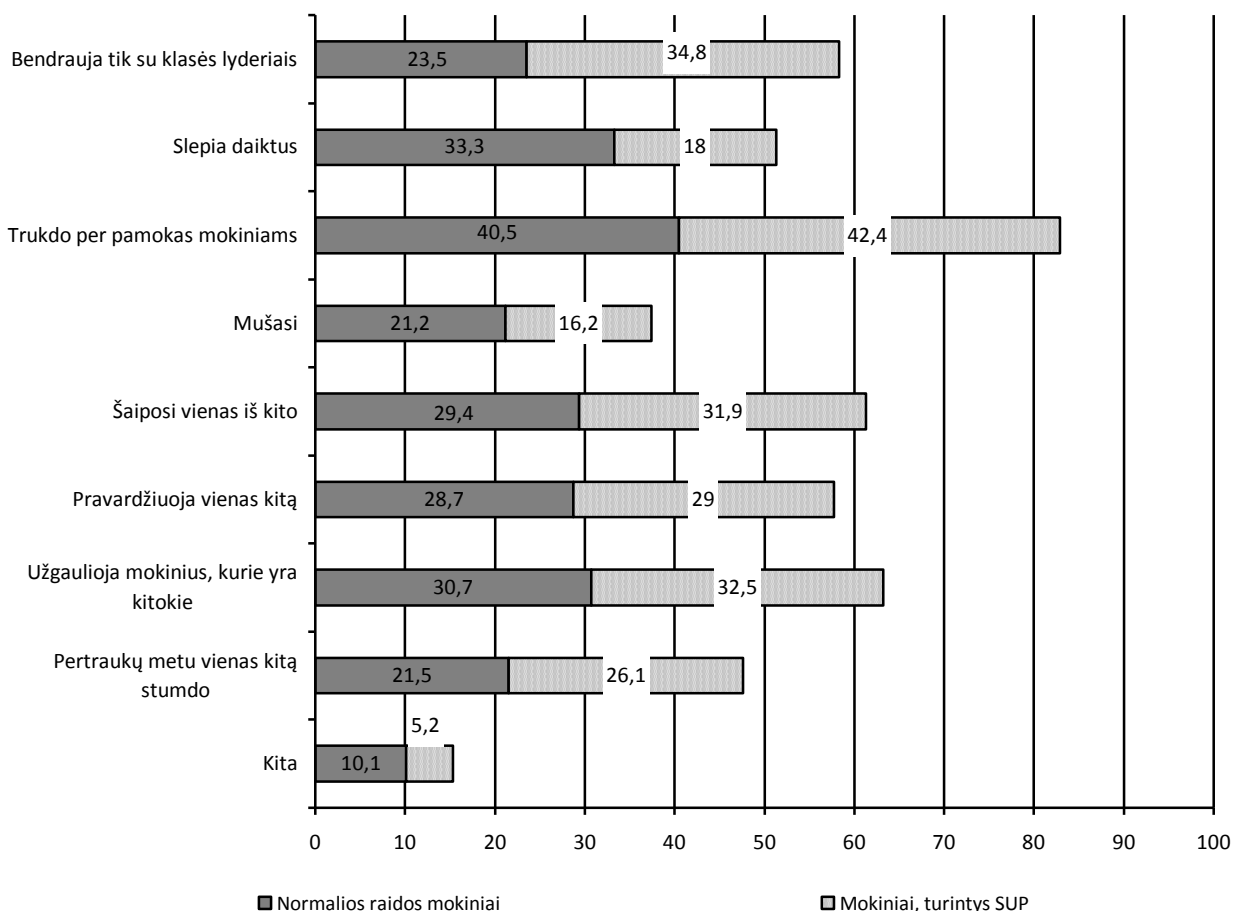
Remiantis gautais rezultatais galima teigti, kad mergaičių ir berniukų nuomonės skirtingos. Dauguma mergaičių mano, kad klasėje dažniausiai konfliktuoja berniukai su berniukais (31,6%), berniukai su mergaitėmis (29,7%) ir kartais mergaitės tarpusavyje (22,7%). Kelios mergaitės paminėjo, kad konfliktai kyla ir su mokiniais, kurie yra kitokie; jų teigimu, su šiais mokiniais dažniau konfliktuoja berniukai (8,8%). Tai parodo, kad konfliktus išprovokuoja ir juose dažniau dalyvauja berniukai tarpusavyje, bet kartais įtraukiamos yra ir mergaitės. Tuo tarpu berniukai mano, kad klasės konfliktuose dažniau dalyvauja berniukai nei mergaitės (38,5%).

SUP turinčių mokinių atsakymai pagal lytį taip pat skiriasi. Pagal diagramos duomenis mergaitės mano, kad klasėje į konfliktus įtraukiami visi mokiniai: tiek mergaitės, tiek berniukai, tiek mokiniai, kurie yra kitokie. Tačiau daugiausiai, mergaičių nuomone, konfliktuoja berniukai su mergaitėmis (47,9%), o kartais tarpusavyje sukonfliktuoja ir berniukai (35,6%). Tuo tarpu SUP berniukai, kaip ir įprastos raidos berniukai, mano, kad dažniausiai konfliktuoja berniukai tarpusavyje. Tik retais atvejais įvyksta konfliktai tarp mergaičių ir berniukų.

Remiantis gautais rezultatais galima teigti, kad konfliktuoja tiek berniukai, tiek mergaitės, lyčių skirtumai konfliktiškumo aspektu nedideli. Tai patvirtina ir Goštautas, Rakauskienė (2006)

teigdami, kad konfliktiškumas būdingas ir mergaitėms, ir berniukams, skiriasi tik jų konfliktiškumo lygis ir forma.

Mokinių nuomonė apie klasės draugų elgesį. Tirta mokinių nuomonė apie tai, kas būdinga jų klasių mokiniams (žr. 12 pav.).

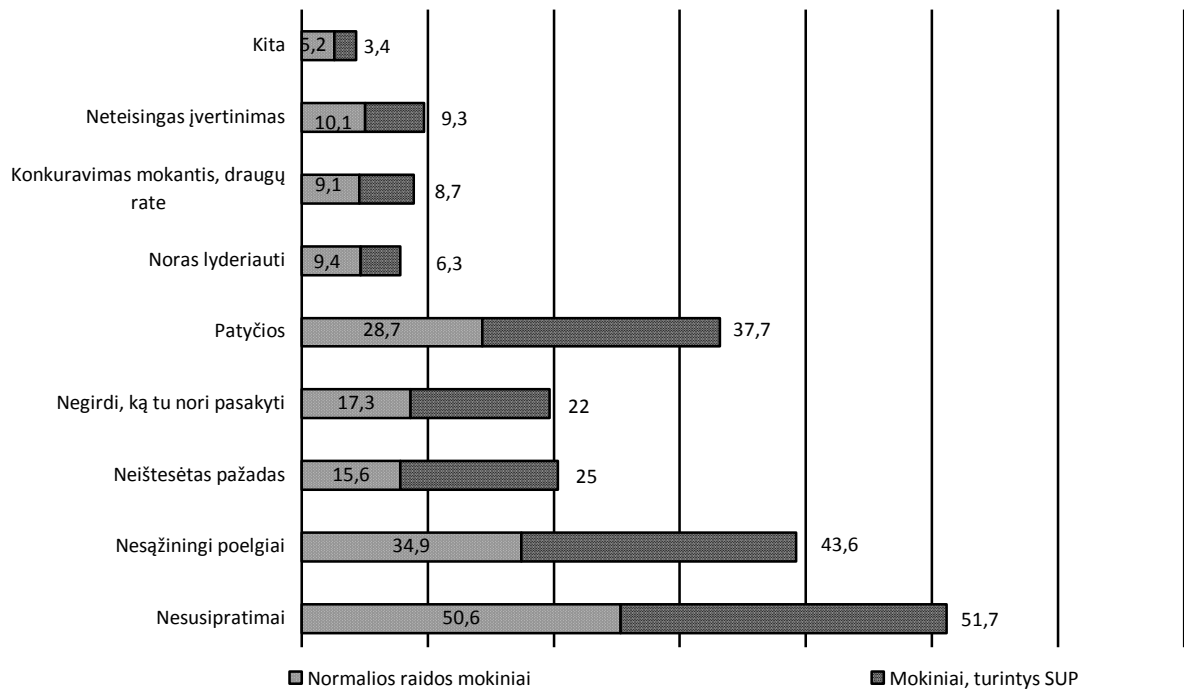
12 pav. Klasės mokinių elgesys pamokų ir pertraukų metu, %

Iš diagramos matoma, kad mokiniai su klasės draugais elgiasi nedrausmingai ir netgi įžūliai. Dauguma (40,5%) įprastos raidos mokinių pažymėjo, kad jų klasės draugai per pamokas trukdo vieni kitiems, triukšmauja. Toks elgesys erzina ne tik mokinius, bet ir mokytojus ir gali būti viena iš konflikto priežasčių ne tik tarp mokinių, bet ir tarp mokinių su mokytojais. Šią prielaidą patvirtina Bach (cit. Lissman, 1997) teigdamas, kad tyrime dalyvavę mokytojai pateikė tokius, apie konflikto priežastis, atsakymus: dėmesio nesukaupimas; hiperaktyvumas; išsiblaškytas; triukšmavimas; netikslus užduoties atlikimas; tingėjimas; fizinė agresija; žodinė agresija. Visi šie mokytojų išvardinti elgesio nukrypimai, kaip teigia mokytojai, konfliktų priežastys. Daugiau nei puse respondentų pažymėjo, kad taip pat jų klasės mokiniams būdingas daiktų slėpimas, muštynės, šaipymasis vienas iš kito, pravardžiavimas, mokinių užgauliojimai,

stumdomai pertraukos metu, bendravimas tik su klasės lyderiais. Šie mokinių atsakymai rodo, kad kitokie nei visi mokiniai išskiriami iš kitų, tampa atstumtais ir patiria patyčias, pašiepimus. Mokiniai patvirtina, kad iš mokinių, kurie yra kitokie, tyčiojami, jie užgauliojami. Remiantis duomenimis taip pat galime daryti prielaidą, kad respondentai tarpusavyje kitaip nemoka bendrauti, kaip per agresiją, trukdymą vienas kitam bei šaipymasis vienas iš kito. Taip pat galima teigti, kad visos šios išvardintos netinkamo elgesio formos, gali tapti atsirandančių konfliktų priežastimis.

Dauguma SUP mokinių teigė, kad jų klasės draugams būdinga – kitų mokinių trukdymas per pamokas (42,4%), bendravimas tik su klasės lyderiais (34,8%), šaipymaisi (31,9%), ypač būdinga – užgaulioti (32,5%) ir pravardžiuoti (29%) kitokius nei visi mokinius. Šie duomenys dar kartą patvirtina, kad SUP mokiniai mokyklose atstumti, pravardžiuojami bei žeminami. Gauti duomenys parodo, kad šiuos mokinius atstume ne kiti klasių mokiniai, bet jų pačių klasių draugai, kurie kaip tik turėtų rūpintis ir saugoti savo klasės draugus. Buvo keli mokiniai (5,2%), kurie pažymėjo, kad jų klasėse tokių dalykų nevyksta, nes jie visi yra labai draugiški ir vienas kitą palaiko, todėl taip negražiai nesielgia. Tai galima manyti, kad tokiose klasėse mokiniai stengiasi gerbti kiekvieną klasės draugą, o iškilusius konfliktus išspręsti taikiai.

Mokinių nuomonė apie konfliktų priežastis su bendraamžiais. Konflikto priežasčių gali būti labai įvairių. Čiuladienė (2006) nustatė, kad dažniausiai paauglių konfliktišką elgesį paskatina nusivylimas, įtempta būsena, atsirandanti negalint patenkinti kurio nors poreikio, realizuoti tikslo, įveikti sunkumų. Autorės nuomone, konfliktų priežastimis gali būti skirtingos konfliktuojančiųjų vertybės, poreikiai, skirtingas teisių ir pareigų supratimas. Svarbu nustatyti, dėl ko konfliktuoja su savo bendraamžiais patys respondentai. Jų apklausos duomenis iliustruoja 13 pav.

13 pav. Respondentų nuomonė apie konfliktų priežastis, %

Dauguma įprastos raidos mokinių teigė, kad konfliktai su bendraamžiais atsiranda dėl labai įvairių priežasčių, tačiau pagrindinės – nesusipratimai (50,6%), nesąžiningi poelgiai (34,9%) bei patyčios (28,7%). Šias priežastis nurodė tiek mergaitės, tiek berniukai. Kaip teigia Palujanskienė, Uzdila (2004) paaugliams labai svarbus teisingumo ar neteisingumo motyvas: jei teisingumas pažeistas susidaro konfliktinė situacija. Tai galima daryti prielaidą, kad šios nurodytos mokinių konfliktų priežastys pažeidžia jų teisingumo motyvą.

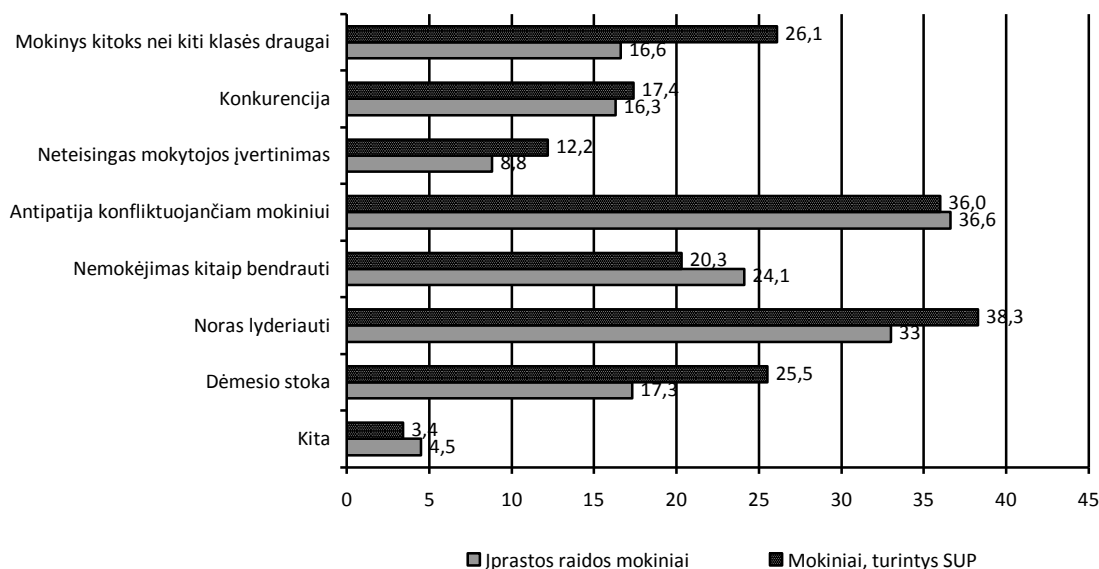
Tokias pat konflikto priežastis (nesusipratimai – 51,7%; nesąžiningi poelgiai – 43,6%; patyčios – 37,7%) nurodo ir SUP mokiniai, kurie daugiau akcentuoja konfliktus dėl patyčių. Vadinasi mokiniai stengiasi apginti save (dažniau berniukai), tačiau ne visada tai pavyksta, kadangi tai perauga į konfliktus, kurie dar labiau paaštrina susidariusią situaciją. Respondentai paminėjo ir daug kitų konflikto priežasčių: neištesėtas pažadas, nesiklauso, dėl lyderiavimo, konkurencijos, neteisingo mokytojos įvertinimo, tačiau jos pasireiškia, mokinių nuomone, rečiau ir ne tokios svarbios, kaip patyčios ar nesąžiningi poelgiai. Tai tik dalis visų kitų konfliktų priežasčių.

Maža dalis mokinių pateikė ir savo atsakymus apie konfliktų priežastis. Jaunesni mokiniai (11–13m.) teigė, kad dažniausiai konfliktuoja dėl įvairių menkniekių. Vyresnieji (14–17 m.) mokiniai, aiškino, kad konfliktai su bendraamžiais kyla ir dėl nepatenkinto kokio nors poreikio, *jei ne taip pasakai; jei užstoji draugą; trukdo dirbti per pamokas; nesidalina sveikatai*

kenksmingais dalykais. Panašias konfliktų priežastis atskleidė ir Čiuladienės (2006) tyrimo duomenys.

Konfliktai gali kilti ir dėl to, kad kartais mergaitės (42%) ir berniukai (41%) linkę atsižvelgti tik į savo poreikius. Daugiau nei pusė mergaičių ir mažiau nei pusė berniukų pažymėjo, kad jie yra visada teisūs. 73,4% mergaičių ir 72,1% berniukų teigė, kad nemoka priimti kitų žmonių kritikos ir gyvenime dažniau vadovaujasi jausmais, nei galva. Šios priežastys taip pat gali sukelti mokinių konfliktus. Tuo tarpu SUP mokiniai pažymėjo, kad konfliktų metu jų poreikiai nėra patys svarbiausi (41,8%), o kartais iš vis į savo poreikius net neatsižvelgia. Taip mano ir berniukai, ir mergaitės. Taip pat mokiniai teigia, kad lengvai priima kitų mokinių kritiką (45,3%) ir konfliktų metu stengiasi vadovautis ne jausmais, o galva (38,9%). Remiantis šiais gautais duomenimis, galima teigti, kad įprastos raidos mokiniai stengiasi „kovoti“ už save, kartais atsižvelgdami į konflikto dalyvį. Tuo tarpu SUP mokiniai stengiasi būti pasyviais konflikto dalyviais, kurie neturi savo nuomonės ir su viskuo sutinka, taip suteikdami priešininkui pergalę.

Mokinių nuomonė apie konfliktų priežastis klasėje. Bach (cit. Lissman, 1997) nustatė, kad mokinių konfliktai klasėse trukdo mokytojams vesti pamokas. Duomenis iliustruoja 14 pav.

14 pav. Klasėje kylančių konfliktų priežastys, %

Įprastos raidos mokiniai pažymėjo, kad konfliktai klasėje dažniausiai pasireiškia dėl antipatijos t.y., kai nepatinka mokiniai su kuriais konfliktuojama. (36,6%). Kitos, mokinių nuomone, būdingos jų klasės konfliktams priežastys – noras lyderiauti (33,0%) bei nemokėjimas

kitaip bendrauti (24,1%). Respondentai teigia, kad kitos priežastys pasitaikančios rečiau. SUP mokiniai išskiria truputi kitokias konfliktų priežastis. Jų nuomone, klasėje konfliktai dažniausiai pasireiškia dėl noro lyderiauti (38,3%): „*pradedą vaidinti prieš kitus mokinius*“ ir nuo to prasidedą konfliktai. Taip pat mokiniams būdingą konfliktuoti dėl: antipatijos (36,0%); mokinio, kuris yra kitoks (26,1%); dėmesio stokos (25,5%). SUP mokiniai teigia, kad bendraklasiai iš jų tyčiojasi. Iš diagramos matome, kad SUP mokiniai konflikto priežasčių nurodo daugiau, negu įprastos raidos mokiniai. Pagal šiuos duomenis galima manyti, kad visos šios priežastys vyraują klasėse, tačiau mokiniai kai kurių priežasčių nesureikšmina ir ne laiko jų konfliktiškomis. Ignatavičius, Gendvilienė (1996) taip pat ir Petrulytė (2008) tyrinėdami mokinių konfliktus nustatė, kad pagrindinės mokinių konfliktų priežastys konkurencija, lyderiavimas, nesąžiningumas tarpasmeniniuose santykiuose, neobjektyvus mokytojų vertinimas. Kiti autoriai, kaip Ramani, Zhimin (2010) tyrimu nustatė, kad mokiniai dažniausiai konfliktuoja dėl konkurencijos, lyderiavimo. Taip pat konfliktai kyla ir dėl mokinių vienas kito ignoravimo, menkų bendravimo įgūdžių bei nemokėjimo valdyti konfliktinių situacijų.

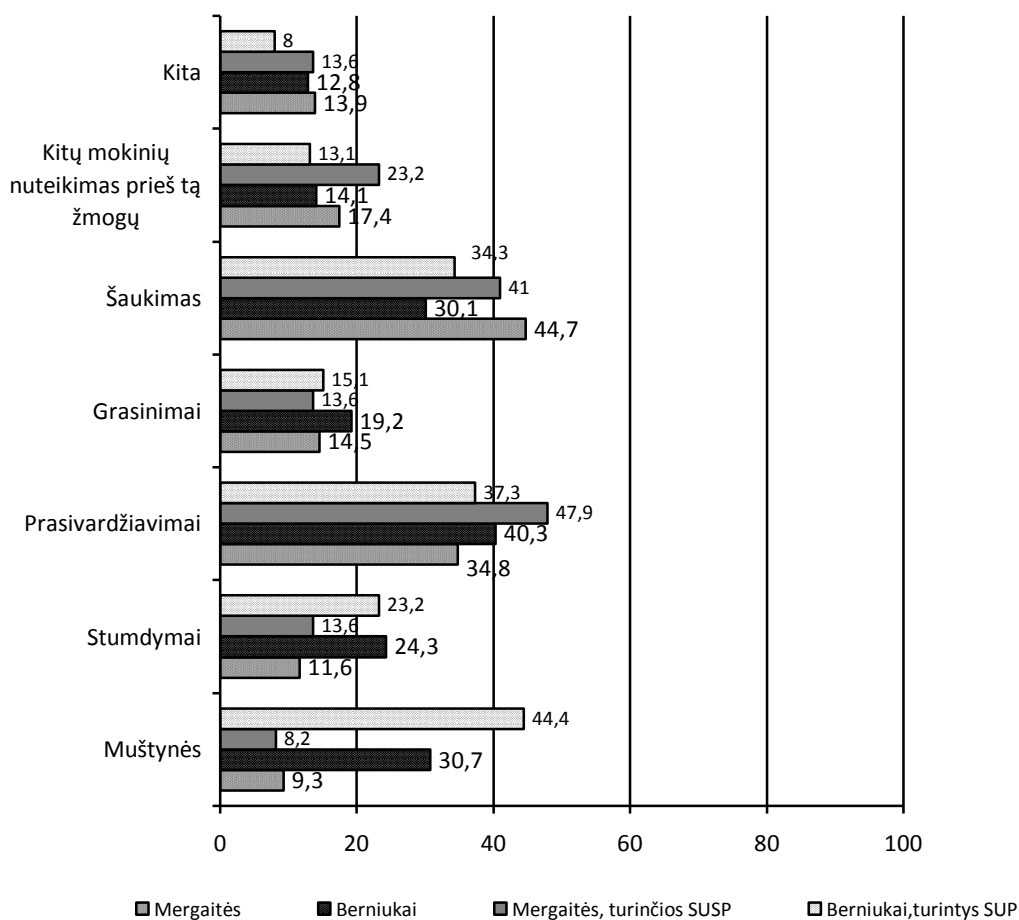
Tyrimų palyginimas parodo, kad kai kurios mokinių konfliktų priežastys yra panašios, tačiau daug priežasčių priklauso ne tik nuo mokinių poreikių, vertybių, bet taip pat ir nuo geografinės padėties.

Keletas mokinių (4,1%) pažymėjo savo atsakymus apie konfliktų priežastis – *nemokėjimas išklaudyti; kai kurie per daug šneka ir vadovauja; nesutampa nuomonės; nori pasirodyti prieš kitus mokinius; konfliktuoja ir dėl įvairių menkniekių*. Šie atsakymai rodo, kad daugiau konfliktuojama su tais, kurie nori būti klasės lyderiais ir gauti daugiau dėmesio iš aplinkinių, žemina silpnesnius mokinius.

Apibendrinant klausimų bloką *mokinių nuomonė apie konfliktų esmę, jų apraiškas, priežastis ir paplitimą mokyklose*, galima teigti, kad konfliktus patiria tiek mergaitės, tiek berniukai, tiek SUP mokiniai nepriklausomai nuo amžiaus ir lyties. Rezultatai parodė, kad patyčias ir konfliktus dažniausiai patiria vis dėlto SUP mokiniai. Apklausos rezultatai patvirtino mokslinių tyrimų duomenis, kad mergaitės konfliktą supranta kaip pykčio, nesusikalbėjimo, nesutarimo procesą, kurį galima išspręsti taikiai; berniukams konfliktas asocijuojasi su smurtu, agresija, muštynėmis, patyčiomis, t.y., su verbaline ir fizine agresija. Paaugliai konfliktuoja su klasės draugais dėl įvairių priežasčių. Vienos iš svarbiausių – antipatijos, noras būti lyderiu, nemokėjimas kitaip bendrauti; SUP mokiniai teigia, kad klasės konfliktai atsiranda dėl noro lyderiauti, patyčių iš silpnesnių mokinių. Respondentai patvirtino, kad konfliktai daugiausiai pasireiškia mokyklose, kasdien po kelis ir daugiau kartų per dieną.

2.4. Konfliktų poveikis mokinių emocinei būsenai

Tirta, kaip mokiniai elgiasi konfliktų metu. Apklausos duomenis iliustruoja 15 pav.

15 pav. Mokinių elgesys konfliktinėse situacijose, %

Remiantis gautais duomenimis, galima teigti, kad berniukų ir mergaičių elgesys konfliktų metu skiriasi. Dauguma mergaičių teigia, kad konflikto metu jos šaukia (44,7%), prasivardžiuoja (34,8%). Keletas mergaičių konfliktų metu panaudoja ir smurtą: mušasi (9,3%), stumdosi (11,6%). Tuo tarpu berniukams konfliktai asocijuojasi su verbaliniu ir fiziniu smurtu, todėl daugiau nei pusė berniukų konfliktuodami smurtauja (30,7%; 24,3%), šaukia (30,1%), prasivardžiuoja (40,3%) bei grasina (19,2%).

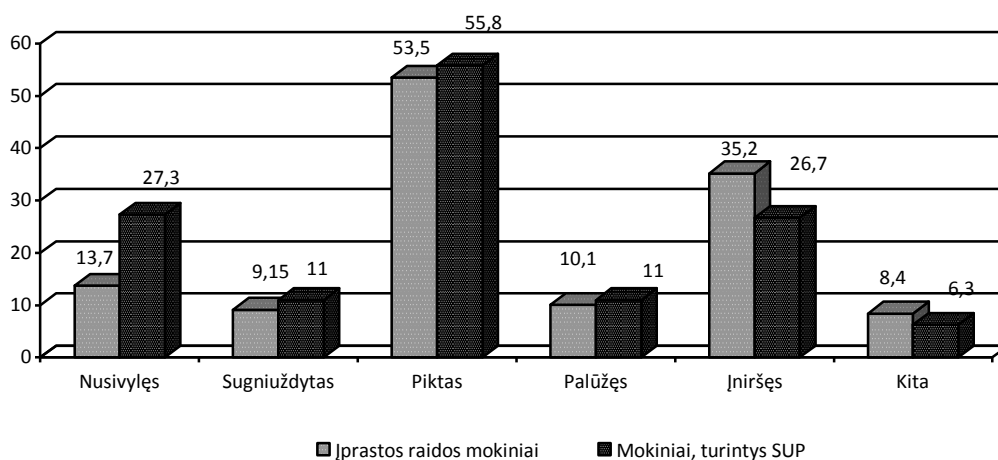
SUP mergaičių elgesys konfliktinėse situacijose panašus į įprastos raidos mergaičių. Jos teigia, kad konfliktuodamos linkusios prasivardžiuoti (47,9%), šaukti (41,0%) bei nuteikinti kitus mokinius prieš tą žmogų (23,2%). Toks panelių elgesys parodo, kad taip elgdamosios ieško draugų užtarimo ir palaikymo, jog tai ką daro yra gerai. Iš diagramos matome, kad SUP berniukų elgesys niekuo nesiskiria nuo įprastos raidos berniukų. Šie mokiniai konfliktuose naudoja

verbalinį ir fizinį smurtą prieš konfliktuojantį mokinį (smurtas – 44,4%; 23,2%; prasivardžiovimai – 37,3%; šaukimas – 34,3%).

Panašius duomenis pateikia Čiuladienė (2006, 2007), Ignatavičienė, Račelytė (2003; 2008); jų teigimu, paauglių konfliktai labai emocingi ir labiau išreikšti, nei suaugusių žmonių. Goštautas, Rakauskienė (2006) teigia, kad paauglių konfliktai pasireiškia labai agresyviai, paaugliai linkę keiktis bei prasivardžiuoti. Autoriai nustatė, kad berniukai ir mergaitės konfliktų metu elgiasi skirtingai.

Dalis mokinių pateikė savo atsakymų apie jiems būdingą elgesį konfliktų metu. 13,9% mergaičių teigia, kad jos *stengiasi konfliktą spręsti taikiai, ramiai išsiaiškinti; nebendruoja su tuo žmogumi; parodo nepasitenkinimą*. 12,8% berniukų teigė: *kai muša, jie šaukia, grasina, prasivardžiuoja; stengiasi išvengti muštynių; elgiasi taip, kaip su juo elgiasi; atsikerta į negražius žodžius*. Buvo mokinių, kurie parašė, kad jiems nei vienas iš pateiktų anketoje reagavimo būdų nebūdingas, tačiau neparasė, kas būdinga. Remiantis gautais duomenimis, konflikto metu mokiniai elgiasi agresyviai, ypač berniukai; siekia pažeminti konflikto dalyvį.

Daugelis autorių teigia, kad konfliktai sukelia nemalonius jausmus. Tirta mokinių nuomonė apie konfliktuojančiųjų emocines būsenas. Mokinių atsakymai pateikiami 16 pav.

16 pav. Mokinių emocinė būsena konflikto metu, %

Konflikto metu dauguma mokinių (mergaičių ir berniukų) jaučiasi labai pikti (53,5%) ir pakankamai daug pažymėjo, kad įniršę (35,2%), todėl stengiasi išsilieti ant klasės draugų ir padaryti jiems „emocinę žalą“. Tuo tarpu SUP mokiniai jaučiasi emociškai sužlugdyti. Duomenys rodo, kad šie respondentai jaučiasi tuo metu ne tik pikti (55,8%), bet ir nusivylę (27,3%), sugniuždyti (11,0%), įniršę (26,7%). 4,1% mokinių parašė savo atsakymus; mergaitės teigė *nekreipia dėmesio; jaučiuosi įžeista; susierzinusi; išduota*. Berniukai pateikė įvairesnius

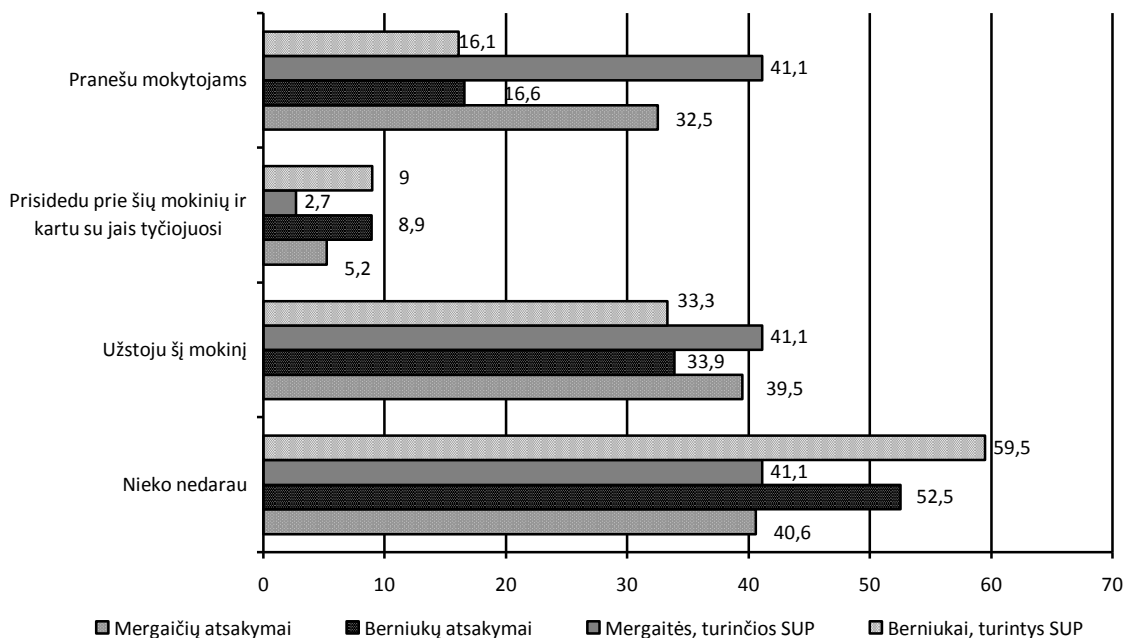
atsakymus: *jaučiuosi linksmi; blogai; nervinasi ir visus mušu; toks jausmas, kad kažką užmušiau*. Iš mokinių atsakymų matoma, kad konfliktas sukelia nemalonų poveikį emocinei būsenai. Ypač stipriai pažeidžia SUP mokinius, kadangi jie ir taip jaučiasi silpnesni, tai konflikto padaryta žala dar labiau juos sugniuždo ir susilpnina.

Dauguma mokinių pažymėjo, kad *konflikto metu bijo būti kuo nors apkaltinti*. 70% mergaičių ir 55% berniukų teigė, kad *konflikto metu dažniausiai būna kas nors įskaudinti*. SUP berniukai (55,5%) pažymėjo, kad konflikto metu nebijo, kad gali būti kuo nors apkaltinti. Tuo tarpu mergaitės (53,4%) teigia, kad labai to bijo, dėl šios priežasties stengiasi su niekuo nekonfliktuoti. Daugiau nei puse SUP mokiniai taip pat mano, kad *konfliktas nepadeda, bet įskaudina žmones*.

Tirta, kokias emocijas patiria mokiniai po konflikto. Pusė mokinių teigė, kad po konflikto jaučiasi emociškai sužlugdyti. Mergaitės teigė, kad *jaučiasi blogai; piktos ir išduotos; labai liūdnos, lyg būtų padariusios nusikaltimą; palūžusios; visą dieną nori tik verkti*. Iš atsakymų matome, kad mergaitės emociškai reaguoja į konfliktus; mergaitės labiau pažeidžiamos, nei berniukai, todėl konfliktai labiau jas sutrikdo. Berniukai taip pat labai jaudinasi dėl konfliktų. Jie teigia, kad jaučiasi *sužlugę, kai iš jų tyčiojasi; susinervinę; palūžę; netekę daug jėgų*. Maža dalis mokinių po konflikto jaučiasi labai gerai: mergaitės teigė, kad po konflikto jos jaučiasi *gerai; nusiteikusios linksmi; smagiai; ramiai*; berniukai teigė, kad po konflikto jie jaučiasi, *kaip dievai; laimingi; gera nuotaika*. Iš atsakymų galima manyti, kad šie mokiniai yra klasės lyderiai, jie jaučiasi gerai, konfliktuodami jaučia pasitenkinimą ir visada konfliktus laimi. Tokių mokinių nėra daug.

SUP mokiniai po konflikto taip pat jaučiasi labai blogai, netgi blogiau nei įprastos raidos mokiniai. Mergaitės teigia, kad *jaučiasi labai blogai; įžeistos ir piktos; įsiutusios; suniurusios; verkia visą dieną ir nieko nenori matyti; labai skauda širdį ir su niekuo nenori draugauti; nervuota*. Tai parodo, kad mergaitės labai skaudžiai priima konfliktus ir skaudžiai išgyvena. Berniukai taip pat išgyvena dėl konfliktų, tačiau viską priima ramiau. Jie teigia, kad jaučiasi *blogai; verkia; visą dieną galvoja apie tai, kas įvyko; skaudu; susinervinęs*. Taip pabuvo ir tokių respondentų, kurie teigė, kad po konflikto *jaučiasi gerai; ramiai; paprastai; emocijos priklauso nuo to, kaip pasibaigia*. Respondentų atsakymai parodo, kad konfliktas neigiamai veikia mokinių emocinę būseną, sukeldamas dar sunkesnius išgyvenimus. Tokie išgyvenimai nepadeda mokiniams išspręsti susidariusius konfliktus, o dar labiau sunkina susidariusią konfliktišką situaciją. Dėl šių priežasčių reikia mokyti mokinius ne tik tinkamai spręsti konfliktus, bet ir neišgyventi tokių emocijų, kurios tik dar labiau prislegia žmogų.

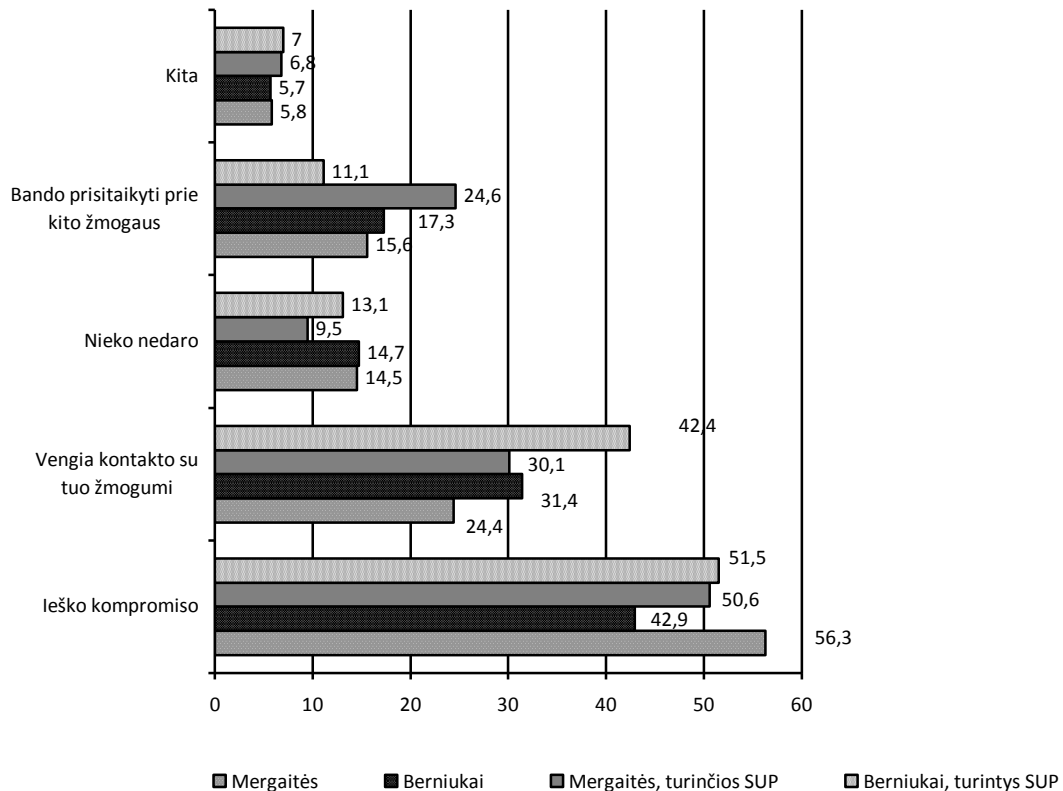
Mokinių nuomonė apie konfliktų ir patyčių sprendimo būdus. Tyrimu siekta atskleisti mokinių nuomonę, kaip patys mokiniai elgiasi matydami, jog iš klasės draugų (ar bendraamžių) tyčiojamasi. Rezultatai pateikiami 17 pav.

17 pav. Mokinių elgsena patyčių situacijose, %

Dauguma berniukų (52,5%) ir mergaičių (40,6%) matydami, kad iš mokinio tyčiojamasi ar jis skriaudžiamas, nieko nedaro. Tai parodo, kad mokiniai abejingi tiek smurtui, patyčioms, tiek kito kančioms. Taip pat prie visų „nieko nedarančių“ mokinių prisideda ir SUP mokiniai. Tai ypač daro berniukai (59,5%). Iš to galima spręsti, kad SUP mokiniai taip pat nelinkę padėti tiems vaikams, nes nenori patys „užkliūti“ konfliktiškiems mokiniams. Be to, nors ir maža dalis, tačiau yra ir tokių mokinių, kurie teigia, kad prisideda prie paauglių, kurie skriaudžia ir tyčiojasi. Prie šių mokinių prisideda netgi ir SUP berniukai (9,0%). Galima daryti prielaidą, kad taip elgdamiesi mokiniai tarsi gauna draugystę tų mokinių, kurie yra nuolat konfliktiški. Gauti rezultatai rodo, kad mūsų mokiniai nėra linkę ieškoti būdų sumažinti patyčių, konfliktų, smurto situacijų mokyklose. Tyrimo duomenimis, nedaugelis mokinių, dažniau mergaitės, tarp jų ir didžioji dalis turinčių SUP, bando padėti skriaudžiamam vaikui, jį užstoti, įspėti mokytojus apie mokinių konfliktus. Kartais patyčioms nutraukti įsiterpia ir berniukai. Dauguma SUP mokinių žino, kas yra patyčios bei žeminimas.

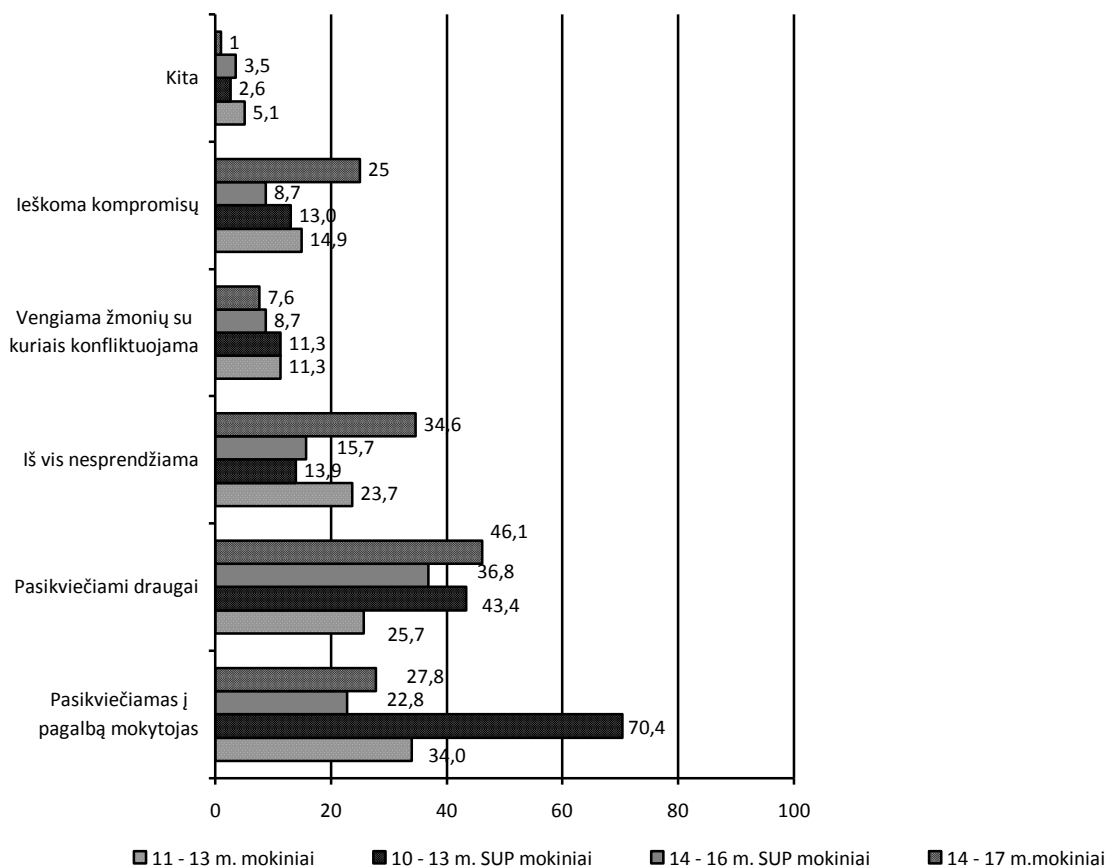
Siekta nustatyti, kaip patys mokiniai sprendžia savo konfliktus. Rezultatai pateikiami 18 pav.

18 pav. Konflikto sprendimo būdai, %

Palujanskienė, Uzdila (2004) tyrime nustatė, kad mokiniai konfliktinėse situacijose ieško kompromisų, kurie padeda išspręsti iškilusius konfliktus surandant abiem dalyviams tenkinančius sprendimus. Kitų autorių Ramani, Zhimin (2010) tyrimas taip pat parodė, kad mokiniai konfliktus linkę spręsti konstruktyviai, t.y. stengiantis tvirtai palenkėti problemą į savo pusę. Remiantis šiais tyrimo duomenimis, galime teigti, kad dauguma tyrime dalyvavusių respondentų (mergaitės – 56,3%; berniukai – 42,9%; SUP mergaitės – 50,6%; SUP berniukai – 51,5%) konfliktus sprendžia ieškodami kompromisų, kurie tenkintų abi puses. Nemaža dalis mokinių, tarp jų SUP mokiniai, konfliktus sprendžia vengdami kontakto su konfliktuojančiu žmogumi. Dėl šios priežasties mokinių konfliktai lieka neišspręsti ir kartojasi tos pačios problemos kitų konfliktų metu. Taip pat maža mokinių dalis, tiek mergaitės, tiek berniukai, tiek SUP mokiniai bando prisitaikyti prie kito asmens. Diagramos duomenys rodo, kad tiek įprastos raidos, tiek SUP mokiniai savo konfliktus sprendžia tinkamai, naudodamiesi konstruktyviausiu konflikto sprendimo būdu. Ta dalis respondentų, kuri šį būdą naudoja pasiekia didesnių rezultatų konflikto sprendime, negu tie, kurie vengia jų.

Konfliktai klasėje kartais sprendžiami visai kitaip, negu, kai konfliktuoja du žmonės. Kaip teigia Petruolytė (2004) mokinių konfliktams labai svarbus tarpininkavimo būdas, kai pašalinis žmogus padeda išspręsti susidariusį konfliktą. Gautus duomenis iliustruoja 19 pav.

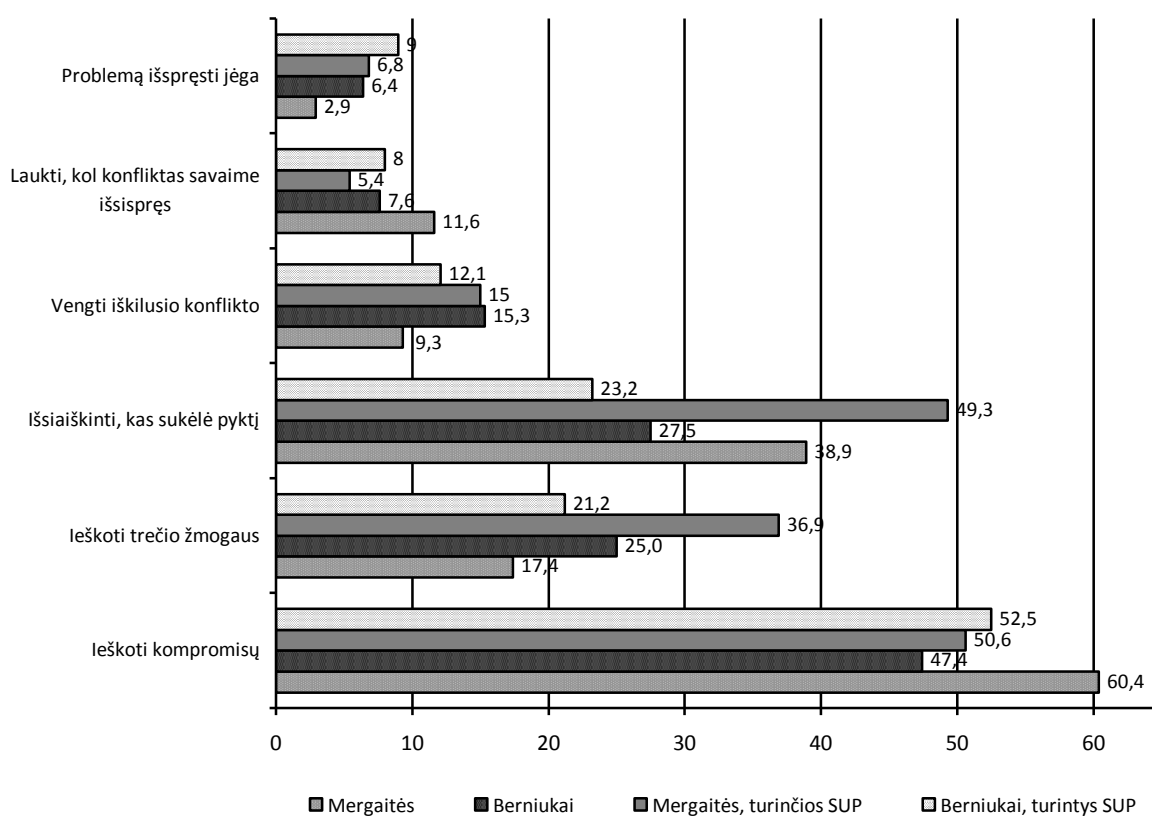
19pav. Konfliktų sprendimo būdai klasėse, %

Respondentų atsakymai buvo suskirstyti į amžiaus grupes. Pagal gautus duomenis matome, kad 11 – 13 m. ir to paties amžiaus SUP mokiniai į iškilusius klasės konfliktus kviečiasi mokytojus (34,0%; 70,4%), kurie padeda išspręsti konfliktus surandant tinkamą sprendimo būdą. Toks konflikto sprendimas garantuoja, kad konfliktas bus išspręstas tinkamai. Tuo tarpu vyresnio amžiaus mokiniai (14–17 m. tarp jų ir SUP mokiniai) į klasės konfliktus kviečiasi draugus, kurie tikriausiai konfliktus padeda išspręsti jėga. SUP berniukai kartais net nesprenžia konfliktų, o palieka juos savaime išsispręsti (34,6%). Taip pat buvo mokinių, kurie pažymėjo, kad ieško kompromisų bei vengia žmonių su kuriais konfliktuojama. Tokie duomenys parodo, kad dauguma mokinių tinkamai sprendžia klasės konfliktus ieškodami pagalbos į trečias šalis, kurios kritiškai bei nešališkai gali įvertinti susidariusią situaciją ir pateikia objektyvią nuomonę, kaip išspręsti konfliktą.

Mergaitės (59,1%) ir berniukai (56,2%) teigė, kad *ieško būdų kaip galima išvengti konfliktų*. Berniukai (28,0%) konfliktus sprendžia tik „tam kartui“ ir labai dažnai konflikto metu nusileidžia (21,1%). Mergaitės (31,2%) linkusios *per konfliktus prisiminti senas problemas*. Mokinių nuomone, *išsprendus konfliktą, pagerėja santykiai su aplinkiniais*. SUP mokiniai

nesutinka su teiginiu, kad *išsprendus konfliktus pagerėja santykiai su aplinkiniais*. Jų manymu viskas turi savaime išsispęsti. SUP berniukai (61,6%) teigia, kad jie neieško jokių būdų konfliktams išvengti, o mergaitės (57,5%) tvirtina, kad būtinai reikia jų ieškoti. Tiek berniukai, tiek mergaitės konfliktus stengiasi išspręsti tik „tam kartui“, tačiau jų manymu per kitus konfliktus dėl to nereikia prisiminti senų problemų (69,8%; 72,7%). Taip pat SUP respondentai teigia, kad jie per konfliktus nenusileidžia. Tokie mokinių atsakymai parodo, kad jiems dar trūksta žinių apie konfliktus bei įgūdžių juos išspręsti. Respondentų nuomonė netvirta konflikto sprendimo klausimu, kadangi jie žino kaip reikia spręsti, tačiau jie tomis žiniomis nesinaudoja.

Tirta mokinių nuomonė, koks geriausias būdas spręsti konfliktus (žr. 20 pav.).

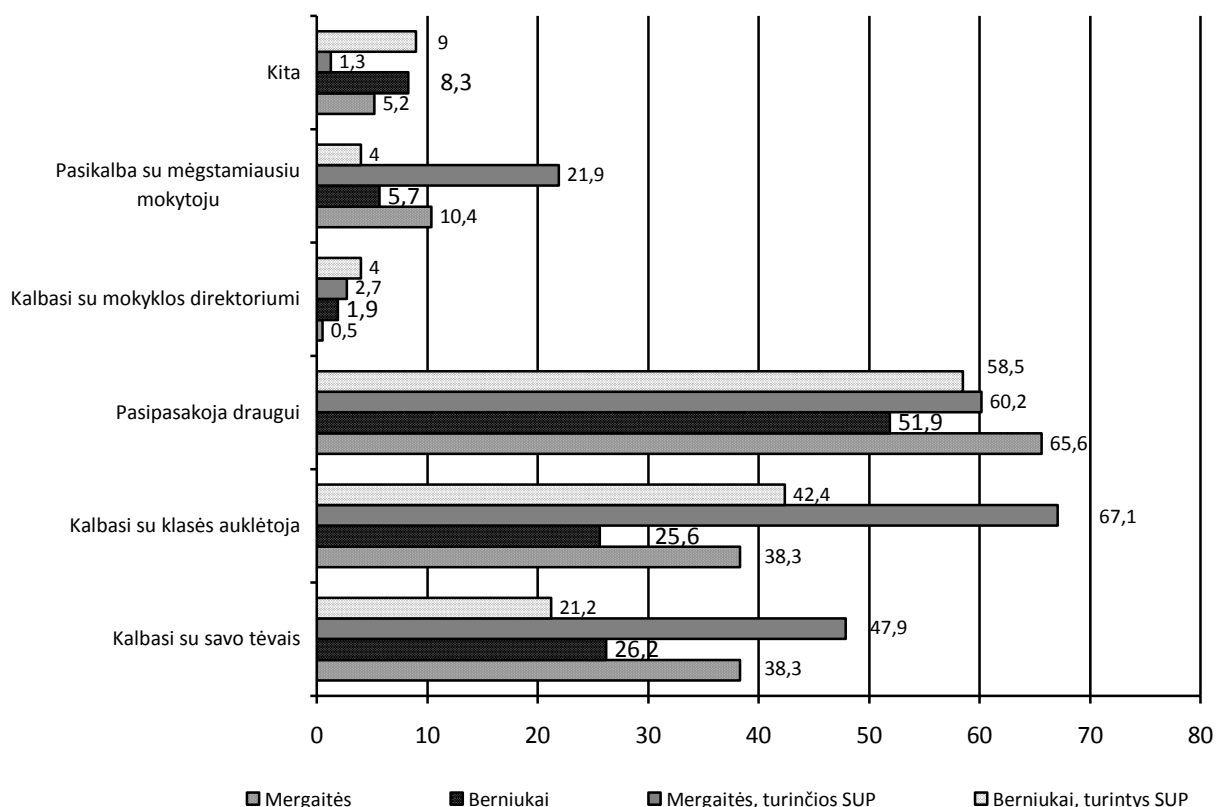

20 pav. Mokinių nuomonė apie konflikto sprendimo būdus, %

Kaip teigia autoriai (Račelytė, 2008; Palujanskienė, Uzdila, 2004 ir kt.), sprendimo būdų labai daug, tačiau patys veiksmingiausi ir mažiausiai padarantys žalos – konstruktyvūs būdai (kompromiso ieškojimas, tarpininkavimas). Remiantis gautais duomenimis, dauguma respondentų teisingai suvokia, kokie sprendimo būdai efektyviausi sprendžiant konfliktus. Tiek mergaitės (60,4%; SUP – 50,6%), tiek berniukai (47,4%; SUP – 52,5%) teigia, kad pats geriausias sprendimo būdas – kompromisų ieškojimas. Ši, atsakiusių respondentų dalis, ne tik

mano, kad toks būdas geriausias, bet taip pat, kaip rodo prieš tai diagramos duomenys (žr. 18 pav.), mokiniai naudoja šį būdą savo konfliktuose. Kitas sprendimo būdas, mokinių manymu, taip pat svarbus, tai išsiaiškinimas dėl ko kilo konfliktas. Tokį variantą pažymėjo truputi mažiau nei puse mokinių. Tačiau kaip teigia Račelytė (2008) vieni mokiniai negeba išsiaiškinti konflikto problemos, o gali dar daugiau pasunkinti susidariusią situaciją. Autorės nuomone, problemą ir patį konfliktą gali padėti išspręsti trečias žmogus, kas mokinių konfliktuose labai svarbu. Šį sprendimo būdą daugiausiai pažymėjo SUP mergaitės, kurių manymu vienas iš efektyvesnių sprendimo būdų – tarpininkavimas, pasikviečiant trečią žmogų. Galima daryti prielaidą, kad šis būdas SUP mokiniams yra labai svarbus, kadangi šie mokiniai linkę nusileisti, nutylėti. Tuo tarpu pasikvietimas trečio žmogaus – mokytojo, tai tarsi pagalba apsiginti arba prisiimti atsakomybę. Maža dalis berniukų teigė, kad kartais konfliktus geriausia spręsti panaudojant jėgą.

Remiantis apklausos duomenimis (žr. 21 pav.), mokiniai po konfliktų stengiasi su kažkuo pasikalbėti.

21pav. Su kuo pasikalbama po konflikto, %

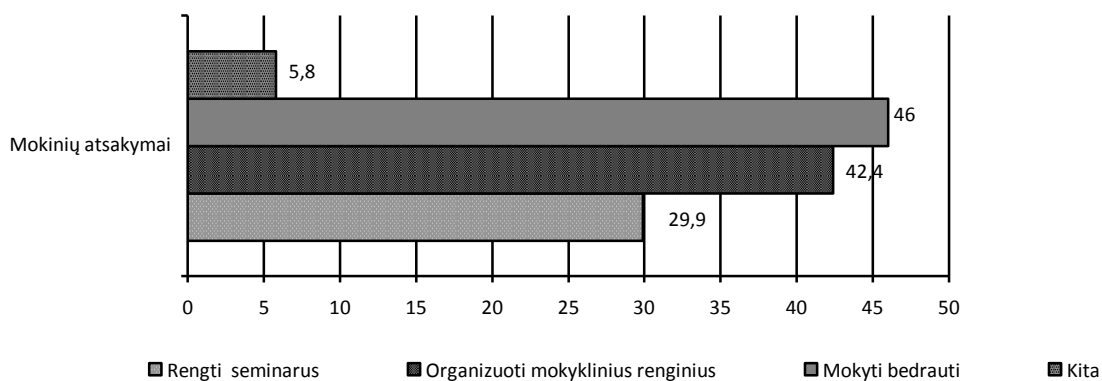
Geriausias būdas po konflikto nusiraminti, tai pasikalbėti su žmogumi, kuris visai nesusijęs su tuo, kas įvyko. Gauti duomenys rodo, kad visi dalyvavę tyrime respondentai stengiasi po konflikto su kuo nors pasikalbėti ir tik labai maža dalis (6,2%) teigė, kad su niekuo nesikalba ir viską išgyvena savyje. SUP mergaitės po nemalonių dalykų pasikalba su savo klasės auklėtojais (67,1%), kurios ne tik išklauso, bet ir padeda išspręsti susidariusius nesutarimus.

Dažniausiai mokiniai auklėtojomis labiau pasitiki nei savo tėvais, kadangi mokytojai linkę konstruktyviai išspręsti klasės problemas neužstoiant nei vieno mokinio. Įprastos raidos mergaitės savo problemas linkusios aptarti su savo draugėmis (65,6%), kurios dažniausiai palaiko savo draugę neįvertindamos tikrosios situacijos. Taip pat mergaičių atsakymai pasidalino į dvi grupes, kad pasikalba tiek su auklėtojais (38,3%), tiek su tėvais (38,3%). Tai parodo, kad tėvai mokinių nesutarimuose taip pat dažnai dalyvauja, tačiau dažnai palaiko tik savo vaikus nematydami kitos problemos pusės, kas gali sukelti dar didesnes problemas. Berniukai (tarp jų ir SUP) teigė, kad geriausia po konflikto pasikalbėti su draugais, kurie tave išklauso, palaiko ir padeda užsimiršti nemalonius dalykus (51,9%; 58,5%). Mokiniai parašė ir savo atsakymų variantų. Jie teigė, kad geriausia pasikalbėti su sese ar broliu, su močiute, su socialine pedagoge, kartais su mokyklos direktore.

Apibendrinant klausimų bloką *konfliktų poveikis mokinių emocinei būsenai*, galima teigti, kad konfliktai mokiniams sukelia sunkių išgyvenimų. Ypač sunkiai konfliktus išgyvena SUP mokiniai, kurie linkę į juos reaguoti labai jautriai. Konflikto metu mokinių elgesys, kaip įrodyta moksliniais tyrimais, skiriasi pagal lytį: mergaitės linkusios šaukti ir prasivardžiuoti, tuo tarpu berniukai – naudoja verbalinį ir fizinį smurtą. Duomenys parodė, kad mokiniai supranta, kad patyčios ir konfliktas nėra geras dalykas, tačiau juos panaikinti sprendimo neieško. Konfliktų sprendimui daugumas respondentų naudoja konstruktyvius sprendimo būdus – tarpininkavimas, kompromisų ieškojimas.

2.5. Mokinių nuomonė apie konfliktų prevenciją mokyklose

Mokiniai teigia, kad daugiausia konfliktų patiria mokyklose. Tirta mokinių nuomonė apie konfliktų prevencijos būdus, kaip būtų galima šiems konfliktams užkirsti kelią (žr. 22 pav.).

22 pav. Mokinių nuomonė apie konfliktų prevenciją mokyklose, %

Ignatavičius, Gendvilienė, (1996) teigia, kad labai didelis dėmesys turi būti skiriamas bendravimo ir bendradarbiavimo ugdymui, nes tik jo dėka mes galime ugdyti save ir kitus, kas vėliau perauga į bendradarbiavimą. Dauguma mokinių, tarp jų ir SUP mokiniai, mano, kad geriausias prevencijos būdas daugiau skirti bendravimui (46,0%), kas leistų pasiekti geresnių rezultatų mokinių bendravime ir bendradarbiavime. Kita dalis mokinių teigia, kad reikia organizuoti įvairius renginius, kurie mokytų bendradarbiauti, pažinti konfliktus ir juos spręsti (42,4%). Remiantis duomenimis, galime manyti, kad respondentai žino, kad reikia mažinti konfliktus, tačiau niekas nesistengia, kad jų sumažėtų. Taip pat trūksta veiklos ir mokyklose, kuri padėtų mokiniams susivokti nesutarimuose.

Apibendrinant mokinių supratimo apie konfliktų esmę, apraiškas ir nuomonę apie konfliktų priežastis bei paplitimą, galima teigti, kad mokiniai mokyklose kasdien patiria konfliktų arba juos stebi. Remiantis apklausos duomenimis, konfliktus bei patyčias dažniau patiria mergaitės ir SUP mokiniai. Dauguma mokinių laiko save ir klases, kuriose mokosi, konfliktiškais. Mokinių teigimu, konfliktai paplitę visuomenėje, daugiausia jų patiriama mokyklose. Konfliktai daugeliui paauglių emocinei būsenai daro neigiamą įtaką.

Dažniausiai mokiniai patys nesistengia prisidėti prie konfliktų prevencijos, tačiau nori, kad konfliktų gyvenime būtų mažiau. Mokiniai konfliktus sprendžia tada, kai patys į juos pakliūna. Paaugliai konfliktuodami su bendraamžiais ieško kompromisų, kurie tenkintų abi puses, tačiau kilus konfliktams klasėse, kviečiasi į pagalbą trečius asmenis. Mokinių nuomone, geriausias būdas išspręsti konfliktą, tai prisitaikymas vienas prie kito, tačiau dažniau konfliktus sprendžia jėga, verbaline ir fizine agresija.

Išvados

1. Konfliktus literatūroje autoriai apibūdina labai skirtingai, tačiau visi prieina vienos išvados, kad tai yra tikslų, nuomonių susikirtimas, dėl kurių žmonės ar jų grupė išgyvena nemalonus jausmus ir tarp jų prasideda kova. Konfliktai pasireiškia visuose amžiaus tarpsniuose ir įvairiose aplinkose, todėl reikia pasirinkti tinkamą sprendimo būdą, kad jie paliktų mažesnių žmogaus gyvenime pasekmių.
2. Mokiniai konfliktus supranta, kaip kelių ar daugiau žmonių nuomonių nesutapimus, dėl kurių ir kyla nesutarimai. SUP mokiniai konfliktus sugretina su patyčiomis, nurodydami smurtą, pašaipas bei užgauliojimus. Mergaitės (tarp jų ir SUP) konfliktus supranta, kaip pykčių, nesutarimų ir nesusikalbėjimų procesą, todėl jos stengiasi konfliktus išspręsti gražiai. Berniukai (tarp jų ir SUP) konfliktines situacijas sieja su verbalinės ir fizinės jėgos panaudojimu. Mokinių konfliktų priežastys įvairios, tačiau dažniausiai kyla dėl kitų mokinių noro būti lyderiais, konkurencijos, nepatinkančių mokinių bei nemokėjimo kitaip bendrauti. SUP turintys mokiniai (ir mergaitės ir berniukai) prie visų šių konflikto priežasčių priskiria ir patyčias.
3. Mokyklose konfliktai pasireiškia kasdien tarp įvairaus amžiaus ir lyties mokinių. Tačiau konfliktiškesni yra 7–8 klasių mokiniai, kadangi tai yra paauglystės laikotarpis. Į konfliktus dažniau įsitraukia berniukai nei mergaitės, tačiau dažnai įtraukiami į juos ir mokiniai turintys SUP. Dažniausiai konfliktai mokiniams pastebimi mokyklose ir visuomenėje. Čia paaugliai mato, kaip suaugusieji, mokiniai konfliktuoja tarpusavyje bei tyčiojasi vienas iš kito. Konfliktai sprendžiami ieškant kompromisų, kurie tenkintų abi puses, tačiau iškilus konfliktams klasėse, mokiniai į pagalbą kviečiasi trečius asmenis, t.y. mokytojas arba draugus.
4. Konfliktai turi didelę įtaką mokinių emocinei būsenai, kadangi po jo mokiniai jaučiasi sužlugdyti ir nusivylę. Mergaitės ir SUP mokiniai yra emociškai ir psichologiškai silpnesni, todėl mokyklose dažniau už kitus mokinius patiria patyčias bei įtraukiami į konfliktines situacijas.
5. Geriausias būdas, mokinių nuomone, sustabdyti konfliktus mokyklose, tai pamokų metu skirti daugiau dėmesio į mokinių bendravimo ir bendradarbiavimo ugdymą.

Atlikus tyrimą hipotezė pasitvirtino, kad SUP mokiniai dažniau patiria konfliktus mokyklose ir negeba jų tinkamai išspręsti, negu įprastos raidos mokiniai.

Literatūra

1. Adeyemi, O., T. (2009). *Principals' management of conflicts in public secondary schools in Ondo State, Nigeria: A critical survey*. <http://www.academicjournals.org/ERR3/PDF/Pdf%202009/Sep/Adeyemi.pdf> (žiūrėta 2011–10–30)
2. Ališauskas, A., Jomantaitė, R. (2008). Bendrojo lavinimo mokyklų mokinių specialiųjų ugdymosi poreikių tenkinimo analizė. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 4(20), 71–78.
3. Augis, R. (Red.) ir kt. (1993). *Psichologijos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
4. Barkauskaitė, M. (2001). *Paaugliai: sociapedagoginė dinamika*. Vilnius: VPU.
5. Baršauskienė, V., Almonaitienė, J., Lekavičienė, R., Antinienė, D. (2010). *Žmonių santykiai organizacijose*. Kaunas: Technologija.
6. Barvydienė, V., Kasiulis, J. (2001). *Vadovavimo psichologija*. Kaunas: Technologija.
7. Benesch, H. (2002). *Psichologijos atlasas*. II dalis. Vilnius: Alma littera.
8. Carnegie, D. (2010). *5 dalykai, kuriuos būtina mokėti žmonėms*. Vilnius: Eugrimas.
9. Casey, J. (2005). Ko reikėtų mokyti? Kaip naudotis ugdymo planu smurtui mokykloje mažinti. *Smurto prevencija mokyklose. Metodinė priemonė*. Vilnius: UAB „Sapnų sala“.
10. Cowie, H. (2005). Mokinių dalyvavimas sprendžiant smurto problemas. *Smurto prevencija mokyklose. Metodinė priemonė*. Vilnius: UAB „Sapnų sala“.
11. Cowley, S. (2008). *Kaip suvaldyti tuos neklaužadas?*. Vilnius: Tyto alba.
12. Čiuladienė, G. (2006). Paauglių konfliktai: vertybinis aspektas ir raiškos tendencijos. *Acta Paedagogica vilnensia*, 16, 106–111.
13. Čiuladienė, G. (2006). Paauglių tarpusavio konfliktai: kilimo priežastys ir raiška. *Lietuvių katalikų mokslo akademijos XX suvažiavimo darbai* (p. 227–241). Vilnius: Katalikų akademija.
14. Čiuladienė, G. (2007). *Paauglių konfliktai ir jų sprendimo pedagoginės strategijos*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
15. Čiuladienė, G. (2007). Paauglių poreikių konfliktai kaip aktuali dorinė problema. *Acta Paedagogica vilnensia*, 18, 55–63.
16. Dapkienė, S. (2006). *Mokomės vadovauti*. Panevėžys: Panevėžio spaustuvė.
17. Edelman, J. (1997). *Derybų kelias: kaip išvengti konfliktų ir juos spręsti darbe ir kasdieniniame gyvenime*. Vilnius: Margi raštai.
18. Everard, B., Morris, G. (1997). *Efektyvus mokyklos valdymas*. Vilnius: Poligrafija ir informatika.
19. Froyd, J. (2003). *Understanding Conflict and Conflict Management*. <http://www.foundationcoalition.org/publications/brochures/conflict.pdf> (žiūrėta 2011–10–10).

20. Furst, M. (1998). *Psichologija*. Vilnius: LUMEN.
21. Gailienė, D., Bulotaitė, L., Sturlienė, N. (2002). *Asmenybės ir bendravimo psichologija*. Vilnius: Tyto alba.
22. Gliokler, M. (2003). *Tarpusavio santykių galia*. Vilnius: Lietuvos Valdorfo pedagogikos centro leidyklos grupė.
23. Goštautas, A., Rakauskienė, V. (2006). Paauglių – berniukų ir mergaičių priešiško elgesio konfliktinėse situacijose ir save žalojančio elgesio sąsajos. *Ugdymo psichologija*, 16, 21–29.
24. Guščinskienė, J. (2002). *Organizacijų sociologija*. Kaunas: Technologija.
25. Heller, R. (2000). *Grupių valdymas*. Vilnius: Alma littera.
26. Ignatavičienė, K. Račelytė, D. (2003). *Apie konfliktus ir jų sprendimą*. Mokymo priemonė studentams. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
27. Ignatavičius, S., Gendvilienė, G. (1996). Konfliktų reguliavimas ir prevencijos kultūros ugdymas mokyklose. *Konfliktai ir bendradarbiavimas: tarptautinės konferencijos „Konfliktų reguliavimas nūdienos visuomenėje“ medžiaga* (p. 67-70). Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
28. Yarn, D. (1999). *Dictionary of Conflict Resolution*. http://www.sfcg.org/resources/resources_distinctions.html (žiūrėta 2011–09–23).
29. Jacikevičius, A. (1995). *Žmonių grupių (socialinė) psichologija*. Vilnius: Žodynas.
30. Kaffemanienė, I. (2006). Negalės ir socialinės gerovės tyrimų metodologiniai aspektai. Šiauliai: ŠU leidykla.
31. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex.
32. Koršunovė, U. (2008). *Bendradarbiavimo galimybės mokykloje, teikiant psichologinę pedagoginę pagalbą*. Vilnius: Lietuvos sporto informacijos centras.
33. Lakis, J. (1996). Konfliktų reguliavimo visuomenėje galimybės ir praktika. *Konfliktai ir bendradarbiavimas*. Tarptautinės konferencijos „Konfliktų reguliavimas nūdienos visuomenėje“ medžiaga (p. 23–28). Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
34. Lakis, J. (2008). *Konfliktų sprendimas ir valdymas*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidybos centras.
35. Lakis, J., Ignatavičius, S., Pokland, T., Stancelis, V., Tamošiūnas, T. (1996). *Mokyklos bendruomenė: per konfliktus į bendravimą*. Vilnius: Margi raštai.
36. Lekavičienė, R. (2005). *Psichologija studentui*. Kaunas: Technologija.
37. Lekavičienė, R. (2007). *Bendravimo psichologija*. Kaunas: Technologija.
38. Leonienė, B. (2001). *Darbuotojų vadyba*. Kaunas: Šviesa.
39. Lietuvos konfliktų prevencijos centras ir asociacija. (1996). *Konflikto valdymas: geresnio tarpusavio supratimo skatinimas*. Vilnius: VPU leidykla.

40. Lissmann, U. (1997). Konfliktai. *Mokykla*, 3, 12–16.
41. Lissmann, U. (1997). Konfliktai. *Mokykla*, 4, 24–27.
42. LR Švietimo įstatymas (2011). Vilnius: LR Švietimo ir mokslo ministerija.
43. Misevičius, E., Urbonienė, R. (2006). *Dalykinio bendravimo pagrindai*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
44. Myers, D. (2000). *Psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
45. Myers, D. (2008). *Socialinė psichologija*. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
46. Navaitis, G. (2001). *Psichologinė parama paaugliui*. Vilnius: Kronta.
47. O'Moore, M., Mintonas, S.J. (2005). Apsaugoti vaikus. Kaip mokyklos aplinką padaryti saugesnę. *Smurto prevencija mokyklose. Metodinė priemonė*. Vilnius: UAB „Sapnų sala“.
48. Palujanskienė, A., Uzdila, J. V. (2004). Agresija ir konfliktai mokykloje. *Pedagogika*, 73, 124–127.
49. Petrulytė, A. (2008). *Bendravimo psichologija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
50. Povilaitis, R., Jasiulionė, J. S. (2008). *Mokykla gali įveikti patyčias*. Vilnius: UAB „Sapnų sala“.
51. Račelytė, D. (2008). *Apie konfliktus ir jų sprendimą*. II d. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
52. Račelytė, D. (2009). *Konfliktų studijų pagrindai*. Vilnius: VRU.
53. Rahim, M., A. (2002). *Toward a theory of managing organizational conflict*. <http://www.negotiationlawblog.com/uploads/file/Organizational%20Conflict.pdf> (žiūrėta 2011–10–01).
54. Ramani, K., Zhimin, L. (2010). *A survey on conflict resolution mechanisms in public secondary schools: A case of Nairobi province, Kenya*. <http://www.academicjournals.org/err/PDF/Pdf%202010/May/Ramani%20and%20Zhimin.pdf> (žiūrėta 2011–11–14).
55. Robbins, S. (2006). *Organizacinės elgsenos pagrindai*. Kaunas: Mažoji poligrafija.
56. Robichaud, Maria, G.R. (2007). *Vaikas kenčia pažemimus mokyklose*. Vilnius: Baltos lankos.
57. Rose, R., Suppiah, W., Othman, J. (2006). *A face concern approach to conflict management – A Malaysian perspective*. <http://thescipub.com/abstract/?doi=jssp.2006.121.126> (žiūrėta 2011–11–07).
58. Sakalas, A. (2003). *Personalo vadyba*. Vilnius: Margi raštai.
59. Sakalas, A., Šilingienė, V. (2000). *Personalo valdymas*. Kaunas: Šviesa.
60. Schrupf, F., Crawford, D. K., Bodine, R. J. (1997). *Peer Mediation: Conflict Resolution in Schools*. Program Guide. Spring Valley, CA: Magic Circle Publishing.

- http://books.google.lt/books?id=7Qstua_tDegC&pg=PA15&lpg=PA15&dq=conflict+is+a+natural,+vital+part+of+life.+When+understood,+it+can+become+a&source=bl&ots=Phdi77Tsnf&sig=_lava-pPHNjt9nQIDRRx39SVD_I&hl=lt&ei=jO1mS-LeBZHh-Qbf3sGIBw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&ved=0CAcQ6AEwAA#v=onepage&q=conflict%20is%20a%20natural%2C%20vital%20part%20of%20life.%20When%20understood%2C%20it%20can%20become%20a&f=false (žiūrėta 2010–01–10).
61. Sharon, M., D. (2007). *Conflict management versus conflict resolution*. <http://sdanes.cehd.umn.edu/conflictManagement/> (žiūrėta 2011–10–01).
 62. Simsa, C. (2000). *Mediaton An Schulen. Wider die Ratlosigkeit im Umgang mit Kinderdelinquenz*. Munchen. http://www.cgi.dji.de/bibs/_3_Wider_die_Ratlos_1.pdf#page=56 (žiūrėta 2010–01–05).
 63. Smithas, K.P. (2005). *Kaip pradėti? Kova su smurtu mokykloje: Europos perspektyva. Smurto prevencija mokyklose. Metodinė priemonė*. Vilnius: UAB „Sapnų sala“.
 64. Spangler, B. (2003). *Distinguishing Resolution Terms*. http://www.beyondintractability.org/essay/meaning_resolution/ (žiūrėta 2011–10–01).
 65. Stoškus, V. (2006). *Konfliktai – ką daryti? Būdai, padedantys išvengti, mažinti, suvaldyti ir išspręsti konfliktus*. Vilnius: Standartų spaustuvė.
 66. Sturlienė, N. (2007). *Tiltai. Paauglių socialinių įgūdžių ugdymo programa*. Kaunas: SPPC.
 67. Suslavičius, A. (2006). *Socialinė psichologija*. Vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams ir ne tik jiems. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
 68. Targamadžė, V. (2006). *Konfliktų kontūrų brėžimas: ugdymo realybės kontekstas*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
 69. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
 70. United States Institute of Peace (2007). *Natural Resources, Conflict, and Conflict Resolution*. <http://www.usip.org/files/file/08sg.pdf> (žiūrėta 2011–10–15).
 71. Vaitkevičiūtė, V. (2007). *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas.
 72. Webne-Behrman, H. (2002). *Conflict resolution*. <http://www.ohrd.wisc.edu/onlinetraining/resolution/aboutwhatisit.htm> (žiūrėta 2011–10–16).
 73. Zaineb, A. (2010). *Effective Techniques for Conflict Management*. <http://blog.commlabindia.com/elearning/conflict-management> (žiūrėta 2011–10–16).
 74. Želvys, R. (2003). *Švietimo organizacijų vadyba*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
 75. Дмитриев, А. В. (2000). *Конфликтология*. Учебное пособие для студентов вузов. Москва: Гардарики.

Kristina Butkutė

THE ATTITUDE OF INTERPERSONAL CONFLICTS THE PUPILS WITH COMMON AND SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN GENERAL EDUCATION SCHOOL

The Master's Degree Thesis

Summary

In this paperwork there was carried out the theoretical analysis of the conflict occurrences in society and schools. It provides the analysis of the conflict concept, causes and manifestation ways, types of the conflicts, management, resolution and inter-pupil conflicts.

Hypothesis, that pupils with special educational needs (SEN) are more likely to have conflicts in their schools and are unable to properly resolve them than pupils with common needs, was raised.

Questionnaire survey method was conducted with the aim - to analyze the attitude to the interpersonal conflicts of the pupils with common and with special educational needs. A comparative analysis of the data was done.

The study involves 328 secondary school 5-8 grade pupils and 150 secondary school 5-8 grades SEN pupils with specific learning difficulties.

In the empirical part analysis the common and the SEN pupils' attitude to the essence of the conflict, resolution, incidence, causes, solutions and the opportunities for prevention in schools.

The main empirical findings:

1. Conflicts occur daily between the different age and sex of pupils in the school. However, 7-8 class pupils are more conflictive, as they are adolescents. Boys are more involved in the conflicts than girls, but mainly students with SEN. The most usual conflicts among students occur in schools and society. There pupils can see how adults and pupils have conflicts and bully each other. Conflicts are resolved because pupils look for compromises that would satisfy both sides, but in the case of the conflicts in classes, pupils often call for assistance of third persons, ie teachers or friends.
2. Conflicts have a significant impact on pupils' emotional state, because after conflicts, pupils usually feel frustrated and ruined. Girls and SEN pupils are emotionally and psychologically weaker, so they more often are being bullied and involved in conflict situations more often than other pupils.
3. Hypothesis was confirmed that pupils with special needs face conflicts at schools and are unable properly to resolve them more often than the common development students.

Keywords: special needs students, conflict, conflict resolution, conflict management.

PRIEDAI

GERBIAMI MOKINIAI!

Šia apklausa siekiama išsiaiškinti, kaip supranti, kas yra konfliktas, dėl ko jis kyla ir kaip jo išvengti mokyklose. Nuoširdžiai kviečiame dalyvauti apklausoje, kadangi Jūsų nuomonė labai svarbi. Iš anksto dėkoju.

Jums tinkančius atsakymus apibraukite arba parašykite savo nuomonę.

1. Tavo lytis:

a. Berniukas

b. Mergaitė

2. Kiek Tau metų?

.....

3. Kelintoje klasėje mokaisi:

a. 5

c. 6

4.

b. 7

d. 8

4. Kas yra konfliktas?

a) Tai kelių ar daugiau žmonių nuomonių nesutapimas, dėl kurių kyla nesutarimai.

b) Tai priešingų, nesuderinamų norų, poreikių, tikslų susidūrimas, sukeliantis sunkių išgyvenimų.

c) Tai tikslų, nuomonių susidūrimas, kurių metu žmogų užvaldo nemalonūs jausmai arba išgyvenimai ir tarp kurių vyksta kova;

d) Tinka visi atsakymai.

e) Kita (įrašykite savo atsakymą).....
.....

5. Kas yra patyčios?

a) Ko nors darymas kito apmaudui, piktumui, tyčiojimasis;

b) Tai pasikartojantis tyčinis, neišprovokuotas šiurkštus elgesys, naudojamas vieno ar grupės vaikų su tikslu sukelti kitam vaikui skausmą ar kančią;

c) Tai nuolatinis niekinimas, keikimas, barimas, skriaudimas, noras padaryti negero kitam žmogui;

d) Tinka visi variantai;

e) Kita.....

6. Ką priskirtumėte konfliktui?

a. Smurtas

b. Pykčiai

c. Nesutarimai

d. Muštynės

e. Nesusikalbėjimas

f. Patyčios

g. Baimė

h. Agresija

7. Ar tavo klasėje yra mokinių, kurie yra kitokie (neįgalūs, sunkiai sekasi su mokslais, kitokia išvaizda)?

a) Taip b) Ne

8. Ar iš tokių mokinių tyčiojama ir konfliktuojama klasėje, koridoriuose?

a) Taip b) Ne

9. Ar Tu matydamas, kad iš šių ir kitų mokinių tyčiojama, kažką darai?

a) Nieko nedarau

c) Prisidedu prie šių mokinių ir kartu su jais tyčiojuosi

b) Užstoju šį mokinį prieš kitus vaikus

d) Papasakoju viską mokytojai.

10. Ar iš tavęs tyčiojasi?

a) Taip b) Ne

11. Ar save laikai konfliktišku žmogumi?

a) Taip b) Ne c) Kartais

12. Kokie bruožai būdingi konfliktuojantiems mokiniams?

- a) Užsispyrimas; b) Tikslas siekimas; c) noras būti klasės lyderiu; d) Agresyvumas;
e) Priekabiavimai prie klasės draugų; f) Meilumas; g) tinka visi atsakymai
h) kita.....

13. Ar dažnai pasitaiko konfliktai klasėje?

- a) Kasdien b) Per dieną 2 kartus c) Per dieną 3 ir daugiau kartų
d) Per savaitę kartą e) Per mėnesį vieną kartą f) Per pusmetį 2 -3 kartus

14. Su kuo dažniausiai konfliktuojama?

- a) Su tėvais b) Mokytojais c) Klasės draugais

15. Dėl kokių priežasčių konfliktuojate su bendraamžiais?

- a) Dėl įvykusio nesusipratimo; b) nesąžiningai su tavimi pasielgė; c) neištesėjo pažado;
d) Negirdi, ką tu nori pasakyti; e) iš tavęs tyčiojasi; f) dėl lyderiavimo;
g) dėl konkurencijos moksluose, ar draugų rate; h) neteisingo mokytojos įvertinimo;
k) kita.....

16. Ar tau būdingas toks elgesys konfliktinėse situacijose?

- a) Muštynės b) Stumdymai c) Prasivardžiovimai d) Grasinimai e) Šaukimas
f) Kitų mokinių nuteikimas prieš tą žmogų g) Kita.....

17. Kaip tu jautiesi konflikto metu?

- a) Nusivylęs b) Sugniuždytas c) Piktas d) Palūžęs e) Įniršęs f) Kita.....

18. Kaip jautiesi po konflikto?

19. Kaip sprendi konfliktą?

- a) Bاندai rasti kompromisą, kuris tiktų ir tau, ir tam žmogui d) Bандai prisitaikyti prie kito žmogaus, kad tik pasibaigtų konfliktas
b) Vengi kontakto su tuo žmogumi ir tikiesi jog viskas savaime išsispręs e) Kita.....
c) Nieko nedarai, kad susitaikytumei su tuo žmogumi, kadangi tavo tikslas buvo laimėti

20. Ar tavo klasė konfliktiška? a) Taip b) Ne

21. Ar tiesa, kad tavo klasės mokiniai ...

- a) Bendrauja tik su klasės lyderiais e) Šaiposi vienas iš kito
b) Pertraukų metu vienas kitą stumdo f) Mušasi
c) Užgaulioja mokinius, kurie yra kitokie nei kaip visi (turi negalę, kitoks apsirengimo stilius ir t.t.) g) Trukdo per pamokas mokiniams
d) Pravardžiuoja vienas kitą h) Slepia daiktus
i) Kita.....

22. Dėl kokių priežasčių Jūsų klasėje vyksta konfliktai?

- a) Dėl to, kad nori sulaukti dėmesio iš mokytojų g) Dėl to, kad žmogus yra kitoks (turi negalę, kitokią nuomonę nei kiti, kitoks apsirengimo stilius);
b) Nori būti klasės lyderiais h) Kita.....
c) Nemokame kitaip bendrauti
d) Nepatinka mokyns su kuriuo konfliktuoja
e) Dėl neobjektyvaus mokytojo įvertinimo;
f) Dėl konkurencijos;

23. Kas su kuo klasėje daugiau konfliktuoja?

- a) Mergaitės su mergaitėmis; d) Berniukai su mokiniais turinčiais negalę ar mokymosi sunkumų;
b) Berniukai su mergaitėmis; e) Mergaitės su mokiniais turinčiais negalę ar mokymosi sunkumų.
c) Berniukai su berniukais;

24. Kaip sprendžiami klasėje iškilę konfliktai?

- a) Pasikviečiant į pagalbą mokytoją; b) Pasikviečiant į pagalbą draugus;

- c) Iš viso nesprenžiamas, laukiama kada viskas savaime išsispręs;
 d) Vengiate žmogaus su kuriuo konfliktavote;
 e) Ieškote kompromisų, kad tenkintų sprendimas abi puses;
 f) kita.....

25. Jeigu klasėje įvyksta konfliktas, Jūs apie tai pasikalbate su:

- a) Savo tėvais
 b) Savo klasės auklėtoja
 c) Draugais
 d) Mokyklos direktoriumi
 e) Mėgstamiausiu mokytoju
 f) Kita

26. Kaip geriausia spręsti konfliktus?

- a) Ieškoti kompromisų, kurie tenkintų abi puses
 b) Ieškoti trečio žmogaus, kuris padėtų išspręsti iškilusius konfliktus
 c) Išsiaiškinti, kas sukėlė pyktį ir pasiūlyti aptarti konfliktą kartu
 d) Vengti iškilusio konflikto ir žmogaus su kuriuo konfliktuoja
 e) Vengti iškilusio konflikto ir žmogaus su kuriuo konfliktuoja
 f) Laukti, kol konfliktas savaite išsispręs
 g) Problemą išspręsti jėga

27. Kur dažniausiai pastebite konfliktus?

- a) Mokykloje
 b) Visuomenėje
 c) Užklasinėje veikloje
 d) Kitur

28. Ką reikia daryti, kad kuo mažiau būtų mokyklose konfliktų?

- a) Rengti įvairius seminarus, kaip išvengti konfliktų, kaip juos išspręsti;
 b) Organizuoti mokyklinius renginius, kurie skatintų mažiau konfliktuoti ir ieškoti sprendimo būdų;
 c) Pamokose skirti daugiau dėmesio į bendravimo ir bendradarbiavimo ugdymą;
 d) Kita.....

29. Prašome pažymėti teiginius, kurie atitinka Jūsų nuomonę:

	Niekada	Kartais	Dažnai	Visada
Manau, kad konfliktas yra neigiama patirtis.				
Kai išsprendžiu konfliktą, jis pagerina mano santykius su aplinkiniais.				
Aš bijau, kad konflikto metu būsiu apkaltintas.				
Manau, kad per konfliktus bus kas nors įskaudintas.				
Sprendžiant konfliktą, aš sakau, ką galvoju.				
Manau, kad tik mano poreikiai yra svarbūs.				
Manau, kad konfliktai reikalingi žmonių santykiuose				
Per konfliktus prisimenu senas problemas				
Konfliktus stengiuosi išspręsti tik "tam kartui"				
Konflikto metu nusileidžiu				
Ieškau būdų kaip galima išvengti konfliktų				
Konfliktų metu stengiuosi ieškoti sprendimo.				
Manau, kad esu visada teisus.				
Lengvai priimu kitų kritiką.				
Mėgstu per konfliktus būti teisus				
Manau, kad susivaldau per konfliktus				
Vadovaujuosi daugiau jausmais, nei galva				

Dėkojame už atsakymus. Sėkmės mokykloje!